

M. T.

CICERONIS
ORATOR

AD

M. BRUTUM.

EX EDITIONE J. OLIVETI.

GLASGUA E,

IN AEDIBUS ACADEMICIS

EXCUDEBANT ROB. ET AND. FOULIS

MDCCXLVIII.

M. T.

CICERO
ORATOR

AD

M. BRUTUM

DE OFFICIIS

RECEIVED
MAY 10 1871
HARVARD

H
ab om
dam
tor, e
possit
ut ora
ita ha
tempo
29. l
quam
cap.
eoque
se aia
lud et
9. de
loco, e
one, a
verset
in eloc
fecta s
dum ac
mode u
agnosca
38. tan
tur, et
39. 40
seq. ea
apte col
vel cum
ordem s
que cada
origo, ca
usur, cap

ARGUMENTUM.

Hujus libri summum consilium hoc est, ut perfecti ab omnibus partibus et absoluti oratoris species quaedam et forma effingatur, quam intuens futurus orator, ad perfectam eloquentiam conformare orationem possit. Summa autem totius disputationis hacredit, ut orator perfectus is sit, qui tria illa dicendi genera ita habeat in potestate, ut parva summis, modica temperate, magna graviter dicere possit. vide cap. 29. hanc disputationem ita instruxit, ut posito tanquam fundamento eloquentiae, philosophiae studio, cap. 3. 4. primo de tribus dicendi generibus agat, eoque occasione verum Atticum dicendi genus hoc esse aiat, quod omnia apte possit eloqui, non aridum illud et jejunum, quod quidam consectarentur, cap. 5. 9. deinde vero tria oratori videnda ostendat, quid, quo loco, et quo modo dicat: quorum primum in inventionem, alterum in dispositionem, tertium in elocutionem versetur, cap. 10. 18. ac summam eloquentiae vim in elocutione positam doceat, quae tum quidem perfecta sit, cum sit ad docendum, delectandum, flectendum accommodata, hoc est, tribus illis generibus commode utatur: cujusmodi elocutio quibus quasi signis agnoscat et judicetur, fuse persequitur, cap. 19. 38. tandem ipsa forma ac character orationis traditur, et de verborum sententiarumque luminibus, cap. 39. 40. ac de collocatione verborum, cap. 44. et seq. ea autem cernitur, vel cum extrema cum primis apte cohaerent, et enuntiantur suavissimis vocibus; vel cum forma ipsa concinnitasque verborum conficit ordinem suum; vel tertio cum periodi apte numerosaeque cadant. itaque tandem agitur de numero, cujus origo, cap. 52. causa, cap. 53. natura, cap. 53. et usus, cap. 61. declaratur. ERNESTUS.

DOCUMENT

U
an effi
que,
quem
mum
peten
modu
tam r
confe
tione
qui ve
atque
quam
dissim
specie
niam
tam pe
luntat
obsecr

ORATOR

AD M. BRUTUM.

UTRUM difficilius, aut majus esset negare tibi saepius idem roganti, an efficere id, quod rogares, diu multumque, Brute, dubitavi. nam et negare ei, quem unicè diligerem, cuique me carissimum esse sentirem, praesertim et justa petenti, et praeclara cupienti, durum admodum mihi videbatur: et suscipere tantam rem, quantam non modo facultate consequi difficile esset, sed etiam cogitatione complecti; vix arbitrabar esse ejus, qui vereretur reprehensionem doctorum, atque prudentium. quid enim est majus, quam cum tanta sit inter oratores bonos dissimilitudo, judicare, quae sit optima species, et quasi figura dicendi? quod quoniam me saepius rogas, aggrediar, non tam perficiendi spe, quam, experiendi voluntate. malo enim, cum studio tuo sim obsecutus, desiderari a te prudentiam me-

am, quam, si id non fecerim, benevolentiam. quaeris igitur, idque jam saepius, quod eloquentiae genus probem maxime, et quale mihi videatur illud, cui nihil addi possit, quod ego summum et perfectissimum iudicem. in quo vereor, ne, si id, quod vis, effecero, eumque oratorem, quem quaeris, expressero, tardem studia multorum, qui desperatione debilitati, experiri id nolent, quod se assequi posse diffidant. sed par est omnes omnia experiri, qui res magnas, et magno opere expetendas concupiverunt: quod si quem aut natura sua, aut illa praestantis ingenii vis forte deficiet, aut minus instructus erit magnarum artium disciplinis: teneat tamen eum cursum, quem poterit. prima enim sequentem, honestum est in secundis, tertiisque consistere. nam in poetis, non Homero soli locus est (ut de Graecis loquar) aut Archilocho, aut Sophocli, aut Pindaro: sed horum vel secundis, vel etiam infra secundos. nec vero Aristotelem in philosophia deterruit a scribendo amplitudo Platonis: nec ipse Aristoteles admirabili quadam scientia et copia ceterorum studia restinxit. Nec solum

ab optimis studiis excellentes viri deter-
riti non sunt, sed ne opifices quidem se
artibus suis removerunt, qui aut Ialyfi,
quem Rhodi vidimus, non potuerunt,
aut Coae Veneris pulchritudinem imita-
ri. nec simulacro Jovis Olympii, aut Do-
ryphori statua deterriti, reliqui minus ex-
perti sunt, quid efficere, aut quo progre-
di possent: quorum tanta multitudo fuit,
tanta in suo cujusque genere laus, ut cum
summa miraremur, inferiora tamen pro-
baremus. in oratoribus vero, Graecis qui-
dem, admirabile est, quantum inter om-
nes unus excellat. attamen, cum esset De-
mosthenes, multi oratores magni et clari
fuerunt, et antea fuerant, nec postea de-
fecerunt. quare non est, cur eorum, qui
se studio eloquentiae dediderunt, spes in-
fringatur, aut languescat industria. nam
neque illud ipsum, quod est optimum,
desperandum est: et in praestantibus re-
bus, magna sunt ea, quae sunt optimis
proxima. atque ego in summo oratore
singendo talem informabo, qualis fortas-
se nemo fuit. non enim quaero, quis fu-
erit, sed quid sit illud, quo nihil possit esse
praestantius: quod in perpetuitate dicen-

di non saepe, atque haud scio an unquam, in aliqua autem parte eluceat aliquando, idem apud alios densius, apud alios fortasse rarius. sed ego sic statuo, nihil esse in ullo genere tam pulchrum, quo non pulchrius id sit, unde illud, ut ex ore aliquo, quasi imago, exprimatur, quod neque oculis, neque auribus, neque ullo sensu percipi potest; cogitatione tantum, et mente complectimur. itaque et Phidiae simulacris, quibus nihil in illo genere perfectius videmus, et his picturis, quas nominavi, cogitare tamen possumus pulchriora. nec vero ille artifex, cum faceret Jovis formam, aut Minervae, contemplabatur aliquem, e quo similitudinem duceret: sed ipsius in mente insidebat species pulchritudinis eximia quaedam, quam intuens, in eaque defixus, ad illius similitudinem artem et manum dirigebat. Ut igitur, in formis et figuris est aliquid perfectum et excellens, cujus ad cogitatam speciem imitando referuntur ea, quae sub oculos ipsa cadunt: sic perfectae eloquentiae speciem animo videmus, effigiem auribus quaerimus. has rerum formas appellat Ideas ille non intelligendi solum, sed e-

tiam dicendi gravissimus auctor et magister, Plato: easque gigni negat, et ait semper esse, ac ratione et intelligentia contineri: caetera nasci, occidere, fluere, labi, nec diutius esse uno et eodem statu. quidquid est igitur, de quo ratione et via disputetur, id est ad ultimam sui generis formam speciemque redigendum. ac video, hanc primam ingressionem meam non ex oratoris disputationibus ductam, sed e media philosophia repetitam, et eam quidem cum antiquam, tum subobscuram, aut reprehensionis aliquid, aut certe admirationis habituram. nam aut mirabuntur, quid haec pertineant ad ea, quae quaerimus: quibus satisfaciet res ipsa cognita, ut non sine causa alte repetita videatur: aut reprehendent, quod inusitatas vias indagemus, tritas relinquamus. ego autem et me saepe nova videri dicere intelligo, cum pervetera dicam, sed inaudita plerisque: et fateor, me oratorem, si modo sim, aut etiam quicumque sim, non ex rhetorum officinis, sed ex Academiae spatiis exstitisse. illa enim sunt curricula multiplicium variorumque sermonum, in quibus Platonis primum impressa sunt

vestigia: sed et hujus, et aliorum philosophorum disputationibus, et exagitatus maxime orator est, et adjutus. omnis enim ubertas, et quasi silva dicendi, ducta ab illis est, nec satis tamen instructa ad forenses causas: quas, ut illi ipsi dicere solebant, agrestioribus Musis reliquerunt. sic eloquentia haec forensis spreta a philosophis et repudiata, multis quidem illa adjumentis magnisque caruit; sed tamen ornata verbis atque sententiis, jactationem habuit in populo, nec paucorum judicium reprehensionemque pertimuit. ita et doctis eloquentia popularis, et disertis elegans doctrina defuit. Positum sit igitur in primis, (quod post magis intelligetur) sine philosophia non posse effici, quem quaerimus, eloquentem: non ut in ea tamen omnia sint, sed ut sic adjuvet, ut palaestra histrionem. parva enim magnis saepe rectissime conferuntur. nam nec latius, nec copiosius de magnis, variisque rebus sine philosophia potest ququam dicere. siquidem etiam in Phaedro Platonis hoc Periclem praestitisse caeteris dicit oratoribus Socrates, quod is Anaxagorae physici fuerit auditor:

a quo censet, eum, cum alia praeclara quaedam et magnifica didicisset, uberem et secundum fuisse, gnarumque (quod est eloquentiae maximum) quibus orationis modis quaeque animorum partes pellerentur. quod idem de Demosthene existimari potest; cujus ex epistolis intelligi licet, quam frequens fuerit Platonis auditor. nec vero sine philosophorum disciplina, genus et speciem cujusque rei cernere, neque eam definiendo explicare, nec tribuere in partes possumus; nec judicare, quae vera, quae falsa sint; neque cernere consequentia, repugnantia videre, ambigua distinguere. quid dicam de natura rerum, cujus cognitio magnam orationis suppeditat copiam? de vita, de officiis, de virtute, de moribus? sine multa earum ipsarum rerum disciplina, aut dici, aut intelligi potest? Ad has tot tantasque res adhibenda sunt ornamenta innumerabilia, quae sola tum quidem trahebantur ab iis, qui dicendi numerabantur magistri. quo fit, ut veram illam, et absolutam eloquentiam nemo consequatur, quod alia intelligendi, alia dicendi disciplina est: et ab aliis rerum, ab aliis

verborum doctrina quaeritur. itaque M. Antonius, cui vel primas eloquentiae patrum nostrorum tribuebat aetas, vir naturâ peracutus et prudens, in eo libro, quem unum reliquit, disertos ait se vidisse multos, eloquentem omnino neminem. infidebat videlicet in ejus mente species eloquentiae, quam cernebat animo, re ipsâ non videbat. vir autem acerrimo ingenio (sic enim fuit) multa et in se et in aliis desiderans, neminem plane, qui recte appellari eloquens posset, videbat. quod si ille nec se, nec L. Crassum eloquentem putavit: habuit profecto comprehensam animo quandam formam eloquentiae, cui quoniam nihil deerat, eos, quibus aliquid, aut plura deerant, in eam formam non poterat includere. investigemus hunc igitur, Brute, si possumus, quem nunquam vidit Antonius, aut qui omnino nullus unquam fuit:quem si imitari, atque exprimere non possumus, quod idem ille vix deo concessum esse dicebat; at qualis esse debeat, poterimus fortasse dicere. Tria sunt omnino genera dicendi, quibus in singulis quidam floruerunt: peraequè autem (id quod vo-

lunus) perpauci in omnibus. nam et grandiloqui, ut ita dicam, fuerunt cum ampla et sententiarum gravitate, et maiestate verborum, vehementes, varii, copiosi, graves: ad permovendos, et convertendos animos instructi, et parati. quod ipsum alii aspera, tristi, horrida oratione, neque perfecta, neque conclusa: alii laevi, et instructa, et terminata. et contra tenues, acuti, omnia docentes, et dilucidiora, non ampliora, facientes, subtili quadam et pressa oratione limati. in eodemque genere alii callidi, sed impoliti, et consultò rudium similes et imperitorum: alii in eadem jejunitate concinniores, id est, faceti, florentes etiam, et leviter ornati. est autem quidam interiectus, inter hos medius, et quasi temperatus, nec acumine posteriorum, nec fulmine utens superiorum, ut cinnus amborum, in neutro excellens, utriusque particeps; vel utriusque (si verum quaerimus) potius expers. isque uno tenore, ut aiunt, in dicendo fluit, nihil afferens praeter facilitatem et aequabilitatem: aut addit aliquos, ut in corona, toros, omnemque orationem ornamentis modicis

verborum, sententiarumque distinguit. horum singulorum generum quicumque vim singulis consecuti sunt, magnum in oratoribus nomen habuerunt. sed quaerendum est, satisne id, quod volumus, effecerint. Videmus enim fuisse quosdam, qui iidem ornate, ac graviter, iidem versute, et subtiliter dicerent. atque utinam in Latinis talis oratoris simulacrum reperire possemus! esset egregium non quaerere externa, domesticis esse contentos. sed ego idem, qui in illo sermone nostro, qui est expositus in Bruto, multum tribuerim Latinis, vel ut hortarer alios, vel quod amarem meos, recordor longe omnibus unum anteferre Demosthenem, qui vim accommodarit ad eam, quam sentiam, eloquentiam; non ad eam, quam in aliquo ipse cognoverim. hoc nec gravior exstitit quisquam, nec callidior, nec temperatior. itaque nobis monendi sunt ii, quorum sermo imperitus increbuit, qui aut dici se desiderant Atticos, aut ipsi Atticè volunt dicere, ut mirentur hunc maxime, quo ne Athenas quidem ipsas magis credo fuisse Atticas. quid enim sit Atticum, discant, eloquen-

tiamque ipsius viribus, non imbecillitate sua, metiantur. nunc enim tantum quisque laudat, quantum se posse sperat imitari. sed tamen eos studio optimo, iudicio minus firmo praeditos, docere, quae sit propria laus Atticorum, non alienum s puto. Semper oratorum eloquentiae moderatrix fuit auditorum prudentia, omnes enim, qui probari volunt, voluntatem eorum, qui audiunt, intuentur, ad eamque, et ad eorum arbitrium et nutum totos se fingunt et accommodant. itaque Caria, et Phrygia, et Myfia, quod minime politae, minimeque elegantes sunt, adsciverunt aptum suis auribus opimum quoddam, et tanquam adipatae dictionis genus, quod eorum vicini (non ita lato interjecto mari) Rhodii nunquam probaverunt, Graeci autem multo minus, Athenienses vero funditus repudiaverunt: quorum semper fuit prudens, sincerumque iudicium, nihil ut possent, nisi incorruptum, audire, et elegans. eorum religioni cum serviret orator, nullum verbum insolens, nullum odiosum ponere audebat. itaque hic, quem praestitisse diximus caeteris, in illa pro Ctesiphonte oratione

longe optima, summissius a primo: deinde, dum de legibus disputat, pressius: post sensim incedens, iudices ut vidit ardentes, in reliquis exsultavit audacius. ac tamen in hoc ipso, diligenter examinante verborum omnium pondera, reprehendit Aeschines quaedam, et exagitat; illudensque, dura, odiosa, intolerabilia esse dicit. quin etiam quaerit ab ipso, cum quidem eum belluam appellet, utrum illa verba, an portenta sint: ut Aeschini ne Demosthenes quidem videatur Atticè dicere. facile est enim verbum aliquod ardens (ut ita dicam) notare, idque restinctis jam animorum incendiis irridere. itaque se purgans jocatur Demosthenes, negat in eo positas esse fortunas Graeciae, in hoc eum, huc, an illuc manum porrexerit. quonam igitur modo audiretur Mysus, aut Phryx Athenis, cum etiam Demosthenes exagitetur, ut putidus? cum verò inclinata ululantique voce, more Asiatico, canere coepisset, quis eum ferret? aut quis potius non juberet auferri? Ad Atticorum igitur aures, teretes et religiosas qui se accommodant, ii sunt existimandi Atticè dicere. quorum

genera plura sunt; hi unum modo quale sit, suspicantur. putant enim, qui horridè inculteque dicat, modo id eleganter enucleateque faciat, eum solum Atticè dicere. errant, quod solum: quod Atticè, non falluntur. istorum enim iudicio, si solum illud est Atticum, ne Pericles quidem dixit Atticè, cui primae sine controversia deferebantur. qui si tenui genere uteretur, nunquam ab Aristophane poëta fulgere, tonare, permiscere Graeciam dictus esset. dicat igitur Atticè venustissimus ille scriptor ac politissimus Lysias. quis enim id possit negare? dum intelligamus, hoc esse Atticum in Lysia, non quod tenuis sit, atque inornatus, sed quod nihil habeat insolens, aut ineptum. ornate vero, et graviter, et copiose dicere, aut Atticorum sit, aut ne sit Aeschines, neve Demosthenes Atticus. ecce autem aliqui se Thucydideos esse profitentur, novum quoddam imperitorum et inauditum genus. nam qui Lysiam sequuntur, causidicum quendam sequuntur: non illum quidem amplum atque grandem; subtilem et elegantem tamen, et qui in forensibus causis possit praeclare

consistere. Thucydides autem res gestas et bella narrat et praelia, graviter sane et probe: sed nihil ab eo transferri potest ad forensem usum et publicum. ipsae illae conciones ita multas habent obscuras abditasque sententias, vix ut intelligantur: quod est in oratione civili vitium vel maximum. quae est autem in hominibus tanta perversitas, ut, inventis frugibus, glande vescantur? an victus hominum, Atheniensium beneficio excoli potuit, oratio non potuit? quis porro unquam Graecorum rhetorum a Thucydide quidquam duxit? at laudatus est ab omnibus. fateor: sed ita, ut rerum explicator prudens, severus, gravis: non ut in judiciis versaret causas, sed ut in historiis bella narraret. itaque nunquam est numeratus orator. nec vero, si historiam non scripsisset, nomen ejus non exstaret, cum praesertim fuisset honoratus et nobilis. hujus tamen nemo neque verborum, neque sententiarum gravitatem imitatur: sed, cum mutila quaedam et hiantia locuti sunt, quae vel sine magistro facere poterunt, germanos se putant esse Thucydidas. nactus sum etiam qui Xenophontis

similem esse se cuperet: cujus sermo est ille quidem melle dulcior, sed a forensi strepitu remotissimus. referamus nos igitur ad eum, quem volumus, inchoandum, et eadem eloquentia informandum, quam in nullo cognovit Antonius. ¹⁰ Magnum opus omnino et arduum, Brute, conamur: sed nihil difficile amanti puto. amo autem, et semper amavi ingenium, studia, mores tuos. incendor porro quotidie magis, non desiderio solum (quo quidem conficior) congressus nostros, consuetudinem victus, doctissimos sermones requirens tuos, sed etiam admirabili fama virtutum incredibilium, quae specie dispares, prudentia junguntur. quid enim tam distans, quam a severitate comitas? quis tamen unquam te aut sanctior est habitus, aut dulcior? quid tam difficile, quam in plurimorum controversiis dijudicandis ab omnibus diligi? consequeris tamen, ut eos ipsos, quos contra statuas, aequos, placatosque dimittas. itaque efficis, ut, cum gratiae causa nihil facias, omnia tamen sint grata, quae facis. ergo omnibus terris una Gallia communi non ardet incendio: in

qua frueris ipse te, cum in Italiae luce cognosceris, versarisque in optimorum civium vel flore vel robore. jam quantum illud est, quod in maximis occupationibus nunquam intermittis studia doctrinae? semper aut ipse scribis aliquid, aut me vocas ad scribendum? itaque hoc sum aggressus statim Catone absoluto: quem ipsum nunquam attigissem, tempora timens inimica virtuti, nisi tibi hortanti, et illius memoriam mihi caram excitanti, non parere nefas esse duxissem. sed testificor, me a te rogatum, et recusantem, haec scribere esse ausum. volo enim mihi tecum commune esse crimen, ut, si sustinere tantam quaestionem non potuero, injusti oneris impositi tua culpa sit, mea recepti. in quo tamen iudicii nostri errorem laus tibi dati muneris compensabit: Sed in omni re difficillimum est, formam (quod χαρακτήρ Graece dicitur) exponere optimi: quod aliud aliis videtur optimum. Ennio delector, ait quispiam, quod non discedit a communi more verborum; Pacuvio, inquit alius: omnes apud hunc ornati, elaboratique sunt versus; multa apud alterum negligentius.

fac alium Accio. varia enim sunt judicia, ut in Graecis: nec facilis explicatio, quae forma maxime excellat. in picturis alios horrida, inculta, abdita, et opaca: contra alios nitida, laeta, collustrata delectant. quid est, quo praescriptum aliquod, aut formulam exprimas, cum in suo quodque genere praestet, et genera plura sint? hac ego religione non sum ab hoc conatu repulsus: existimavi, in omnibus rebus esse aliquid optimum, etiam si lateat: idque ab eo posse, qui ejus rei gnarus esset, judicari. sed quoniam plura sunt orationum genera, eaque diversa, neque in unam formam cadunt omnia: laudationum, suasionum, et historiarum, et talium scriptionum, qualem Isocrates fecit Panegyricum, multique alii, qui sunt nominati sophistae, reliquarumque rerum, quae absunt ab forense contentione, ejusque totius generis, quod Graece *ῥητορικὴ τέχνη* nominatur, quod, quasi ad inspiciendum, delectationis causa comparatum est, formam non complectar hoc tempore: non quò negligenda sit: est enim illa quasi nutrix ejus oratoris, quem informare volumus, et de quo molimur

aliquid exquisitiùs dicere. Ab hac et
 verborum copia alitur, et eorum con-
 structio, et numerus liberiore quadam fru-
 itur licentia. datur etiam venia concin-
 nitati sententiarum: et arguti certique et
 circumscripti verborum ambitus conce-
 duntur: de industriaque, non ex insidiis,
 sed aperte, ac palam elaboratur, ut verba
 verbis quasi demensa, et paria responde-
 ant; ut crebro conferantur pugnancia,
 comparenturque contraria; et ut pariter
 extrema terminentur, eundemque refe-
 rant in cadendo sonum: quae in veritate
 causarum et rarius multo facimus, et cer-
 te occultius. in Panathenaico autem I-
 socrates ea studiose consuetatum fatetur,
 non enim ad iudiciorum certamen, sed
 ad voluptatem aurium scripserat. haec
 tractasse Thrasymachum Chalcedonium,
 primum, et Leontinum ferunt Gorgiam;
 Theodorum inde Byzantium, multosque
 alios, quos *λογοδαίμονες* appellat in Phae-
 dro Socrates: quorum satis arguta multa,
 sed ut modo primumque nascentia, mi-
 nuta, et versiculorum similia quaedam,
 nimiumque depicta. quo magis sunt He-
 rodotus, Thucydidesque mirabiles: quo-

rum aetas cum in eorum tempora, quos nominavi, incidisset, longissime tamen ipsi a talibus deliciis, vel potius ineptiis, abfuerunt. alter enim sine ullis salebris quasi sedatus amnis fluit: alter incitatio fertur, et de bellicis rebus canit etiam quodam modo bellicum: primisque ab his (ut ait Theophrastus) historia comota est, ut auderet uberius, quam superiores, et ornatus dicere. Horum aetati successit Isocrates, qui praeter caeteros ejusdem generis laudatur semper a nobis, nonnunquam, Brute, leviter et erudite repugnante te. sed credas mihi fortasse, si, quid in eo laudem, cognoveris. nam cum concisus ei Thrasymachus minutis numeris videretur, et Gorgias, qui tamen primi traduntur arte quadam verba junxisse; Thucydides autem praefractor, nec satis (ut ita dicam) rotundus: primus instituit dilatare verbis, et mollioribus numeris explere sententias. in quo cum doceret eos, qui partim in dicendo, partim in scribendo principes existerunt, domus ejus officina habita eloquentiae est. itaque ut ego, cum a nostro Catone laudabar, vel reprehendi me

a caeteris facile patiebar: sic Isocrates videtur testimonio Platonis aliorum iudicia debere contemnere. est enim (ut scis) quasi in extrema pagina Phaedri his ipsis verbis loquens Socrates. ‘adolescens etiam nunc, ô Phaedre, Isocrates est: sed quid de illo augurer, lubet dicere. quid tandem? inquit ille. majore mihi ingenio videtur esse, quàm ut cum orationibus Lysiae comparetur. praeterea ad virtutem major indoles: ut minime mirum futurum sit, si, cum aetate processerit, aut in hoc orationum genere, cui nunc studet, tantum, quantum pueris, reliquis praestet omnibus, qui unquam orationes attigerunt; aut, si contentus his non fuerit, divino aliquo animi motu majora concupiscat. inest enim natura philosophia in hujus viri mente quaedam.’ haec de adolescente Socrates auguratur. at ea de seniore scribit Plato, et scribit aequalis, et quidem exagitator omnium rhetorum. hunc miratur unum. me autem, qui Isocratem non diligunt, unà cum Socrate, et cum Platone errare patiantur. dulce igitur orationis genus, et solutum, et effluens,

sententiis argutum, verbis sonans, est in illo epidiſtico genere, quod diximus proprium ſophiſtarum; pompae, quam pugnae aptius; gymnafiis et palaeſtrae dicatum; ſpretum et pulſum foro. ſed quòd educata hujus nutrimentis eloquentia, ipſa ſe poſtea colorat, et roborat, non alienum fuit de oratoris quaſi incunabulis dicere. verum haec, ludorum, atque pompae: nos autem jam in aciem, dimicationemque veniamus. Quoniam tria videnda ſunt oratori, quid dicat, et quo quidque loco, et quomodo; dicendum omnino eſt, quid ſit optimum in ſingulis, ſed aliquanto ſecus atque in tradenda arte dici ſolet. nulla praecepta ponemus, (neque enim id ſuſcepimus) ſed excellentis eloquentiae ſpeciem et formam adumbrabimus: nec, quibus rebus ea pareretur, exponemus; ſed qualis nobis eſſe videatur. ac duo breviter prima. ſunt enim non tam inſignia ad maximam laudem, quam neceſſaria, et tamen cum multis paene communia. nam et invenire, et judicare, quid dicas, magna illa quidem ſunt, et tanquam animi inſtar in corpore: ſed propria magis prudentiae,

quam eloquentiae: qua tamen in causa est vacua prudentia? noverit igitur hic quidem orator, quem summum esse volumus, argumentorum et rationum locos. nam quoniam, quidquid est quod in controversia aut in contentione versetur, in eo, aut sitne, aut quid sit, aut quale sit, quaeritur: sitne, signis: quid sit, definitionibus: quale sit, recti, pravique partibus: quibus ut uti possit orator, non ille vulgaris, sed hic excellens, a propriis personis et temporibus semper, si potest, advocat controversiam. latius enim de genere, quam de parte, disceptare licet: ut quod in universo sit probatum, id in parte sit probari necesse. haec igitur quaestio a propriis personis et temporibus, a universi generis orationem traducta, appellatur Thesis. in hac Aristoteles adulescentes, non ad philosophorum more tenuiter differendi, sed ad copiam rhetoricum, in utramque partem, ut ornatius et uberius dici possit, exercuit: idemque locos, (sic enim appellat) quasi argumentorum notas, tradidit, unde omnis in utramque partem traheretur oratio. facile igitur hic noster, (non enim deo

matorem aliquem de ludo, aut rabulam de foro, sed doctissimum et perfectissimum quaerimus) quoniam loci certi traduntur, percurreret omnes; utetur aptis generatim; discet ex quo emanent etiam, qui communes appellantur loci. nec vero utetur imprudenter hac copia, sed omnia expendet, et seliget. non enim semper, nec in omnibus causis, ex iisdem eadem argumentorum momenta sunt. iudicium igitur adhibebit: nec inveniet solum quid dicat, sed etiam expendet. nihil enim est feracius ingeniis, iis praesertim, quae disciplinis exulta sunt. sed ut segetes secundae et uberes, non solum fruges, verum herbas etiam effundunt inimicissimas frugibus: sic interdum ex illis locis, aut levia quaedam, aut causis aliena, aut non utilia gignuntur; quorum ab oratoris iudicio delectus magnus adhibebitur. alioqui quonam modo ille in bonis haerebit, et habitabit suis? aut molliet dura, aut occultabit quae dilui non poterunt, atque omnino opprimet, si licebit, aut abducet animos? aut aliud asferet, quod oppositum probabilius sit, quam illud, quod obstabit? jam vero ea,

quae invenerit, qua diligentia collocabit? quoniam id secundum erat de tribus. vestibula nimirum honesta, aditusque ad causam faciet illustres: cumque animos prima aggressione occupaverit, infirmabit, excludetque contraria; de firmissimis alia prima ponet, alia postrema, inculcabitque leviora. atque in primis duabus dicendi partibus qualis esset, summatim breviterque descripsimus. Sed, ut ante dictum est, in his partibus (etsi graves atque magnae sunt) minus et artis est, et laboris. cum autem, quid, et quo loco, dicat, invenerit, illud est longe maximum, videre, quonam modo. scitum est enim, quod Carneades noster dicere solebat, Clitomachum eadem dicere, Charmadam autem eodem etiam modo dicere. quod si in philosophia tantum interest quemadmodum dicas, ubi res spectatur, non verba penduntur: quid tandem in causis existimandum est, quibus totis moderatur oratio? quod quidem ego, Brute, ex tuis literis sentiebam, non te id scitari, qualem ego in inveniando et in collocando summum esse oratorem vellem: sed id mihi quaerere videbare, quod genus ipsius

orationis optimum judicarem. rem difficilem, dii immortales! atque omnium difficillimam. nam cum est oratio mollis, et tenera, et ita flexibilis, ut sequatur quocumque torqueas: tum et naturae variae, et voluntates, multum inter se distantia effecerunt genera dicendi. flumen aliis verborum, volubilitasque cordi est, qui ponunt in orationis celeritate eloquentiam. distincta alios, et interpuncta intervalla, morae, respirationesque delectant. quid potest esse tam diversum? tamen est in utroque aliquid excellens. elaborant alii in lenitate et aequabilitate, et puro quasi quodam et candido genere dicendi. ecce aliqui duritatem, et severitatem quandam verbis, et orationis quasi moestitiam sequuntur: quodque paulo ante divisimus, ut alii graves, alii tenues, alii temperati vellent videri: quot orationum genera esse diximus, totidem oratorum reperiuntur. Et, quoniam coepi jam cumulatius hoc munus augere, quam a te postulatum est, (tibi enim tantum de orationis genere quaerenti, respondi etiam breviter de inveniando et collocando) ne nunc quidem solum de:

orationis modo dicam, sed etiam de actionis: ita praetermissa pars nulla erit: quandoquidem de memoria nihil est hoc loco dicendum, quae communis est multarum artium. quo modo autem dicatur, id est in duobus, in agendo, et in eloquendo. est enim actio quasi corporis quaedam eloquentia, cum constet e voce atque motu. vocis mutationes totidem sunt, quot animorum, qui maxime voce commoventur. itaque ille perfectus, quem jamdudum nostra indicat oratio, utcumque se affectum videri, et animum audientis moveri volet, ita certum vocis admovebit sonum: de quo plura dicerem, si hoc praecipendi tempus esset, aut si tu hoc quaereres. dicerem etiam de gestu, cum quo junctus est vultus. quibus omnibus, dici vix potest, quantum intersit, quemadmodum utatur orator. nam et infantes, actionis dignitate, eloquentiae saepe fructum tulerunt: et disertis, deformitate agendi, multi infantes putati sunt: ut jam non sine causa Demosthenes tribuerit, et primas, et secundas, et tertias actioni. si enim eloquentia nulla sine hac; haec autem sine eloquentia, tanta est;

certe plurimum in dicendo potest. volet igitur ille, qui eloquentiae principatum petet, et contenta voce, atrociter dicere: et summissa, leniter: et inclinata, videri gravis; et inflexa, miserabilis. mira est enim quaedam natura vocis: cujus quidem, e tribus omnino sonis, inflexo, acuto, gravi, tanta sit, et tam suavis varietas perfecta in cantibus. Est autem in dicendo etiam quidam cantus obscurior, non hic e Phrygia, et Caria rhetorum epilogus, paene canticum; sed ille, quem significat Demosthenes, et Aeschines, cum alter alteri objicit vocis flexiones. dicit plura etiam Demosthenes, illumque saepe dicit voce dulci et clara fuisse. in quo illud etiam notandum mihi videtur ad studium persequendae suavitatis in vocibus. ipsa enim natura, quasi modularetur hominum orationem, in omni verbo posuit acutam vocem, nec una plus, nec a postrema syllaba citra tertiam: quo magis naturam ducem ad aurium voluptatem sequatur industria. ac vocis quidem bonitas optanda est. non est enim in nobis, sed tractatio atque usus in nobis. ergo ille princeps variabit, et mutabit; om-

nes sonorum, tum intendens, tum remittens, persequetur gradus: idemque motu sic utetur, nihil ut supersit in gestu. status erectus et celsus: rarus incessus, nec ita longus: excursio moderata, eaque rara: nulla mollitia cervicum, nullae argutiae digitorum, non ad numerum articulus cadens: trunco magis toto se ipse moderans, et virili laterum flexione, brachii projectione in contentionibus, contractione in remissis. vultus vero, qui secundum vocem plurimum potest, quantum affert tum dignitatem, tum venustatem? in quo cum effeceris, ne quid ineptum, aut vultuosum sit, tum oculorum est quaedam magna moderatio. nam ut imago est animi, vultus; sic indices oculi: quorum et hilaritatis, et vicissim tristitiae modum res ipsae, de quibus agetur, temperabunt. Sed jam illius perfecti oratoris, et summae eloquentiae species exprimenda est: quem hoc uno excellere, id est oratione, caetera in eo latere, indicat nomen ipsum. non enim inventor, aut compositor, aut actor, haec complexus est omnia, sed et Graece ab eloquendo *ῥήτωρ*, et Latine 'eloquens' dictus est.

caeterarum enim rerum, quae sunt in oratore, partem aliquam sibi quisque vindicat: dicendi autem, id est eloquendi maxima vis, soli huic conceditur. quam enim et philosophi quidam ornate locuti sunt, (siquidem et Theophrastus divinitate loquendi nomen invenit, et Aristoteles Isocratem ipsum laceravit, et Xenophontis voce Musas quasi locutas ferunt: et longe omnium, quicumque scripserunt, aut locuti sunt, exstitit et gravitate princeps Plato) tamen horum oratio neque nervos, neque aculeos oratorios, ac forenses habet. loquuntur cum doctis, quorum sedare animos malunt, quam incitare. sic de rebus placatis, ac minime turbulentis, docendi causâ, non capiendi, loquuntur: ut in eo ipso, quod delectationem aliquam dicendo aucupentur, plus nonnullis, quam necesse sit, facere videantur. ergo ab hoc genere non difficile est hanc eloquentiam, de qua nunc agitur, secernere. mollis est enim oratio philosophorum et umbratilis, nec sententiis, nec verbis instructa popularibus, nec vineta numeris, sed soluta liberius. nihil iratum habet, nihil invidum, nihil atrox,

nihil mirabile, nihil astutum: casta, verecunda, virgo incorrupta quodam modo. itaque sermo potius, quam oratio, dicitur. quanquam enim omnis locutio oratio est, tamen unius oratoris locutio hoc proprio signata nomine est. sophistarum, de quibus supra dixi, magis distinguenda similitudo videtur, qui omnes eosdem volunt flores, quos adhibet orator in causis, persequi. sed hoc differunt, quod cum sit his propositum non perturbare animos, sed placare potius, nec tam persuadere, quam delectare: et apertius id faciunt quam nos, et crebrius: concinnas magis sententias exquirunt, quam probabiles: a re saepe discedunt, intexunt fabulas, verba apertius transferunt, eaque ita disponunt, ut pictores varietatem colorum: paria paribus referunt, adversa contrariis, saepissimeque similiter extrema definiunt. Huic generi historia finitima est, in qua et narratur ornate, et regio saepe aut pugna describitur: interponuntur etiam conciones et hortationes: sed in his tracta quaedam et fluens expetitur, non haec contorta et acris oratio. ab his non multo secus, quam a

poëtis, haec eloquentia, quam quaerimus, sevocanda est. nam etiam poëtae quaestionem attulerunt, quidnam esset illud, quo ipsi differrent ab oratoribus. numero maxime videbantur antea, et versu: nunc apud oratores jam ipse numerus increbuit. quidquid est enim, quod sub aurium mensuram aliquam cadit, etiam si abest a versu, (nam id quidem orationis est vitium) numerus vocatur, qui Graece *ῥυθμός* dicitur. itaque video visum esse nonnullis, Platonis, et Democriti locutionem, etsi absit a versu, tamen, quod incitatus feratur, et clarissimis verborum luminibus utatur, potius poëma putandum, quam comicorum poëtarum: apud quos, nisi quod versiculi sunt, nihil est aliud quotidiani dissimile sermonis. nec tamen id est poëtae maximum: etsi est eo laudabilior, quod virtutes oratoris persequitur, cum versu sit adstrictior: ego autem etiam si quorundam grandis et ornata vox est poëtarum, tamen in ea cum licentiam statuo maiorem esse, quam in nobis faciendorum, jungendorumque verborum, tum etiam nonnullorum voluptati vocibus magis, quam rebus infer-

viunt. nec vero, si quid est unum inter eos simile, (id autem est iudicium, electioque verborum) propterea caeterarum rerum dissimilitudo intelligi non potest: sed id nec dubium est, et, si quid habet quaestionis, hoc tamen ipsum ad id, quod propositum est, non est necessarium. Iunctus igitur orator a philosophorum eloquentia, a sophistarum, ab historicorum, a poetarum, explicandus est nobis, qualis futurus sit. Erit igitur eloquens (hunc enim, auctore Antonio, quaerimus) is, qui in foro causisque civilibus ita dicet, ut probet, ut delectet, ut flectat. probare, necessitatis est: delectare, suavitatis: flectere, victoriae. nam id unum ex omnibus ad obtinendas causas potest plurimum. sed quot officia oratoris, tot sunt genera dicendi. subtile in probando, modicum in delectando, vehemens in flectendo: in quo uno vis omnis oratoris est. magni igitur iudicii, summae etiam facultatis esse debet moderator ille, et quasi temperator huius tripartitae varietatis. nam et iudicabit, quid cuique opus sit; et poterit, quocumque modo postulabit causa, dicere. sed est elo-

quentiae, sicut reliquarum rerum, fundamentum, sapientia, ut enim in vita, sic in oratione, nihil est difficilius, quam, quid deceat, videre. *πρέτωρ* appellant hoc Graeci: nos dicamus sane decorum. de quo praeclare, et multa praecipiuntur, et res est cognitione dignissima. hujus ignoratione non modo in vita, sed saepissime et in poëmaticis, et in oratione peccatur. est autem, quid deceat, oratori videntum, non in sententiis solum, sed etiam in verbis. non enim omnis fortuna, non omnis honos, non omnis auctoritas, non omnis aetas, nec vero locus, aut tempus, aut auditor omnis, eodem aut verborum genere tractandus est, aut sententiarum: semperque in omni parte orationis, ut vitae, quid deceat, est considerandum: quod et in re, de qua agitur, positum est, et in personis et eorum, qui dicunt, et eorum, qui audiunt. itaque hunc locum, longe et late patentem, philosophi solent in officiis tractare, (non cum de recto ipso disputant; nam id quidem unum est) grammatici in poëtis, eloquentes in omni et genere et parte causarum. quam enim indecorum est, de stillicidiis cum apud u-

num iudicem dicas, amplissimis verbis, et locis uti communibus: de maiestate populi Romani summis et subtiliter? hic genere toto. At persona alii peccant,²² aut sua, aut iudicum, aut etiam adversariorum: nec re solum, sed saepe verbo: etsi sine re nulla vis verbi est, tamen eadem res saepe aut probatur, aut rejicitur, alio, atque alio elata verbo. in omnibusque rebus videndum est, quatenus. etsi enim suus cuique modus est, tamen magis offendit nimium, quam parum. in quo Apelles pictores quoque eos peccare dicebat, qui non sentirent, quid esset satis. magnus esset locus hic, Brutē, quod te non fugit, et magnum volumen aliud desiderat. sed ad id, quod agitur, illud satis: cum hoc decere, quod semper usurpamus in omnibus dictis et factis, minimis, et maximis; cum hoc, inquam, decere dicimus, illud non decere, et id utriqueque, quantum sit, appareat: in alioque ponatur, aliudque totum sit, utrum decere, an oportere dicas. oportere enim, perfectionem declarat officii, quo et semper utendum est, et omnibus: decere, quasi aptum esse, consentaneumque

tempori, et personae: quod cum in factis
saepissime, tum in dictis valet, in vultu
denique, et gestu, et incessu: contraque
item dedecere. quod si poëta fugit, ut
maximum vitium, qui peccat etiam, cum
probam orationem affingit improbo, stult-
tove sapientis: si denique pictor ille vi-
dit, cum immolanda Iphigenia tristis Cal-
chas esset, moestior Ulysses, moereret Me-
nelaus; obvolvendum caput Agamem-
nonis esse, quoniam summum illum luc-
tum penicillo non posset imitari: si deni-
que histrio, quid deceat, quaerit: quid
faciendum oratori putemus? sed, cum
hoc tantum sit: quid in causis, earumque
quasi membris faciat, orator viderit. il-
lud quidem perspicuum est, non modo
partes orationis, sed etiam causas totas,
alias alia forma dicendi esse tractandas.
Sequitur ut cujusque generis nota quae-
ratur, et formula. magnum opus, et ar-
duum, ut saepe jam diximus: sed ingre-
dientibus considerandum fuit, quid age-
remus; nunc quidem jam, quocumque
feremur, danda nimirum vela sunt. ac
primum informandus est ille nobis, quem
solum quidam vocant Atticum. summis-

sus est, et humilis, consuetudinem imitans, ab indisertis re plus, quam opinione, differens. itaque eum qui audiunt, quamvis ipsi infantes sint, tamen illo modo confidunt se posse dicere. nam orationis subtilitas imitabilis illa quidem videtur esse existimanti, sed nihil est experi-
enti minus. etsi enim non plurimi sanguinis est, habeat tamen succum aliquem oportet, ut, etiam si illis maximis viribus careat, sit (ut ita dicam) integra valetudine. primum igitur eum tanquam e vinculis numerorum eximamus. sunt enim quidam, ut scis, oratori numeri (de quibus mox agemus) observandi, ratione quadam, sed alio in genere orationis, in hoc omnino relinquendi. solutum quiddam sit, nec vagum tamen, ut ingredi libere, non ut licenter videatur errare. verba etiam verbis quasi coagmentare negligat. habet enim ille tanquam hiatus concursu vocalium molle quiddam, et quod indicet non ingratam negligentiam, de re hominis, magis quam de verbis laborantis. sed erit videndum de reliquis, cum haec duo ei liberiora fuerint, circuitus, conglutinatioque verborum. illa e-

nim ipsa contracta, et minuta, non negligentè tractanda sunt, sed quaedam etiam negligentia est diligens. nam ut mulieres esse dicuntur nonnullae inornatae, quas idipsum deceat: sic haec subtilis oratio etiam incompta delectat. fit enim quiddam in utroque, quo sit venustius, sed non ut appareat. tum removebitur omnis insignis ornatus, quasi margaritarum: ne calamistri quidem adhibebuntur: fucati vero medicamenta candoris, et ruboris, omnia repellentur: elegantia modo, et munditia remanebit. sermo purus erit et Latinus: dilucide, planeque dicetur: quid deceat, circumspicietur. Unum aderit, quod quartum numerat Theophrastus in orationis laudibus, ornatum illud suave, et affluens: acutae, crebraeque sententiae ponentur, et nescio unde ex abdito erutae, atque in hoc oratore dominabuntur. verendus erit usus oratoriae quasi supellectilis. supellex est enim quodam modo nostra, quae est in ornamentis, alia rerum, alia verborum. ornatus autem verborum, duplex: unus simplicium, alter collocatorum. simplex probatur in propriis, usi-

tatisque verbis, quod aut optime sonat, aut rem maxime explanat. in alienis, aut translatum, aut factum aliunde, ut mutuo: aut factum ab ipso: aut novum: aut priscum et inusitatum. sed etiam inusitata ac prisca sunt in propriis, nisi quod raro utimur. collocata autem verba habent ornatum, si aliquid concinnitatis efficiunt, quod verbis mutatis non maneat, manente sententia. nam sententiarum ornamenta, quae permanent, etiamsi verba mutaveris, sunt illa quidem permulta, sed, quae emineant, pauciora. ergo ille tenuis orator, modo sit elegans, nec in faciendis verbis erit audax, et in transferendis verecundus, et parvus in priscis, reliquisque ornamentis et verborum, et sententiarum demissior: translatione fortasse crebrior, qua frequentissime sermo omnis utitur non modo urbanorum, sed etiam rusticorum. siquidem est eorum, ‘gemmare vites, litire agros, laetas esse segetes, luxuriosa frumenta.’ nihil horum parum audacter, sed aut simile est illi, unde transferas: aut, si res suum nullum habet nomen, docendi causa sumptum, non ludendi, videtur. hoc ornamento

liberius paulo, quam caeteris, utetur hic summissus: nec tam licenter tamen, quam si genere dicendi uteretur amplissimo. Itaque illud indecorum (quod quale sit, ex decoro debet intelligi) hic quoque apparet, cum verbum aliquod altius transfertur, idque in oratione humili ponitur, quod idem in alia deceret. illam autem concinnitatem, quae verborum collocationem illuminat his luminibus, quae Graeci quasi aliquos gestus orationis *σχήματα* appellant, (quod idem verbum ab his etiam in sententiarum ornamenta transfertur) adhibet quidem hic subtilis, (quem, nisi quod solum, caeteroquin recte quidem vocant Atticum,) sed paulo parcius. nam sic ut in epularum apparatu, a magnificentia recedens, non se parcum solum, sed etiam elegantem videri volēt; eliget quibus utatur. sunt enim pleraeque aptae hujus ipsius oratoris, de quo loquor, parsimoniae. nam illa, de quibus ante dixi, huic acuto fugienda sunt, paria paribus relata, et similiter conclusa, eodemque pacto cadentia: et immutatione literae quasi quaesitae venustates; ne elaborata concinnitas, et

quoddam aucupium delectationis manifesto deprehensum appareat. itemque si quae verborum iterationes contentionem aliquam et clamorem requirent, erunt ab hac summissione orationis alienae: caeteris promiscue poterit uti; continuationem verborum modo relaxet, et dividat, utaturque verbis quam usitatissimis, translationibus quam mollissimis: etiam illa sententiarum lumina assumat, quae non erunt vehementer illustria. non faciet rempublicam loquentem, nec ab inferis mortuos excitabit, nec acervatim multa frequentans, una complexione devinciet. valentiorum haec laterum sunt, nec ab hoc, quem informamus, aut expectanda, aut postulanda. erit enim ut voce, sic etiam oratione suppressior. sed pleraque ex illis convenient etiam huic tenuitati: quanquam iisdem ornamentis utetur horridius. talem enim inducimus. accedit actio non tragica, nec scenae, sed modica iactatione corporis, vultu tamen multa conficiens: non hoc, quo dicuntur ostendere, sed illo, quo significant ingenue, quo sensu quidque pronuntient. Huic generi orationis adspergentur etiam sa-

les, qui in dicendo mirum quantum valent: quorum duo genera sunt, unum facetiarum, alterum dicacitatis. utetur utroque: sed altero in narrando aliquid venuste, altero in jaciendo, mittendoque ridiculo: cujus genera plura sunt: sed nunc aliud agimus. illud admonemus tamen, ridiculo sic usurum oratorem, ut nec nimis frequenti, ne scurrile sit: nec subobscaeno, ne mimicum: nec petulanti, ne improbum: nec in calamitatem, ne inhumanum: nec in facinus, ne odii locum risus occupet: neque aut sua persona, aut judicium, aut tempore alienum. haec enim ad illud indecorum referuntur. vitabit etiam quaesita, nec ex tempore ficta, sed domo allata: quae plerumque sunt frigida. parcet et amicitiiis, et dignitatibus: vitabit insanabiles contumelias: tantummodo adversarios figet, nec eos tamen semper, nec omnes, nec omni modo. quibus exceptis sic utetur sale et facetiis, ut ego ex istis novis Atticis talem cognoverim neminem, cum id certe sit vel maxime Atticum. hanc ego judico formam summissi oratoris, sed magni tamen, et germani Attici: quoniam, quidquid est

salsum, aut salubre in oratione, id proprium Atticorum est, e quibus tamen non omnes faceti. Lysias satis, et Hyperides: Demades praeter caeteros fertur: Demosthenes minus habetur: quo quidem mihi nihil videtur urbanius, sed non tam dicax fuit, quam facetus. est autem illud acrioris ingenii, hoc majoris artis. uberior est aliud, aliquantoque robustius, quam hoc humile, de quo dictum est: summissius autem, quam illud, de quo jam dicetur, amplissimum. hoc in genere, nervorum vel minimum, suavitatis autem est vel plurimum. est enim plenius, quam hoc enucleatum: quam autem illud ornatum, copiosumque, summissius. Huic² omnia dicendi ornamenta conveniunt, plurimumque est, in hac orationis forma, suavitatis. in qua multi floruerunt apud Graecos: sed Phalereus Demetrius meo iudicio praestitit caeteris; cujus oratio cum sedate, placideque loquitur, tum illustrant eam, quasi stellae quaedam, tralata verba, atque immutata. tralata ea dico, ut saepe jam, quae per similitudinem ab alia re, aut suavitatis aut inopiae causa, transferuntur. mutata, in quibus

pro verbo proprio subjicitur aliud, quod idem significet, sumptum ex re aliqua consequenti. quod quanquam transfere-
rendo fit, tamen alio modo transtulit, cum dixit Ennius 'arcem et urbem orbas: ' alio modo, si pro patria arcem dixisset: et 'horridam Africam terribili tremere tu-
'multu' cum dicit, pro Afris immutat Africam. hanc hypallagen rhetores, quia quasi summutantur verba pro verbis: metonymiam grammatici vocant, quod nomina transferuntur. Aristoteles autem translationi haec ipsa subjungit, et abusi-
onem, quam *καταχρησιν* vocant: ut cum 'minutum' dicimus animum pro parvo, et abutimur verbis propinquis, si opus est, vel quod delectat, vel quod decet. jam cum fluxerunt plures continuae tralatio-
nes, alia plane fit oratio. itaque genus hoc Graeci appellant *ἀλληγορίαν*, nomi-
ne recte, genere melius ille, qui ista omnia translationes vocat. haec frequentat Phalereus maxime, suntque dulcissima: et quanquam translatio est apud eum mul-
ta, tamen immutationes nusquam crebri-
ores. in idem genus orationis (loquor enim de illa modica, ac temperata) ver-

borum cadunt lumina omnia, multa etiam sententiarum: latae, eruditaeque disputationes ab eodem explicantur, et loci communes sine contentione inducuntur. quid multa? e philosophorum scholis tales fere evadunt: et, nisi coram erit comparatus ille fortior, per se hic, quem dico, probabitur. est enim quoddam etiam insigne, et florens orationis, pictum, et expolitum genus, in quo omnes verborum, omnes sententiarum illigantur lepores. hoc totum e sophistarum fontibus defluxit in forum, sed spretum a subtilibus, repulsum a gravibus, in ea, de qua loquor, mediocritate consedit. Tertius est ille ²⁸ amplus, copiosus, gravis, ornatus, in quo profecto vis maxima est. hic est enim, cuius ornatum dicendi, et copiam admiratae gentes, eloquentiam in civitatibus plurimum valere passae sunt: sed hanc eloquentiam, quae cursu magno, sonituque ferretur, quam suspicerent omnes, quam admirarentur, quam se assequi posse diffiderent. hujus eloquentiae est tractare animos, hujus omni modo permovere. haec modo perfringit, modo irrepit in sensus; inserit novas opiniones, evellit

infinitas. sed multum interest inter hoc dicendi genus, et superiora. qui in illo subtili et acuto elaboravit, ut callide arguteque diceret, nec quidquam altius cogitaret: hoc uno perfecto, magnus orator est, si non maximus; minimeque in lubrico versabitur, et, si semel constiterit, nunquam cadet. medius ille autem, quem modicum et temperatum voco, si modo suum illud satis instruxerit; non extimescit ancipites dicendi incertosque casus: etiam, si quando minus succedet, ut saepe fit, magnum tamen periculum non adibit. alte enim cadere non potest. at vero hic noster, quem principem ponimus, gravis, acer, ardens, si ad hoc unum est natus, aut in hoc solo se exercuit, aut huic generi studet uni, nec suam copiam cum illis duobus generibus temperavit: maxime est contemnendus. ille enim summissus, quod acute et veteratorie dicit, sapiens jam: medius, suavis: hic autem copiosissimus, si nihil est aliud, vix satis satius videri solet. qui enim nihil potest tranquille, nihil leniter, nihil partite, desinite, distincte, facete dicere, praesertim cum causae partim totae sint eo modo,

partim aliqua ex parte tractandae: si is non praeparatis auribus inflammare rem coepit, furere apud sanos, et quasi inter sobrios bacchari vinolentus videtur. tenemus igitur, Brute, quem quaerimus: sed animo. nam manu si prehendiissem, ne ipse quidem sua tanta eloquentia mihi persuasisset, ut se dimitterem. Sed inventus profecto est ille eloquens, quem nunquam vidit Antonius. quis est igitur is? complectar brevi, disseram pluribus. is enim est eloquens, qui et humilia subtiliter, et magna graviter, et mediocria temperate potest dicere. nemo is, inquit, unquam fuit. ne fuerit. ego enim, quid desiderem, non, quid viderim, disputo: redeoque ad illam Platonis, de qua dixeram, rei formam, et speciem: quam etsi non cernimus, tamen animo tenere possumus. non enim eloquentem quaero, neque quidquam mortale et caducum, sed illud ipsum, cujus qui sit compos, sit eloquens: quod nihil est aliud, nisi eloquentia ipsa, quam nullis, nisi mentis oculis videre possumus. is erit igitur eloquens, (ut idem illud iteremus) qui poterit parva summis, modica temperate, magna

graviter dicere. tota mihi causa pro Caecina, de verbis interdicti fuit, res involuntas definiendo explicavimus: jus civile laudavimus: verba ambigua distinximus. fuit ornandus in Manilia lege Pompeius: temperata oratione ornandi copiam persecuti sumus. jus omne retinendae majestatis Rabirii causa continebatur: ergo in omni genere amplificationis exarsimus. at haec interdum temperanda, et varianda sunt. quod igitur in accusationis septem libris non reperitur genus? quod in Aviti? quod in Cornelii? quod in plurimis nostris defensionibus? quae exempla selegissem, nisi vel nota esse arbitrarer, vel posse eligere, qui quaererent. nulla est enim ullo in genere laus oratoris, cujus in nostris orationibus non sit aliqua, si non perfectio, at conatus tamen, atque adumbratio. non assequimur: at, quid deceat, videmus. nec enim nunc de nobis, sed de re dicimus: in quo tantum abest, ut nostra miremur, ut usque eo difficiles, ac morosi simus, ut nobis non satisfaciatur ipse Demosthenes; qui quamquam unus eminet inter omnes in omni genere dicendi, tamen non semper implet

aures meas. ita sunt avidae et capaces; et semper aliquid immensum infinitumque desiderant. Sed tamen, quoniam³⁰ et hunc tu oratorem cum ejus studiosissimo Pammene, cum esses Athenis, totum diligentissime cognovisti: neque eum dimittis e manibus: et tamen nostra etiam lectitas: vides profecto, illum multa perficere, nos multa conari: illum posse, nos velle, quocumque modo causa postulet, dicere. sed ille magnus: nam et successit ipse magnis, et maximos oratores habuit aequales. nos magnum fecissemus, si quidem potuissemus, quo contendimus, pervenire, in ea urbe, in qua (ut ait Antonius) auditus eloquens nemo erat. atqui, si Antonio Crassus eloquens visus non est, aut sibi ipse: nunquam Cotta visus esset, nunquam Sulpicius, nunquam Hortensius. nihil enim amplè Cotta, nihil leniter Sulpicius, non multa graviter Hortensius. superiores magis ad omne genus apti, Crassum dico et Antonium. jejunas igitur hujus multiplicitis, et aequaliter in omnia genera fusae orationis aures civitatis accepimus: easque nos primi, quicumque eramus, et quantulum-

cumque dicebamus, ad hujus generis dicendi, audiendi incredibilia studia convertimus. quantis illa clamoribus adolescentuli diximus de supplicio parricidarum? quae nequaquam satis deferbuisset post aliquanto sentire coepimus. 'quid enim tam commune, quam spiritus vis, terra mortuis, mare fluctuantibus, littus ejectis? ita vivunt, dum possunt, ut ducere animam de coelo non queant: ita moriuntur, ut eorum ossa terra non tangat: ita jactantur fluctibus, ut nunquam alluantur: ita postremo ejiciuntur, ut ne ad saxa quidem mortui conquiescant,' et quae sequuntur. sunt enim omnia, sicut adolescentis, non tam re et maturitate, quam spe et expectatione, laudati. ab hac indole jam illa matūra: 'uxor generi, noverca filii, filiae pellex.' nec vero hic unus erat ardor in nobis, ut hoc modo omnia diceremus. ipsa enim illa pro Roscio juvenilis redundantia, multa habet attenuata, quaedam etiam paulo hilariora. at pro Avito, pro Cornelio, compluresque aliae. nemo enim orator tam multa, ne in Graeco quidem otio, scripsit, quam multa sunt nos-

tra: eaque hanc ipsam habent, quam probo, varietatem. An ego Homero, Ennio, reliquis poëtis, et maxime tragicis concederem, ut ne omnibus locis eadem contentione uterentur, crebroque mutarent, nonnunquam etiam ad quotidianum genus sermonis accederent: ipse nunquam ab illa acerrima contentione discederem? sed quid poëtas divino ingenio profero? histriones eos vidimus, quibus nihil posset in suo genere esse praestantius, qui non solum in dissimillimis personis satisfaciebant, cum tamen in suis versarentur, sed et comoedum in tragoediis, et tragoedum in comoediis admodum placere vidimus. ego non elaborerem? cum dico me: te, Brute, dico. nam in me quidem jampridem effectum est, quod futurum fuit. tu autem eodem modo omnes causas ages? aut aliquod causarum genus repudiabis? aut in iisdem causis perpetuum, et eundem spiritum sine ulla commutatione obtinebis? Demosthenes quidem, cujus nuper inter imagines tuas, ac tuorum, (quod eum, credo, amares,) cum ad te in Tusculanum venissem, imaginem ex aere vidi, nihil Ly-

fae subtilitate cedit, nihil argutiis et acumine Hyperidi, nihil lenitate Aeschini, et splendore verborum. multae sunt ejus totae orationes subtiles, ut contra Leptinem: multae totae graves, ut quaedam Philippicae: multae variae, ut contra Aeschinem, falsae legationis, ut contra eundem pro causa Ctesiphontis. jam illud medium quoties vult, arripit, et a gravissimo discedens, eo potissimum delabitur. clamores tamen tum movet, et tum in dicendo plurimum efficit, cum gravitatis locis utitur. sed ab hoc parumper abeamus, quandoquidem de genere, non de homine quaerimus. rei potius, id est, eloquentiae vim et naturam explicemus. illud tamen, quod jam ante diximus, meminerimus, nil nos precipiendi causa esse dicturos: atque ita potius acturos, ut existimatores videamur loqui, non magistri. in quo tamen longius progredimur, quod videmus non te haec solum esse lecturum, qui ea multo, quam nos, qui quasi docere videamur, habeas notiora: sed hunc librum etiam si minus nostra commendatione, tuo tamen nomine divulgari necesse est. Esse igitur

tur perfecte eloquentis puto, non eam solum facultatem habere, quae sit ejus propria, fusa, lateque dicendi, sed etiam vicinam ejus, atque finitimam, dialecticorum scientiam assumere. quanquam aliud videtur oratio esse, aliud disputatio: nec idem loqui esse, quod dicere: attamen utrumque in differendo est. disputandi ratio, et loquendi, dialecticorum sit: oratorum autem, dicendi, et ornandi. Zenon quidem ille, a quo disciplina Stoicorum est, manu demonstrare solebat, quid inter has artes interesset. nam cum compresserat digitos, pugnumque fecerat, dialecticam aiebat ejusmodi esse. cum autem diduxerat, et manum dilataverat, palmae illius similem eloquentiam esse dicebat. atque etiam ante hunc Aristoteles principio artis rhetoricae dicit, illam artem quasi ex altera parte respondere dialecticae: ut hoc videlicet differant inter se, quod haec ratio dicendi latior sit, illa loquendi contractior. volo igitur huic summo omnem, quae ad dicendum trahi possit, loquendi rationem esse notam: quae quidem res (quod te his artibus eruditum minime fallit) duplicem habet docendi

viam. nam et ipse Aristoteles tradidit
praecepta plurima differendi, et postea,
qui dialectici dicuntur, spinosiora multa
pepererunt. ergo eum censeo, qui elo-
quentiae laude ducatur, non esse earum
rerum omnino rudem; sed vel illa anti-
qua, vel hac Chrysippi disciplina institu-
tus, noverit primum vim, naturam, ge-
nera verborum, et simplicium et copula-
torum: deinde quot modis quidque dica-
tur: qua ratione verum, falsumne sit, ju-
dicetur: quid efficiatur e quoque: quid
cui consequens sit, quidque contrarium:
cumque ambigue multa dicantur, quo-
modo quidque eorum dividi, explanari-
que oporteat. haec tenenda sunt orato-
ri. saepe enim occurrunt. sed quia sua
sponte squalidiora sunt, adhibendus erit
in his explicandis quidam orationis ni-
tor. Et quoniam in omnibus, quae
ratione docentur et via, primum consti-
tuendum est, quid quidque sit: (nisi enim
inter eos, qui disceptent, convenit, quid
sit illud, de quo ambigitur; nec recte dis-
feri, nec unquam ad exitum perveniri
potest) explicanda est saepe verbis mens
nostra de quaque re, atque involutae rei

notitia definiendo aperienda est: siquidem definitio est oratio, quae, quid sit id, de quo agitur, ostendit quam brevissime. tum, ut scis, explicato genere cujusque rei, videndum est, quae sint ejus generis sive formae sive partes, ut in eas tribuatur omnis oratio. erit igitur haec facultas in eo, quem volumus esse eloquentem, ut definire rem possit, neque id faciat tam presse, et anguste, quam in illis eruditissimis disputationibus fieri solet: sed cum explanatius, tum etiam uberius, et ad commune iudicium, popularemque intelligentiam accommodatius. idemque etiam, cum res postulabit, genus univsum in species certas, ut nulla neque praetermittatur, neque redundet, partietur, ac dividet. quando autem, aut quomodo id faciat, nihil ad hoc tempus: quoniam (ut supra dixi) iudicem esse me, non doctorem volo. nec vero dialecticis modo sit instructus, sed habeat omnes philosophiae notos et tractatos locos. nihil enim de religione, nihil de morte, nihil de pietate, nihil de caritate patriae, nihil de bonis rebus aut malis, nihil de virtutibus aut vitiis, nihil de of-

ficio, nihil de dolore, nihil de voluptate, nihil de perturbationibus animi et erroribus, quae saepe cadunt in causas, sed jejunius aguntur: nihil, inquam, sine ea scientia, quam dixi, graviter, ample, copiose dici et explicari potest. De materia loquor orationis etiam nunc, non ipso de genere dicendi. volo enim prius habeat orator rem, de qua dicat, dignam auribus eruditis, quam cogitet, quibus verbis quidque dicat, aut quomodo. quem etiam, quo grandior sit, et quodam modo excelsior, (ut de Pericle dixi supra) ne physicorum quidem esse ignarum volo. omnia profecto, cum se a coelestibus rebus referet ad humanas, excelsius, magnificentiusque et dicet, et sentiet. cumque illa divina cognoverit, nolo ignoret ne haec quidem humana. jus civile teneat, quo egent causae forenses quotidie. quid est enim turpius, quam legitimarum et civilium controversiarum patrocinia suscipere, cum sis legum et civilis juris ignarus? cognoscat etiam rerum gestarum et memoriae veteris ordinem, maxime scilicet nostrae civitatis: sed et imperiorum populorum, et regum illustrium:

quem laborem nobis Attici nostri levavit labor; qui conservatis, notatisque temporibus, nihil cum illustre praetermitteret, annorum septingentorum memoriam uno libro colligavit. nescire autem, quid antea, quam natus sis, acciderit, id est semper esse puerum. quid enim est aetas hominis, nisi memoria rerum veterum cum superiorum aetate contexitur? commemoratio autem antiquitatis, exemplorumque prolatio, summa cum delectatione et auctoritatem orationi affert et fidem. sic igitur instructus veniet ad causas: quarum habebit genera primum ipsa cognita. erit enim ei perspectum, nihil ambigi posse, in quo non aut res controversiam faciat, aut verba. res, aut de vero, aut de recto, aut de nomine. verba, aut de ambiguo, aut de contrario. nam si quando aliud in sententia videtur esse, aliud in verbis, genus est quoddam ambigui, quod ex praeterito verbo fieri solet: in quo, quod est ambiguum proprium, res duas significari videmus. Cum tam pauca sint genera³⁵ causarum, etiam argumentorum praecepta pauca sunt. traditi sunt, e quibus ea

ducantur, duplices loci: uni e rebus ipsis, alteri assumpti. tractatio igitur rerum efficit admirabiliorem orationem. nam ipsae quidem res in perfacili cognitione versantur. quid enim jam sequitur, quod quidem artis sit, nisi ordiri orationem, in quo aut concilietur auditor, aut erigatur, aut paret se ad discendum? rem breviter exponere, et probabiliter, et aperte, ut, quid agatur, intelligi possit? sua confirmare? adversaria evertere? eaque efficere non perturbate, sed singulis argumentationibus ita concludendis, ut efficiatur quod sit consequens iis, quae sumuntur ad quamque rem confirmandam? post omnia perorationem inflammantem, restinguentemve concludere? has partes quemadmodum tractet singulas, difficile dictu est hoc loco. nec enim semper tractantur uno modo. quoniam autem non, quem doceam, quaero, sed quem probem: probabo primum eum, qui, quid deceat, videbit. haec enim sapientia maxime adhibenda eloquenti est, ut sit temporum, personarumque moderator. nam nec semper, nec apud omnes, nec contra omnes, nec pro omnibus, nec omnibus eo-

dem modo dicendum arbitror. Iserit³⁶
ergo eloquens, qui ad id, quodcumque
decebit, poterit accommodare oratio-
nem. quod cum statuerit, tum, ut quid-
que erit dicendum, ita dicet: nec satura je-
june, nec grandia minute, nec item con-
tra, sed erit rebus ipsis par et aequalis ora-
tio. principia verecunda, non elatis inten-
sa verbis, sed acuta sententiis, vel ad offen-
sionem adversarii, vel ad commendatio-
nem sui. narrationes credibiles, nec histo-
rico, sed prope quotidiano sermone expli-
catae dilucide. dein si tenues causae, tum
etiam argumentandi tenue filum et in do-
cendo, et in refellendo; idque ita tene-
bitur, ut, quanta ad rem, tanta ad orati-
onem fiat accessio. cum vero causa ea in-
ciderit, in qua vis eloquentiae possit ex-
promi: tum se latius fundet orator, tum
reget et flectet animos, et sic afficiet, ut
volet, id est, ut causae natura, et ratio
temporis postulabit. sed erit duplex om-
nis ejus ornatus ille admirabilis, propter
quem adscendit in tantum honorem elo-
quentia. nam cum omnis pars orationis
esse debet laudabilis, sic ut verbum nul-
lum, nisi aut grave, aut elegans excidat;

tum sunt maxime luminosae, et quasi actuosae partes duae: quarum alteram in universi generis quaestione pono, quam (ut supra dixi) Graeci appellant *θέσις*: alteram in augendis, amplificandisque rebus, quae ab eisdem *αὐξήσις* est nominata. quae etsi aequabiliter toto corpore orationis fusa esse debet, tamen in communibus locis maxime excellet: qui communes appellati, quod videntur multarum iidem esse causarum, sed proprii singularum esse debebunt. ac vero illa pars orationis, quae est de genere universo, totas causas saepe continet. quidquid est enim illud, in quo quasi certamen est controversiae, quod Graece *κρινόμενον* dicitur, id ita dici placet, ut traducatur ad perpetuam quaestionem, atque ut de universo genere dicatur: nisi cum de vero ambigetur: quod quaeri conjectura solet. dicetur autem non Peripateticorum more, (est enim illorum exercitatio elegans jam inde ab Aristotele constituta) sed aliquanto nervosius: et ita de re communia dicentur, ut et pro reis multa leniter dicantur, et in adversarios aspere. augendis vero rebus, et contra abjicien-

dis nihil est, quod non perficere possit oratio: quod et inter media argumenta faciendum est, quotiescumque dabitur vel amplificandi, vel minuendi locus, et pae-
ne infinite in perorando. Duo sunt,³⁷
quae bene tractata ab oratore, admirabilem eloquentiam faciant: quorum alterum est, quod Graeci ῥηϊκὸν vocant, ad naturas, et ad mores, et ad omnem vitae consuetudinem accommodatum: alterum, quod iidem παθητικὸν nominant, quo perturbantur animi et concitantur, in quo uno regnat oratio. illud superius, come, jucundum, ad benevolentiam conciliandam paratum: hoc, vehemens, incensum, incitatum, quo causae eripiuntur; quod cum rapide fertur, sustineri nullo pacto potest. quo genere nos mediocres, aut multo etiam minus, sed magno semper usi impetu, saepe adversarios de statu omni dejecimus. nobis pro familiari reo summus orator non respondit Hortensius. a nobis homo audacissimus Catilina in senatu accusatus obmutuit. nobis privata in causa magna et gravi, cum coepisset Curio pater respondere, subito assedit, cum sibi venenis ereptam memoriam diceret. quid

ego de miserationibus loquar? quibus eo sum usus pluribus, quod etiam si plures dicebamus, perorationem mihi tamen omnes relinquebant. in quo ut viderer excellere, non ingenio, sed dolore assequebar: quae qualiacumque in me sunt: me enim ipsum non poenitet, quanta sint: sed apparent in orationibus: etsi carent libri spiritu illo, propter quem majora eadem illa, cum aguntur, quam cum leguntur, videri solent. Nec vero miseratione solum mens iudicum permovenda est, (qua nos ita dolenter uti solemus, ut puerum infantem in manibus perorantes tenuerimus: ut alia in causa, excitato reo nobili, sublato etiam filio parvo, plangore et lamentatione compleremus forum) sed etiam est faciendum, ut irascatur iudex, mitigetur, invideat, faveat, contemnat, admiretur, oderit, diligat, cupiat, satietate afficiatur, speret, metuat, laetetur, doleat: qua in varietate, duriorum, accusatio suppeditabit exempla; mitiorum, defensiones meae. nullo enim modo animus audientis aut incitari, aut leniri potest, qui modus a me non tentatus sit. dicere perfectum, si ita iudicarem, nec in

veritate crimen arrogantiae extimescerem. sed (ut supra dixi) nulla me ingenui, sed magna vis animi inflammat, ut me ipse non teneam. nec unquam is, qui audiret, incenderetur, nisi ardens ad eum perveniret oratio. uterer exemplis domesticis, nisi ea legisses: uterer alienis vel Latinis, si ulla reperirem; vel Graecis, si deceret. sed Crassi perpauca sunt, nec ea iudiciorum. nihil Antonii, nihil Cottae, nihil Sulpicii. dicebat melius, quam scripsit Hortensius. verum haec vis, quam quaerimus, quanta sit, suspicemur, quoniam exemplum non habemus: aut, si exempla sequimur, a Demosthene sumamus, et quidem perpetuae dictionis, ex eo loco, unde, in Ctesiphontis iudicio, de suis factis, consiliis, meritis in rempublicam aggressus est dicere. ea profecto oratio in eam formam, quae est insita in mentibus nostris, includi sic potest, ut major eloquentia non requiratur. Sed jam forma ipsa restat, et character ille qui dicitur; qui qualis esse debeat, ex ipsis, quae supra dicta sunt, intelligi potest. nam et singulorum verborum et collocatorum lumina attigimus:

quibus sic abundabit, ut verbum ex ore nullum, nisi aut elegans, aut grave exeat; ex omnique genere frequentissimae translationes erunt, quod eae propter similitudinem transferunt animos, et referunt, ac movent huc et illuc: qui motus cogitationis, celeriter agitatus, per se ipse delectat. et reliqua, ex collocatione verborum, quae sumuntur quasi lumina, magnum afferunt ornatum orationi. sunt enim similia illis, quae in amplo ornatu scenae, aut fori appellantur insignia: non quod sola ornent, sed quod excellent. eadem ratio est horum, quae sunt orationis lumina, et quodam modo insignia: cum aut duplicantur, iteranturque verba, aut breviter commutata ponuntur, aut ab eodem verbo ducitur saepius oratio, aut in idem conjicitur, aut in utrumque, aut adjungitur idem iteratum, aut idem ad extremum refertur: aut continenter unum verbum non in eadem sententia ponitur: aut cum similiter vel cadunt verba, vel desinunt: aut multis modis contrariis relata contraria: aut cum gradatim sursum versus reditur: aut cum, demptis conjunctionibus, dissolute plu-

ra dicuntur: aut cum aliquid praetereuntes, cur id faciamus, ostendimus: aut cum corrigimus nosmetipsos, quasi reprehendentes: aut si est aliqua exclamatio vel admirationis, vel conquestionis: aut cum ejusdem nominis casus saepius commutatur. sed sententiarum ornamenta majora sunt: quibus quia frequentissime Demosthenes utitur, sunt qui putent, idcirco ejus eloquentiam maxime esse laudabilem. et vero nullus fere ab eo locus sine quadam conformatione sententiae dicitur: nec aliud quidquam est, dicere, nisi omnes, aut certe plerasque aliqua specie illuminare sententias: quas cum tu optime, Brute, teneas, quid attinet nominibus uti, aut exemplis? tantum notetur locus. Sic igitur⁴⁰ dicet ille, quem expetimus, ut verset saepe multis modis eandem et unam rem; et haereat in eadem, commoreturque sententia: saepe etiam ut extenuet aliquid: saepe ut irrideat: ut declinet a proposito, deflectatque sententiam: ut proponat, quid dicturus sit: ut, cum transegerit jam aliquid, definiat: ut se ipse revocet: ut, quod dixit, iteret: ut argumentum ratio-

ne concludat: ut interrogando urgeat: ut
rursus quasi ad interrogata sibi ipse re-
spondeat: ut contra, ac dicat, accipi, et
sentiri velit: ut addubitet, quid potius,
aut quomodo dicat: ut dividat in partes:
ut aliquid relinquat, ac negligat: ut ante
praemuniat: ut in eo ipso, in quo repre-
hendatur, culpam in adversarium confe-
rat: ut saepe cum iis, qui audiunt, non-
nunquam etiam cum adversario quasi de-
liberet: ut hominum sermones moresque
describat: ut muta quaedam loquentia
inducat: ut ab eo, quod agitur, avertat
animos: ut saepe in hilaritatem, risumve
convertat: ut ante occupet, quod videat
opponi: ut comparet similitudines: ut
utatur exemplis: ut aliud alii tribuens
dispertiat; ut interpellatorem coërceat:
ut aliquid reticere se dicat: ut denuntiet,
quid caveat: ut liberior quid audeat: ut
irascatur etiam: ut objurget aliquando:
ut deprecetur: ut supplicet: ut medea-
tur: ut a proposito declinet aliquantu-
lum: ut optet, ut excretur: ut fiat iis,
apud quos dicet, familiaris. atque alias
etiam dicendi quasi virtutes sequatur:
brevitatem, si res petet: saepe etiam rem

dicendo subjiciet oculis: saepe supra feret, quam fieri possit: significatio saepe erit major, quam oratio: saepe hilaritas, saepe vitae, naturarumque imitatio. Hoc in genere (nam quasi silvam vides) omnis eluceat oportet eloquentiae magnitudo. sed haec, nisi collocata, et quasi structa, et nexa verbis, ad eam laudem, quam volumus, adspirare non possunt. de quo cum mihi deinceps viderem esse dicendum, etsi movebant jam me illa, quae supra dixeram, tamen iis, quae sequuntur, perturbabar magis. occurrebat enim, posse reperiri non invidos solum, quibus referta sunt omnia, sed fautores etiam meorum laudum, qui non censerent ejus viri esse, de cujus meritis tanta senatus judicia fecisset, comprobante populo Romano, quanta de nullo, de artificio dicendi literis tam multa mandare. quibus si nihil aliud responderem, nisi, me M. Bruto negare roganti noluisse, justa esset excusatio, cum et amicissimo et praestantissimo viro, et recta et honesta petenti, satisfacere voluissem. sed si profitear (quod utinam possem!) me studiosis dicendi praecepta, et quasi vias, quae ad eloquen-

tiam ferrent, traditurum: quis tandem id justus rerum aestimator reprehenderet? nam quis unquam dubitavit, quin in republica nostra primas eloquentia tenuerit semper, urbanis, pacatisque rebus: secundas, juris scientia? cum in altera, gratiae, gloriae, praesidii plurimum esset: in altera, persecutionum, cautionumque praeceptio; quae quidem ipsa auxilium ab eloquentia saepe peteret, ea vero repugnante vix suas regiones finesque defenderet. cur igitur jus civile docere semper pulchrum fuit, hominumque clarissimorum discipulis floruerunt domus: ad dicendum si quis acuat, aut adjuvet in eo juventutem, vituperetur? nam si vitiosum est dicere ornate, pellatur omnino e civitate eloquentia. sin ea non modo eos ornat, penes quos est, sed etiam universam rempublicam: cur aut discere turpe est, quod scire honestum est: aut, quod nosse pulcherrimum est, id non gloriosum docere? At alterum factitatum est, alterum novum. fateor: sed utriusque rei causa est. alteros enim respondentes audire sat erat, ut ii, qui docerent, nullum sibi ad eam rem tempus ipsi seponerent:

sed eodem tempore et discantibus satis-
facerent, et consulentibus. alteri, cum
domesticum tempus in cognoscendis,
componendisque causis, forense in agen-
dis, reliquum in seipsis reficiendis omne
consumerent: quem habebant instituen-
di, aut docendi locum? atque haud scio,
an plerique nostrorum oratorum ingenio
plus valuerint, quam doctrina. itaque
illi dicere melius, quam praecipere: nos
contra fortasse possumus. at dignitatem
docere non habet. certe, si quasi in ludo.
sed si monendo, si cohortando, si percon-
tando, si communicando, si interdum e-
tiam una legendo, audiendo: nescio cur
non docendo etiam aliquid aliquando, si
possis meliores facere, cur nolis? an, qui-
bus verbis sacrorum alienatio fiat, docere
honestum est, ut est: quibus ipsa sacra re-
tineri defendique possint, non honestum
est? at jus profitentur etiam qui nesci-
unt: eloquentiam autem illi ipsi, qui con-
secuti sunt, tamen ea se valere dissimu-
lant, propterea quod prudentia homini-
bus grata est, lingua suspecta. num igi-
tur aut latere eloquentia potest: aut id,
quod dissimulat, effugit: aut est pericu-

lum, ne quis putet in magna arte et gloriosa, turpe esse docere alios id, quod ipsi fuerit honestissimum discere? ac fortasse caeteri tectiores: ego semper me didicisse prae me tuli. quid enim possem? eum et abfuissem adolescens, et horum studiorum causa mare transissem, et doctissimis hominibus referta domus esset, et aliquae fortasse inessent in sermone nostro doctrinarum notae: cumque vulgo scripta nostra legerentur, dissimularem me didicisse? quid erat, cur probarem, nisi quod parum fortasse profeceram? Quodcum ita sit: tamen ea, quae supra dicta sunt, plus in disputando, quam ea, de quibus dicendum est, dignitatis habuerunt. de verbis enim componendis, et de syllabis propemodum dinumerandis, et dimetendis loquemur: quae etiamsi sunt, sicuti mihi videntur, necessaria, tamen fiunt magnificentius, quam docentur. est id omnino verum, sed proprie in hoc dicitur. nam omnium magnarum artium, sicut arborum, altitudo nos delectat; radices, stirpesque non item: sed esse illa sine his non potest. me autem, siue pervagatissimus ille versus, qui vetat,

Artem pudere proloqui, quam factites, dissimulare non sinit quin delecter; siue tuum studium hoc a me volumen expressit: tamen eis, quos aliquid reprehensuros suspicabar, respondendum fuit. quod si ea, quae dixi, non ita essent: quis tamen se tam durum agrestemque praeberet, qui hanc mihi non daret veniam, ut, cum meae forenses artes et actiones publicae concidissent, non me aut desidia, quod facere non possum; aut moestitiae, cui resisto, potius quam literis, dederem? quae quidem me antea in iudicia, atque in curiam deducebant, nunc oblectant domi. nec vero talibus modo rebus, quales hic liber continet, sed multo etiam gravioribus et maioribus: quae si erunt perfectae, profecto forensibus nostris rebus etiam domesticae literae respondebunt. sed ad institutam disputationem revertamur. Collocabuntur igitur verba, aut ut inter se quam aptissime cohaereant extrema cum primis, eaque sint quam suavissimis vocibus: aut ut forma ipsa concinnitasque verborum conficiat orbem suum: aut ut comprehensio nume-rose et apte cadat. atque illud primum

videamus, quale sit; quod vel maxime desiderat diligentiam, ut fiat structura quaedam, nec tamen fiat operose: nam esset cum infinitus, tum puerilis labor; quod apud Lucilium scite exagitat in Albucio Scaevola,

Quàm lepide lexeis compositae! ut tesserulae omnes

Arte pavimento, atque emblemate vermiculato.

nolo tam minuta haec constructio appareat: sed tamen stylus exercitatus efficiet facile hanc viam componendi. nam ut in legendo oculus, sic animus in dicendo prospiciet, quid sequatur, ne extremorum verborum cum insequentibus primis concursus, aut hiulcas voces efficiat, aut asperas. quamvis enim suaves, gravesque sententiae, tamen si inconditis verbis efferuntur, offendent aures: quarum est iudicium superbissimum. quod quidem Latina lingua sic observat, nemo ut tam rusticus sit, quin vocales nolit conjungere. in quo quidam etiam Theopompum reprehendunt, quod eas literas tanto opere fugerit; etsi id magister ejus Isocrates. at non Thucydides: ne ille

quidem, haud paulo major scriptor, Plato: nec solum in his sermonibus, qui dialogi dicuntur, ubi etiam de industria id faciendum fuit, sed in populari oratione, qua mos est Athenis laudari in concione eos, qui sint in praeliis interfecti: quae sic probata est, ut eam quotannis, ut scis, illo die recitari necesse sit. in ea est crebra ista vocalium concursio, quam magna ex parte, ut vitiosam, fugit Demosthenes. Sed Graeci viderint: nobis, ne⁴⁵ si cupiamus quidem, distrahere vocales conceditur. indicant orationes illae ipsae horridulae Catonis, indicant omnes poëtae, praeter eos, qui ut versum facerent, saepe hiabant; ut Naevius:

Vos, qui accolitis Histrum fluvium, atque Algidam.
et ibidem:

Quam nunquam vobis Graii, atque Barbari.

at Ennius semel: ---- 'Scipio invicte' ----
et quidem nos:

Hoc motu radiantis Etesiae in vada ponti.

hoc idem nostri saepius non tulissent, quod Graeci laudare etiam solent. sed

quid ego vocales? sine vocalibus saepe brevitatis causa contrahebant, ut ita dicerent, multi' modis, Vas' argenteis, palm' et crinibus, tecti' fractis. quid vero licentius, quam quod hominum etiam nomina contrahebant, quo essent aptiora? nam ut duellum, bellum, et duis, bis: sic Duellium, eum, qui Poenos classe devicit, Bellium nominaverunt, cum superiores appellati essent semper Duellii. quin etiam verba saepe contrahuntur, non usus causâ, sed aurium. quomodo enim vester Axilla, Ala factus est, nisi fuga literae vastioris? quam literam etiam e maxillis, e taxillis, et vexillo, et paxillo, consuetudo elegans Latini sermonis evellit. libenter etiam copulando verba jungebant, ut fodes, pro, si audes: sis, pro si vis. jam in uno, capsis, tria verba sunt: ain', pro aisne: nequire, pro, non quire: malle, pro magis velle: nolle, pro, non velle. dein etiam saepe, et exin, pro deinde et exinde dicimus. quid illud? non olet unde sit, quod dicitur, cum illis? cum autem nobis non dicitur, sed nobiscum? quia si ita diceretur, obscœnius concurrerent literae, ut etiam modo, nisi A U T E M interpo-

fuissem, concurrissent. ex eo est mecum, et tecum: non, cum me, et cum te, ut esset simile illis vobiscum, atque nobiscum. Atque etiam a quibusdam sero jam emendatur antiquitas, qui haec reprehendunt. nam proh deum, atque hominum fidem: deorum aiunt. ita credo, hoc illi nesciebant: an dabat hanc licentiam consuetudo? itaque idem poeta, qui inusitatus contraxerat: 'patris mei meum factum' 'pudet,' pro, 'meorum factorum:' et, 'textitur: exitium examen rapit,' pro 'exitiorum:' non dicit, 'liberum' ut plerique loquimur, cum, 'cupidos liberum,' aut, 'in liberum loco,' dicimus: sed ut isti volunt:

Neque tuum unquam in gremium extollas liberorum ex te genus.

et idem: ---- 'namque Aesculapi liberorum' ---- et ille alter in Chryse, non solum,

Cives, antiqui amici majorum meum, quod erat usitatum: sed durius etiam,

Consilium, augurium, atque extum interpretes.

idemque pergit: ---- 'postquam prodigium horriferum, portentum pavos:'

quae non sane sunt in omnibus neutris-
usitata. nec enim dixerim tam libenter,
armûm iudicium, etsi est apud eundem,
---- ‘nihilne ad te de iudicio armûm ac-
cidit?’ quam ‘armorum.’ jam (ut censo-
riae tabulae loquuntur) fabrûm et pro-
cûm audeo dicere, non fabrorum et pro-
corum. planeque, duorum virorum ju-
dicium, aut, trium virorum capitalium,
aut decem virorum litibus iudicandis, di-
co nunquam. atqui dixit Accius: ‘video
sepulcra dua duorum corporum.’ idem-
que: ‘mulier una duûm virûm.’ quid
verum sit, intelligo: sed aliàs ita loquor,
ut concessum est, ut hoc, vel, proh deûm
dico, vel, proh deorum: alias ut necesse
est, cum trium virûm, non virorum: cum
sestertiûm nummûm, non nummorum:
quod in his consuetudo varia non est.
⁴⁷ Quid, quod sic loqui, nosse, iudicasse,
vetant: novisse, jubent, et iudicavisse?
quasi vero nesciamus, in hoc gene-
re et plenum verbum recte dici, et immi-
nutum usitate. itaque utrumque Teren-
tius, ‘eho, tu cognatum tuum non no-
ras?’ post idem, ‘Stilphonem, inquam,
‘noveras? fiet,’ plenum est: ‘sit,’ immi-

nutum. licet utare utroque. ergo ibidem:

Quam cara sintque, post carendo intelligunt,

Quamque attinendi magni dominatus fient.

nec vero reprehenderim: scripsere alii rem; et scripserunt, esse verius sentio: sed consuetudini auribus indulgenti libenter obsequor. 'idem campus habet,' inquit Ennius: et, 'in templis isdem,' probavit. at, 'eisdem,' erat verius: nec tamen, 'eisdem,' opimius. male sonabat, 'iisdem.' impetratum est a consuetudine, ut peccare suavitatis causa liceret. et 'pomeridianas quadrigas,' quam 'post-meridianas,' libentius dixerim: et 'mehercule,' quam 'mehercules. non scire' quidem, barbarum jam videtur: 'nescire' dulcius. ipsum, 'meridiem,' cur non 'medidiem?' credo, quod erat insuavius. una praepositio est, A B S, eaque nunc tantum in accepti tabulis manet, ne his quidem omnium: in reliquo sermone mutata est. nam 'amovit' dicimus, et 'abegit,' et 'abstulit,' ut jam nescias, A B N E verum sit, an A B S. quid si e-

tiam 'abfugit,' turpe visum est; et 'abser'
noluerunt, 'aufer' maluerunt? quae prae-
positio praeter haec duo verba nullo alio
in verbo reperitur. 'noti' erant, et 'navi,'
et 'nari,' quibus cum IN praeponi oport-
teret, dulcius visum est, 'ignoti, igna-
'vi, ignari,' dicere, quam ut veritas po-
stulabat. ex usu dicunt, et e republica,
quod in altero vocalis excipiebat, in alte-
ro esset asperitas, nisi literam sustulisses :
ut, 'exegit, edixit, effecit, extulit, edi-
'dit:' adjuncti verbi primam literam
praepositio commutavit, ut 'subegit, sum-
48 'mutavit, sustulit.' Quid in verbis
junctis? quàm scite insipientem, non in-
sapientem? iniquum, non inaequum?
tricipitem, non tricapitem? concisum,
non concaesum? ex quo quidam per-
tisum etiam volunt: quod eadem consue-
tudo non probavit. quid vero hoc e-
legantius, quod non sit natura, sed quo-
dam instituto? inclytus dicimus brevi
prima litera, insanus producta. inhu-
manus brevi, infelix longa. et, ne mul-
tis, quibus in verbis eae primae literae
sunt, quae in sapiente, atque felice, pro-
ducte dicitur; in caeteris omnibus, bre-

viter. itemque 'composuit, consuevit, 'concrepuit, confecit:' consule veritatem, reprehendet: refer ad aures, probabunt. quaere, cur? ita se dicent iuvare. voluptati autem aurium morigerari debet oratio. quin ego ipse, cum scirem ita majores locutos esse, ut nusquam, nisi in vocali, adspiratione uterentur, loquebar sic, ut 'pulcros, Cetegos, triumphos, Cartaginem' dicerem: aliquando, idque sero, convicio aurium, cum extorta mihi veritas esset, usum loquendi populo concessi, scientiam mihi reservavi. 'Orcivios' tamen, et 'Matones, Otones, 'Caepiones, sepulcra, coronas, lacrymas' dicimus, quia per aurium iudicium semper licet. Burrum semper Ennius, nunquam Pyrrhum. vi patefecerunt Bruges, non Phryges, ipsius antiqui declarant libri. nec enim Graecam literam adhibebant: nunc autem etiam duas: et cum Phrygum, et cum Phrygibus dicendum esset, absurdum erat aut tantum barbaris casibus Graecam literam adhibere, aut recto casu solum Graece loqui, tamen et Phryges, et Pyrrhum aurium causa dicimus. quin etiam, quod jam subrusticum

videtur, olim autem politius, eorum verborum, quorum eadem erant postremae duae literae, quae sunt in ‘optumus,’ postremam literam detrahebant, nisi vocalis insequeretur. ita non erat offensio in verbis, quam nunc fugiunt poëtae novi. ita enim loquebamur: ‘qui est omnibus princeps.’ non, ‘omnibus princeps,’ et, ‘vita illa dignus,’ locoque. non, ‘dignus.’ quod si indocta consuetudo tam est artifex suavitatis, quid ab ipsa tandem arte et doctrina postulari putamus? haec dixi brevius, quam si hac de re una disputarem; (est enim hic locus late patens, de natura usuque verborum) longius autem, ⁴⁹ quam instituta ratio postulabat. Sed quia rerum, verborumque iudicium, prudentiae est: vocum autem, et numerorum, aures sunt iudices: et, quod illa ad intelligentiam referuntur, haec ad voluptatem: in illis ratio invenit, in his sensus artem. aut enim negligenda nobis fuit voluptas eorum, quibus probari volebamus, aut ars ejus conciliandae reperienda. duae sunt igitur res, quae permulceant aures, sonus et numerus. de numero mox, nunc de sono quaerimus. ver-

ba (ut supra diximus) legenda sunt potissimum bene sonantia, sed ea non ut poëtae, exquisita ad sonum, sed sumpta de medio. ‘Qua pontus Helles’ ---- superat modum. at ‘Auratus aries Colchorum’ ---- splendidis nominibus illuminatus est versus: sed proximus inquinatus insuavissima litera finitus, ‘Frugifera, et ferta arva Asiae tenet.’ quare bonitate potius nostrorum verborum utamur, quam splendore Graecorum, nisi forte sic loqui poenitet: ‘Qua tempestate Paris Helenam,’ et quae sequuntur. immo vero ista sequamur, asperitatemque fugiamus: ‘Habeo istam ego perterricrepam’ ---- idemque: ‘versutiloquas malitias.’ nec solum componentur verba ratione, sed etiam finientur, quoniam id iudicium esse alterum aurium diximus. sed finiuntur aut compositione ipsa, et quasi sua sponte, aut quodam genere verborum, in quibus ipsis concinnitas inest: quae sive casus habent in exitu similes, sive paribus paria redduntur, sive opponuntur contraria, suapte natura numerosa sunt, etiam si nihil est factum de industria. in hujus concinnitatis consecratione Gor-

giam fuisse principem accepimus, quo de genere illa nostra sunt in Miloniana: 'est enim, iudices, haec non scripta, sed nata lex: quam non didicimus, accepimus, legimus; verum ex natura ipsa arripuimus, hausimus, expressimus: ad quam non docti, sed facti; non instituti, sed imbuti sumus.' haec enim talia sunt, ut, quia referuntur ad ea, ad quae debent referri, intelligamus non quaesitum esse numerum, sed secutum. quod fit item in contrariis referendis: ut illa sunt, quibus non modo numerosa oratio, sed etiam versus efficitur:

Eam, quam nihil acusas, damnas.
'condemnas,' dixisset, qui versum effugere voluisset.

Bene quam meritam esse autumas, dicis male mereri.

Id quod scis, prodest nihil: id, quod nescis, obest.

versum efficit ipsa relatio contrariorum. id esset in oratione numerosum, 'quod scis, nihil prodest: quod nescis, multum obest.' Semper haec, quae Graeci ἀντιθέα nominant, cum contrariis opponuntur contraria, numerum oratori-

um necessitate ipsa efficiunt, et eum sine industria. hoc genere antiqui, jam ante I-focratem, delectabantur, et maxime Gorgias: cujus in oratione plerumque efficit numerum ipsa concinnitas. nos etiam in hoc genere frequentes; ut illa sunt in quarto Accusationis: ‘ conferte hanc pa-
‘ cem cum illo bello: hujus praetoris ad-
‘ ventum, cum illius imperatoris victo-
‘ ria: hujus cohortem impuram, cum il-
‘ lius exercitu invicto: hujus libidines,
‘ cum illius continentia: ab illo, qui ce-
‘ pit, conditas; ab hoc, qui constitutas
‘ accepit, captas dicetis Syracusas.’ er-
go et hi numeri sint cogniti. genus illud tertium explicetur, quale sit, numerosae et aptae orationis. quod qui non sentiunt, quas aures habeant, aut quid in his hominis simile sit, nescio. meae quidem et perfecto completoque verborum ambitu gaudent, et curta sentiunt, nec amant redundantia. quid dico meas? conciones saepe exclamare vidi, cum apte verba cecidissent. id enim expectant aures, ut verbis colligantur sententiae. non erat hoc apud antiquos. et quidem nihil aliud fere non erat. nam et verba eligeant, et

sententias graves et suaves reperiebant, sed eas aut vinciebant, aut explebant parum. hoc me ipsum delectat, inquit. quid si antiquissima illa pictura paucorum colorum, magis, quam haec jam perfecta, delectet? illa nobis sit, credo, repetenda: haec scilicet repudianda. nominibus veterum gloriantur. habet autem, ut in aetatibus auctoritatem senectus, sic in exemplis antiquitas: quae quidem apud me ipsum valet plurimum. nec ego id, quod deest antiquitati, flagito potius, quam laudo, quod est: praesertim cum ea majora judicem, quae sunt, quam illa, quae defunt. plus est enim in verbis, et in sententiis boni, quibus illi excellunt, quam in conclusione sententiarum, quam non habent. Post inventa conclusio est, qua credo usuros veteres illos fuisse, si jam nota, atque usurpata res esset: qua inventa, omnes usos magnos oratores videmus. sed habet nomen invidiam, cum in oratione judiciali et forensi numerus Latine, Graece *πυθὸς* inesse dicitur. nimis enim insidiarum ad capiendas aures adhiberi videtur, si etiam in dicendo numeri ab orato-

re quaeruntur. hoc freti isti, et ipsi infracta et amputata loquuntur, et eos vituperant, qui apta et finita pronuntiant. si inanibus verbis, levibusque sentiētiis: jure. si probae res, lecta verba: quid est cur claudicare, aut insistere orationem malint, quam cum sententia pariter excurrere? hic enim invidiosus numerus nihil affert aliud, nisi ut sit apte verbis comprehensa sententia: quod fit etiam ab antiquis, sed plerumque casu, saepe natura: et quae valde laudantur apud illos, ea fere, quia sunt conclusa, laudantur. et apud Graecos quidem jam anni prope quadringenti sunt, cum hoc probatur; nos nuper agnovimus. ergo Ennio licuit vetera contemnenti dicere:

Versibu', quos olim Fauni, vatesque canebant:

mihi de antiquis eodem modo non licebit, praesertim cum dicturus non sim, 'Ante hunc' ---- ut ille: nec quae sequuntur, 'Nos ausi referare' ---- legi enim, audivique nonnullos, quorum propemodum absolute concluderetur oratio. quod qui non possunt, non est eis satis non contemni, laudari etiam volunt. ego au-

tem illos ipsos laudo, idque merito, quorum se isti imitatores esse dicunt, etsi in eis aliquid desidero: hos vero minime, qui nihil illorum, nisi vitium, sequuntur, cum a bonis absint longissime. quod si aures tam inhumanas tamque agrestes habent, ne doctissimorum quidem viro-
rum eos movebit auctoritas? omitto Iso-
cratem, discipulosque ejus, Ephorum, et
Naucratem: quanquam orationis faci-
endae et ornandae auctores locupletissimi
summique ipsi oratores esse debeant. sed
quis omnium doctior, quis acutior, quis in
rebus vel inveniendis, vel judicandis acri-
or Aristotele fuit? quis porro Isocrati est
adversatus infensus? is igitur versum in
oratione vetat esse, numerum jubet. ejus
auditor Theodectes, in primis (ut Aris-
toteles saepe significat) politus scriptor,
atque artifex, hoc idem et sentit et prae-
cipit. Theophrastus vero iisdem de rebus
etiam accuratius. quis ergo istos ferat,
qui hos auctores non probent? nisi om-
nino haec esse ab his praecepta nesciunt.
quod si ita est, nec vero aliter existimo:
quia ipsi suis sensibus non moventur, ni-
hilne eis inane videtur? nihil incondi-

tum, nihil curtum, nihil claudicans, nihil redundans? in versu quidem theatra tota exclamant, si fuit una syllaba brevior aut longior. nec vero multitudo pedes novit, nec ullos numeros tenet: nec illud, quod offendit, aut cur, aut in quo offendant, intelligit: et tamen omnium longitudinum et brevitatum in sonis, sicut acutarum graviumque vocum, iudicium ipsa natura in auribus nostris collocavit. Visne igitur, Brute, totum hunc locum accuratius etiam explicemus, quam illi ipsi, qui et haec, et alia nobis tradiderunt? an his contenti esse, quae ab illis dicta sunt, possumus? sed quid quaero, velisne: cum literis tuis eruditissime scriptis, te id vel maxime vel le perspexerim? primum ergo origo, deinde causa, post natura, tum ad extremum usus ipse explicetur orationis aptae, atque numerosae. nam qui Isocratem maxime mirantur, hoc in ejus summis laudibus ferunt, quod verbis solutis numeros primus adjunxerit. cum enim videret, oratores cum severitate audiri, poëtas autem cum voluptate: tum dicitur numeros secutus, quibus etiam in orati-

one uteremur, cum jucunditatis causâ, tum ut varietas occurreret satietati. quod ab his vere quadam ex parte, non totum, dicitur. nam neminem in eo genere scientius versatum Isocrate, confitendum est: sed princeps inveniendi fuit Thrasy-machus; cujus omnia nimis etiam exstant scripta numeroſe. nam (ut paulo ante dixi) paria paribus adjuncta, et similiter definita, itemque contrariis relata contraria, quae sua sponte (etiam si id non agas) cadunt plerumque numeroſe, Gorgias primus invenit: sed his est usus intemperantius. id autem est genus (ut ante dictum est) ex tribus partibus collocationis alterum. horum uterque Isocratem aetate praecurrit: ut eos ille moderatione, non inventione vicerit. est enim, ut in transferendis, faciendisque verbis tranquillior, sic in ipsis numeris sedatior. Gorgias autem avidior est generis ejus, et his festivitatis (sic enim ipse censet) insolentius abutitur: quas Isocrates (cum tamen audivisset in Thessalia adolescens senem jam Gorgiam) moderatius temperavit. quin etiam se ipse tantum, quantum aetate procedebat, (prope enim centum

confecit annos) relaxarat a nimia necessitate numerorum: quod declarat in eo libro quem ad Philippum Macedonem scripsit, cum jam admodum esset senex: in quo dicit sese minus jam servire numeris, quam solitus esset. ita non modo superiores, sed etiam se ipse correxerat. Quoniam igitur habemus aptae orationis eos principes, auctoresque, quos dicimus, et origo inventa est: causa quaeratur. quae sic aperta est, ut mirer, veteres non esse commotos, praesertim cum, ut sit, fortuito saepe aliquid concludere, apteque dicerent: quod cum animos hominum auresque pepulisset, ut intelligi posset, id, quod casus effudisset, cecidisse jucunde: notandum certe genus, atque ipsi sibi imitandi fuerunt. aures enim, vel animus aurium nuntio naturalem quandam in se continet vocum omnium mentionem. itaque et longiora et breviora judicat, et perfecta ac moderata semper exspectat. mutila sentit quaedam, et quasi decurtata: quibus, tanquam debito fraudetur, offenditur: productiora alia, et quasi immoderatus excurrentia, quae magis etiam aspernantur aures: quod cum in ple-

risque, tum in hoc genere nimium quod est, offendit vehementius, quam id, quod videtur parum. ut igitur poëtica et versus inventus est terminatione aurium, observatione prudentium; sic in oratione animadversum est, multo illud quidem serius, sed eadem natura admonente, esse quosdam certos cursus, conclusionesque verborum. quoniam igitur causam quoque ostendimus: naturam nunc, (id enim erat tertium) si placet, explicemus: quae disputatio non huius instituti sermonis est, sed artis intimae. quaeri enim potest, qui sit orationis numerus, et ubi sit positus, et natus ex quo: et is unusne sit, an duo, an plures, quaque ratione componatur, et ad quam rem, et quando, et quo loco, et quemadmodum adhibitus aliquid voluptatis afferat. sed, ut in plerisque rebus, sic in hac, duplex est considerandi via; quarum altera est longior, brevior altera, eadem etiam planior. Est autem longioris prima illa quaestio, sitne omnino ulla numerosa oratio. quibusdam enim non videtur: quia nihil insit in ea certi, ut in versibus: et quod ipsi, qui affirmant eos esse nume-

ros, rationem, cur sint, non queant red-
dere. deinde, si sit numerus in oratione:
qualis sit, aut quales: et e poëticisne nu-
meris, an ex alio genere quodam: et, si e
poëticis; quis eorum sit, aut qui. nam-
que aliis unus modo, aliis plures, aliis
omnes iidem videntur. deinde, quicum-
que sunt, siue unus, siue plures; com-
munesne sint omni generi orationis: quo-
niam aliud genus est narrandi, aliud per-
suadendi, aliud docendi: an dispa-
res numeri cuique orationis generi accommo-
dantur. si communes, qui sint: si dispa-
res, quid intersit, et cur non aequè in o-
ratione, atque in versu numerus appare-
at. deinde, quod dicitur in oratione nu-
merosum, id utrum numero solum effici-
atur, an etiam vel compositione quadam,
vel genere verborum: an est suum cuius-
que: ut numerus intervallis, compo-
sitiō vocibus, genus ipsum verborum qua-
si quaedam forma, et lumen orationis ap-
pareat: sitque omnium fons compositio,
ex eaque et numerus efficiatur, et ea, quae
dicuntur orationis quasi formae et lumi-
na, quae (ut dixi) Graeci vocant σχήματα.
at non est unum, nec idem, quod voce

jucundum est, et quod moderatione ab-
 solutum, et quod illuminatum genere ver-
 borum: quanquam id quidem finitimum
 est numero, quia per se plerumque per-
 fectum est: compositio autem ab utroque
 differt, quae tota servit gravitati vocum,
 aut suavitati. haec igitur fere sunt, in
 55 quibus rei natura quaerenda sit. Esse
 ergo in oratione numerum quendam, non
 est difficile cognoscere. judicat enim sen-
 sus: in quo iniquum est, quod accidit,
 non cognoscere, si, cur id accadat, repe-
 rire nequeamus. neque enim ipse versus
 ratione est cognitus, sed natura atque
 sensu, quem dimensa ratio docuit, quid
 acciderit. ita notatio naturae, et animad-
 versio peperit artem. sed in versibus res
 est apertior: quanquam etiam a modis
 quibusdam, cantu remoto, soluta esse vi-
 deatur oratio, maximeque id in optimo
 quoque eorum poëtarum, qui λυρικοί
 a Graecis nominantur: quos cum cantu
 spoliaveris, nuda paene remanet oratio.
 quorum similia sunt quaedam etiam a-
 pud nostros: velut illa in Thyeste:

Quemnam te esse dicam? qui tarda in
 senectute,

et quae sequuntur: quae, nisi cum tibi-
cen accessit, orationi sunt solutae similli-
ma. at comicorum senarii propter simi-
litudinem sermonis sic saepe sunt abjecti,
ut nonnunquam vix in his numerus et
versus intelligi possit: quo est ad inveni-
endum difficilior in oratione numerus,
quam in versibus; omnino duo sunt, quae
condiant orationem: verborum, nume-
rorumque jucunditas. in verbis inest qua-
si materia quaedam: in numero autem ex-
politio. sed ut caeteris in rebus, necessi-
tatis inventa antiquiora sunt, quam vo-
luptatis: ita et in hac re accidit, ut mul-
tis seculis ante oratio nuda, ac rudis ad
solos animorum sensus exprimendos fue-
rit reperta, quam ratio numerorum, cau-
sa delectationis aurium, excogitata. ita-
que et Herodotus, et eadem, superior-
que aetas numero caruit, nisi quando te-
mere, ac fortuito: et scriptores pervete-
res de numero nihil omnino, de oratione
praecepta multa nobis reliquerunt. nam
quod et facilius est, et magis necessarium,
id semper ante cognoscitur. Itaque ⁵⁶
tralata, aut facta, aut juncta verba, facile
sunt cognita, quia sumebantur e consue-

tudine, quotidianoque sermone. numerus autem nondum depromebatur, neque habebat aliquam necessitudinem, aut cognitionem cum oratione. itaque serius aliquanto notatus, et cognitus, quasi quandam palaestram, et extrema lineamenta orationi attulit. quod si et angusta quaedam atque concisa, et alia est collatata et diffusa oratio; necesse est id non literarum accidere natura, sed intervallorum longorum et brevium varietate, quibus implicata atque permixta oratio, quoniam tum stabilis est, tum volubilis, necesse est ejusmodi naturam numeris contineri. nam circuitus ille, quem saepe jam diximus, incitator numero ipso fertur et labitur, quoad perveniat ad finem, et insistat. perspicuum est igitur, numeris adstrictam orationem esse debere, carere versibus. sed hi numeri poëticine sint, an ex alio genere quodam, deinceps est videndum. nullus est igitur numerus extra poëticos, propterea quod definita sunt genera numerorum. nam omnis talis est, ut unus sit e tribus. pes enim, qui adhibetur ad numeros, partitur in tria, ut necesse sit partem pedis aut aequalem esse

alteri parti, aut altero tanto, aut sesqui esse maiorem. ita fit aequalis dactylus, duplex iambus, sesqui paeon; qui pedes in orationem non cadere qui possunt? quibus ordine locatis, quod efficitur, numerosum sit necesse est. sed quaeritur, quo numero, aut quibus potissimum sit utendum. incidere vero omnes in orationem etiam ex hoc intelligi potest, quod versus saepe in oratione per imprudentiam dicimus: quod vehementer est vitiosum: sed non attendimus, neque exaudimus nosmetipsos. senarios vero, et Hipponacteos effugere vix possumus. magnam enim partem ex iambis nostra constat oratio. sed tamen eos versus facile agnoscit auditor. sunt enim usitatissimi. inculcamus autem per imprudentiam saepe etiam minus usitados, sed tamen versus; vitiosum genus, et longa animi provisione fugiendum. elegit ex multis Iso-cratis libris triginta fortasse versus Hieronymus, Peripateticus in primis nobilibus, plerosque senarios, sed etiam anapaesta: quo quid potest esse turpius? etsi in eligendo fecit malitiose. prima enim syllaba dempta in primo verbo sententiae,

postremum ad verbum primam rursus syllabam adjunxit insequentis. ita factus est anapaestus is, qui Aristophaneus nominatur. quod ne accadat, observari nec potest, nec necesse est. sed tamen hic corrector, in eo ipso loco, quo reprehendit, (ut a me animadversum est studiose inquirente in eum) emittit imprudens ipse senarium. sit igitur hoc cognitum, in solutis etiam verbis inesse numeros, eosdemque esse oratorios, qui sint poëtici. Sequitur ergo, ut, qui maxime cadant in orationem aptam numeri, videndum sit. sunt enim qui iambicum putent, quod sit orationi simillimus: qua de causa fieri, ut is potissimum propter similitudinem veritatis adhibeatur in fabulis; quod ille dactylicus numerus hexametrorum magniloquentiae sit accommodatior. Ephorus autem, levis ipse orator, sed profectus ex optima disciplina, paeona sequitur, aut dactylum: fugit autem spondeum, et trochaeum. quod enim paeon habeat tres breves, dactylus autem duas, brevitatem, et celeritatem syllabarum labi putat verba proclivius: contraque accidere in spondeo, et trochaeo, quod alter e longis con-

staret, alter e brevibus fieret: alteram nimis incitatam, alteram nimis tardam orationem, neutram temperatam. sed et illi priores errant, et Ephorus in culpa est. nam et qui paeona praetereunt, non vident molissimum a sese numerum, eundemque amplissimum praeteriri. quod longe Aristoteli videtur secus, qui iudicat, heroum numerum grandio rem, quam desideret soluta oratio: iambum autem nimis e vulgari esse sermone. ita neque humilem, nec abjectam orationem, nec nimis altam et exaggeratam probat: plenam tamen eam vult esse gravitatis, ut eos, qui audient, ad maiorem admirationem possit traducere. trochaeum autem, qui est eodem spatio, quo choreus, cordacem appellat, quia contractio et brevit as dignitatem non habeat. ita paeona probat, eo que ait uti omnes, sed ipsos non sentire cum utantur: esse autem tertium, ac medium inter illos: sed ita factos eos pedes esse, ut in eis singulis modus insit aut sesquiple x, aut duplex, aut par. itaque illi, de quibus ante dixi, tantummodo commoditatis habuerunt rationem, nullam dignitatis. iambus enim et dactylus in versum cadunt maxime.

itaque ut versum fugimus in oratione, sic hi sunt evitandi continuati pedes. aliud enim quiddam est oratio, nec quidquam inimicius quam illa versibus. paeon autem minime est aptus ad versum: quo libentius eum recepit oratio. Ephorus vero ne spondeum quidem, quem fugit, intelligit esse aequalem dactylo, quem probat. syllabis enim metiendos pedes, non intervallis, existimat: quod idem facit in trochaeo, qui temporibus et intervallis est par iambo: sed eo vitiosus in oratione, si ponatur extremus, quod verba melius in syllabas longiores cadunt. atque haec, quae sunt apud Aristotelem, eadem a Theophrasto, Theodecteque de paeone dicuntur. ego autem sentio, omnes in oratione esse quasi permistos et confusos pedes. nec enim effugere possemus animadversionem, si semper iisdem uteremur: quia nec numerosa esse, ut poëma; neque extra numerum, ut sermo vulgi est, debet oratio. alterum nimis est vinculum, ut de industria factum appareat: alterum nimis dissolutum, ut pervagatum, ac vulgare videatur: ut ab altero non delectere, alterum oderis. sit igitur

(ut supra dixi) permixta et temperata numeris, nec dissoluta, nec tota numerosa, paeone maxime, (quoniam optimus auctor ita censet) sed reliquis etiam numeris, quos ille praeterit, temperata. Quos⁵⁸ autem numeros, cum quibus, tanquam purpuram, misceri oporteat, nunc dicendum est, atque etiam quibus orationis generibus sint cuique accommodatissimi. iambus enim frequentissimus est in iis, quae demisso atque humili sermone dicuntur. paeon autem in amplioribus: in utroque dactylus. ita in varia et perpetua oratione hi sunt inter se miscendi et temperandi. sic minime animadvertetur delectationis aucupium, et quadrandae orationis industria: quae latebit eo magis, si et verborum et sententiarum ponderibus utemur. nam qui audiunt, haec duo animadvertunt, et jucunda sibi censent, verba dico et sententias: eaque dum animis attentis admirantes excipiunt, fugit eos, et praetervolat numerus: qui tamen si abesset, illa ipsa delectarent. nec vero nimius is cursus est numerorum, orationis dico, (nam est longe aliter in versibus) nihil ut fiat extra modum. nam

id quidem esset poëma. sed omnis nec claudicans, nec quasi fluctuans, et aequaliter, constanterque ingrediens, numerosa habetur oratio. atque id in dicendo numerosum putatur, non quod totum constat e numeris, sed quod ad numeros proxime accedit: quo etiam difficilius est oratione uti, quam versibus: quod in illis certa quaedam et definita lex est, quam sequi sit necesse: in dicendo autem nihil est propositum, nisi aut ne immoderata, aut angusta, aut dissoluta, aut fluens sit oratio. itaque non sunt in ea tanquam tibicini percussionum modi, sed universa comprehensio et species orationis clausa et terminata est: quod voluptate aurium⁵⁹ judicatur. Solet autem quaeri, totone in ambitu verborum numeri tenendi sint, an in primis partibus, atque in extremis. plerique enim censent cadere tantum numerosse oportere, terminarique sententiam. est autem, ut id maxime deceat, non id solum. ponendus est enim ille ambitus, non abjiciendus. quare cum aures extremum semper expectent, in eoque acquiescant, id vacare numero non oportet: sed ad hunc exitum tamen a prin-

cipio ferri debet verborum illa comprehensio, et tota a capite ita fluere, ut ad extremum veniens ipsa consistat. id autem bona disciplina exercitatis, qui et multa scripserint, et quaecumque etiam sine scripto dicerent, similia scriptorum effecerint, non erit difficillimum. ante enim circumscribitur mente sententia, confestimque verba concurrunt: quae mens eadem, qua nihil est celerius, statim dimittit, ut suo quodque loco respondeat: quorum descriptus ordo aliàs alia terminatione concluditur: atque omnia illa et prima et media verba spectare debent ad ultimum. interdum enim cursus est in oratione incitator, interdum moderata ingressio: ut jam a principio videndum sit, quemadmodum velis venire ad extremum. nec in numeris magis, quam in reliquis ornamentis orationis, eadem cum faciamus, quae poëtae, effugimus tamen in oratione poëmatidis similitudinem. est enim in utroque et materia, et tractatio: materia in verbis, tractatio in colloca-tione verborum. ternae autem sunt utriusque partes verborum: translatum, novum, priscum. nam de propriis nihil hoc

60 loco dicimus. Collocationis autem, eae, quas diximus, compositio, concinnitas, numerus; sed in utroque frequentiores sunt, et liberiores poëtae. nam et transferunt verba cum crebrius, tum etiam audacius: et priscis libentius utuntur, et liberius novis. quod idem fit in numeris: in quibus quasi necessitati parere coguntur. sed tamen haec nec nimis esse diversa, nec ullo modo conjuncta intelligi licet. ita fit, ut non item in oratione, ut in versu, numerus exstet: idque quod numerosum in oratione dicitur, non semper numero fiat, sed nonnunquam, aut concinnitate, aut constructione verborum. ita, si numerus orationis quaeritur qui sit; omnis est: sed alius alio melior atque aptior. si locus; in omni parte verborum. si, unde ortus sit; ex aurium voluptate. si componendorum ratio; dicitur alio loco, quia pertinet ad usum, quae pars quarta et extrema nobis in dividendo fuit. si, ad quam rem adhibeatur; ad delectationem. si, quando; semper. si, quo loco; in tota continuatione verborum. si, quae res efficiat voluptatem; eadem, quae in versibus, quorum modum

notat ars, sed aures ipsae tacito eum sensu
sine arte definiunt. Satis multa de na- 61
tura: sequitur usus, de quo est accuratius
disputandum. in quo quaesitum est, in to-
tone circuitu illo orationis, quem Graeci
περίοδος, nos tum ambitum, tum circui-
tum, tum comprehensionem, aut conti-
nationem, aut circumscriptionem dici-
mus: an in principiis solum, an in ex-
tremis, an in utraque parte numerus te-
nendus sit. deinde, cum aliud videatur
esse numerus, aliud numerosum: quid
interfit. tum autem in omnibusne nume-
ris aequaliter particulas deceat incidere,
an facere alias breviores, alias longiores,
idque quando, aut cur, quibusque parti-
bus: pluribusne, an singulis: imparibus,
an aequalibus: et quando aut istis, aut
illis sit utendum: quaeque inter se aptissi-
me collocentur, et quomodo: an omni-
no nulla sit in eo genere distinctio: quod-
que ad rem maxime pertinet, qua ratio-
ne numerosa fiat oratio. explicandum
etiam est, unde orta sit forma verborum:
dicendumque, quantos circuitus facere
deceat. deque eorum particulis, et tan-
quam incisionibus differendum est, quae-

rendumque, utrum una species et longitudo sit earum, anne plures; et, si plures, quo loco, aut quando, quoque genere uti oporteat. postremo totius generis utilitas explicanda est, quae quidem patet latius. non ad unam enim rem aliquam, sed ad plures accommodatur. ac licet, non ad singulas res respondentem, de universo genere sic dicere, ut etiam singulis satis responsum esse videatur. remotis igitur reliquis generibus unum selegimus, hoc, quod in causis, foroque versatur, de quo diceremus. ergo in aliis, id est, in historia, et in eo, quod appellamus *ἐπιδεικτικὸν*, placet omnia dici Isocrateo, Theopompeoque more, illa circumscriptione, ambituque, ut tanquam in orbe inclusa currat oratio, quoad insistat in singulis perfectis, absolutisque sententiis. itaque posteaquam est nata haec vel circumscriptio, vel comprehensio, vel continuatio, vel ambitus, si ita licet dicere: nemo, qui aliquo esset in numero, scripsit orationem generis ejus, quod esset ad delectationem comparatum, remotumque a judiciis forensique certamine, quin redigeret omnes fere in quadrum nume-

rumque sententias. nam cum is est auditor, qui non vereatur, ne compositae orationis insidiis sua fides attentetur, gratiam quoque habet oratori, voluptati aurium fervienti. Genus autem hoc orationis neque totum assumendum est ad causas forenses, neque omnino repudiandum. si enim semper utare, cum satietatem affert, tum, quale sit, etiam ab imperitis agnoscitur. detrahit praeterea actionis dolorem, aufert humanum sensum actoris, tollit funditus veritatem et fidem. sed, quoniam adhibenda nonnunquam est, primum videndum est, quo loco, deinde quam diu retinenda sit, tum quot modis commutanda. adhibenda est igitur numerosa oratio, si aut laudandum est aliquid ornatius, ut nos in Accusationis secundo de Siciliae laude diximus; aut in senatu de consulatu meo: aut exponenda narratio, quae plus dignitatis desiderat, quam doloris, ut in quarto Accusationis de Ennensi Cerere, de Segestana Diana, de Syracusarum situ diximus. saepe etiam in amplificanda re, concessu omnium funditur numerose et volubiliter oratio. id nos fortasse non perfec-

mus, conati quidem saepissime sumus: quod plurimis locis perorationes nostrae voluisse nos, atque animo contendisse declarant. id autem tum valet, cum is, qui audit, ab oratore jam obsessus est, ac tenetur. non enim id agit, ut insidietur et observet: sed jam favet, processumque vult, dicendique vim admirans, non inquit quod reprehendat. haec autem forma retinenda non diu est, nec dico in peroratione, quam ipse includit, sed in orationis reliquis partibus. nam cum sis his locis usus, quibus ostendi licere, transferenda tota dictio est ad illa, quae nescio cur, cum Graeci *κόμματα* et *κῶλα* nominent, nos non recte incisa et membra dicamus. neque enim esse possunt, rebus ignotis, nota nomina; sed cum verba aut suavitatis aut inopiae causa transferre soleamus, in omnibus hoc fit artibus, ut, cum id appellandum sit, quod propter rerum ignorance ipsarum, nullum habuerit ante nomen, necessitas cogat aut novum facere verbum, aut a simili mutuari. Quo autem pacto deceat incise, membratimve dici, jam videbimus: nunc, quot modis mutantur comprehensiones, conclusio-

nesque, dicendum est. fuit omnino numerus a primo tum incitatus, brevitate pedum, tum proceritate tardius. cursum contentiones magis requirunt; expositiones rerum, tarditatem. insistit autem ambitus modis pluribus, e quibus unum est secuta Asia maxime, qui dichoreus vocatur, cum duo extremi chorei sunt, id est, e singulis longis, et brevibus. explanandum est enim, quod ab aliis iidem pedes aliis nominantur vocabulis. dichoreus non est ille quidem sua sponte vitiosus in clausulis, sed in orationis numero nihil est tam vitiosum, quam si semper est idem. cadit autem per se ille ipse praeclare, quo etiam satietas formidanda est magis. me stante C. Carbo, C. filius, tribunus plebis, in concione dixit his verbis: ‘ô Marce Druse, patrem appello.’ haec quidem duo binis pedibus incisim: dein membratim, ‘tu dicere solebas, facram esse rempublicam.’ haec item membra ternis. post ambitus, ‘quicumque eam violavissent, ab omnibus esse ei poenas perfolutas.’ dichoreus. nihil enim ad rem, extrema illa, longa sit, an brevis. deinde, ‘patris dictum sapiens, temeri-

‘tas filii comprobavit.’ hoc dichoreo tantus clamor concionis excitatus est, ut admirabile esset. quaero, nonne id numerus effecerit? verborum ordinem immuta; fac sic, ‘comprobavit filii temeritas:’ jam nihil erit, etsi temeritas ex tribus brevibus, et longâ est: quem Aristoteles ut optimum probat, a quo dissentio. at eadem verba, eadem sententia. animo istuc satis est, auribus non satis. sed id crebrius fieri non oportet. primum enim numerus agnoscitur: deinde satiat: postea, 64 cognita facilitate, contemnitur. Sed sunt clausulae plures, quae numerose et jucunde cadant. nam et creticus, qui est e longa, et brevi, et longa; et ejus aequalis paeon, qui spatio par est, syllaba longior; quam commodissime putatur in solutam orationem illigari, cum sit duplex. nam aut e longa et tribus brevibus, qui numerus in primo viget, jacet in extremo: aut e totidem brevibus et longa, in quem optime cadere censent veteres: ego non plane rejicio: sed alios antepono. ne spondeus quidem funditus est repudiandus. etsi, quod est e longis duabus, hebetior videtur, et tardi-

or, habet tamen stabilem quandam, et non expertem dignitatis gradum: in incisionibus vero multo magis, et in membris. paucitatem enim pedum gravitatis suae tarditate compensat. sed hos cum in clausulis pedes nomino, non loquor de uno pede extremo. adjungo (quod minimum sit) proximum superiorem, saepe etiam tertium. ne iambus quidem, qui est e brevi et longa; aut par choreo, qui habet tres breves, sed spatio par, non syllabis; aut etiam dactylus, qui est e longa et duabus brevibus, si est proximus a postremo, parum volubiliter pervenit ad extremum, si est extremus choreus, aut spondeus. nunquam enim interest, uter sit eorum in pede extremo. sed iidem hi tres pedes male concludunt, si quis eorum in extremo locatus est, nisi cum pro cretico postremus est dactylus. nihil enim interest, dactylus sit extremus, an creticus: quia postrema syllaba brevis, an longa sit, ne in versu quidem refert. quare etiam paeona qui dixit aptiorem, in quo esset longa postrema, vidit parum: quoniam nihil ad rem est, postrema, quam longa sit. jam paeon, quod plures habeat syl-

labas, quam tres, numerus a quibusdam, non pes habetur. est quidem, ut inter omnes constat antiquos, Aristotelem, Theophrastum, Theodectem, Ephorum, unus aptissimus orationi vel orienti, vel mediae: putant illi etiam cadenti: quo loco mihi videtur aptior creticus. dochmius autem e quinque syllabis, brevi, duabus longis, brevi, longa, ut est hoc, 'amicos tenes;' quovis loco aptus est, dum semel ponatur: iteratus, aut continuatus, numerum apertum, et nimis in-

6 signem facit. His igitur tot commutationibus, tamque variis si utemur: nec deprehendetur manifesto, quid a nobis de industria fiat, et occurratur satietati. et quia non numero solum numerosa oratio, sed et compositione fit, et genere (quod ante dictum est) concinnitatis: compositione potest intelligi, cum ita structa verba sunt, ut numerus non quaesitus, sed ipse secutus esse videatur; ut apud Crassum: 'nam ubi libido dominatur, innocentiae leve praesidium est.' ordo enim verborum efficit numerum sine ulla aperta oratoris industria. itaque si quae veteres illi (Herodotum dico et

Thucydidem, totamque eam aetatem) apte, numeroſeque dixerunt: ea non numero quaefito, ſed verborum collocatione ceciderunt. formae vero quaedam ſunt orationis, in quibus ea concinnitas ineſt, ut ſequatur numerus neceſſario. nam cum aut par pari refertur, aut contrarium contrario opponitur, aut, quae ſimiliter cadunt verba, verbis comparantur: quidquid ita concluditur, plerumque fit ut numeroſe cadat. quo de genere cum exemplis ſuprà diximus, ut haec quoque copia facultatem afferat, non ſemper eodem modo deſinendi. nec tamen haec ita ſunt arcta et adſtrieta, ut ea, cum velimus, laxare nequeamus. multum intereſt, utrum numeroſa ſit, id eſt, ſimilis numerorum, an plane e numeris conſtet oratio. alterum ſi ſit, intolerabile vitium eſt: alterum niſi ſit, diſſipata, et inculta, et fluens eſt oratio. Sed quoniam non modo ⁶⁶ non frequenter, verum etiam raro in veris cauſis, aut forenſibus circumſcripte, numeroſeque dicendum eſt: ſequi videtur, ut videamus, quae ſint illa, quae ſuprà dixi incifa, quae membra. haec enim in veris cauſis maximam partem oratio-

nis obtinent. constat enim ille ambitus et plena comprehensio e quatuor fere partibus, quae membra dicimus, ut et aures impleat, et ne brevior sit, quam satis sit, neque longior. quanquam utrumque nonnunquam vel potius saepe accidit, ut aut citius insistendum sit, aut longius procedendum, ne brevitatis defraudasse aures videatur, neve longitudo obtudisse. sed habeo mediocritatis rationem. nec enim loquor de versu, et est liberior aliquanto oratio. e quatuor igitur, quasi hexametrorum instar versuum quod sit, constat fere plena comprehensio. his igitur singulis versibus quasi nodi apparent continuationis, quos in ambitu conjungimus. si membratim volumus dicere, insistimus: idque cum opus est, ab isto cursu invidioso facile nos, et saepe disjungimus. sed nihil tam debet esse numerosum, quam hoc, quod minime apparet, et valet plurimum. ex hoc genere illud est Crassi: 'missos faciant patronos: ipsi prodeant.' nisi intervallo dixisset, ---- 'ipsi prodeant,' ---- sensisset profecto effugisse senarium. omnino melius caderet, 'prodeant ipsi.' sed de genere nunc dis-

puto. ‘ cur clandestinis confiliis nos op-
 ‘ pugnant? cur de perfugis nostris copias
 ‘ comparant contra nos?’ prima sunt il-
 la duo, quae κόμματα Graeci vocant, nos
 incisa dicimus: deinde tertium, κῶλον
 illi, nos membrum. sequitur non longa
 (ex duobus enim versibus, id est, mem-
 bris, est perfecta) comprehensio, et in
 spondeos cadit: et Crassus quidem sic
 plerumque dicebat: idque ipse genus di-
 cendi maxime probo. Sed quae inci- 67
 sim, aut membratim efferuntur, ea vel ap-
 tissime cadere debent: ut est apud me:
 ‘ domus tibi deerat? at habebas. pecunia
 ‘ superabat? at egebas.’ haec incise dicta
 sunt quatuor. at membratim, quae se-
 quuntur, duo: ‘ incurristi amens in co-
 ‘ lumnas: in alienos insanus insanisti.’
 deinde omnia, tanquam crepidine qua-
 dam, comprehensione longiore sustinen-
 tur, ‘ depressam, caecam, jacentem do-
 ‘ mum pluris, quam te, et quam fortunas
 ‘ tuas aestimasti.’ dichoreo finitur. at
 dispondeo proximum illud. nam in iis,
 quibus, ut pugiunculis, uti oportet, bre-
 vitas facit ipsa liberiores pedes. saepe e-
 nim singulis utendum est, plerumque bi-

nis, (et utrisque addi pedis pars potest,) non fere ternis amplius. incisim autem, et membratim tractata oratio in veris causis plurimum valet, maximeque his locis, cum aut arguas, aut refellas: ut nostra in Cornelianæ secunda, ‘ô callidos homines, ô rem excogitatam, ô ingenia metuenda!’ membratim adhuc: deinde caesim diximus. rursus membratim, ‘testes dare volumus.’ extrema sequitur comprehensio, sed ex duobus membris, qua non potest esse brevior: ‘quem, quæso, nostrum fefellit, ita vos esse facturos?’ nec ullum genus est dicendi aut melius, aut fortius, quam binis, aut ternis ferire verbis, nonnunquam singulis, paulo aliàs pluribus: inter quas variis clausulis interponit se raro numerosa comprehensio. quam perverse fugiens Hegesias, dum ille quoque imitari Lyfiam vult, alterum paene Demosthenem, saltat, incidens particulas. et is quidem non minus sententiis peccat, quam verbis: ut non quaerat, quem appellet ineptum, qui illum cognoverit. sed ego illa Crassi, et nostra posui, ut qui vellet, auribus ipsis, quid numerosum etiam in mi-

nimis particulis orationis esset, judicaret. Et, quoniam plura de numerosa ⁶⁸ oratione diximus, quam quisquam ante nos, nunc de ejus generis utilitate dicemus. nihil enim est aliud, Brute, (quod quidem tu minime omnium ignoras) pulchre, et oratorie dicere, nisi optimis sententiis verbisque lectissimis dicere. et nec sententia ulla est, quae fructum oratori ferat, nisi apte exposita, atque absolute: nec verborum lumen apparet, nisi diligenter collocatorum: et horum utrumque numerus illustrat. numerus autem (saepe enim hoc testandum est) non modo non poëtice junctus, verum etiam fugiens illum, eique omnium dissimillimus, (non quin iidem sint numeri non modo oratorum et poëtarum, verum omnino loquentium, denique etiam sonantium omnium, quae metiri auribus possumus) sed ordo pedum facit, ut id, quod pronuntiatur, aut orationis, aut poëmatissimile videatur. hanc igitur sive compositionem, sive perfectionem, sive numerum vocari placet, et adhibere necesse est, si ornate velis dicere, non solum, (quod ait Aristoteles et Theophrastus) ne infi-

nite feratur, ut flumen, oratio, quae non aut spiritu pronuntiantis, aut interductu librarii, sed numero coacta debet insistere: verum etiam quod multo maiorem habent apta vim, quam soluta. ut enim athletas, nec multo secus gladiatores videmus nihil nec vitando facere caute, nec petendo vehementer, in quo non motus hic habeat palaestram quandam; ut, quidquid in his rebus fiat utiliter ad pugnam, idem ad adspectum etiam sit venustum: sic oratio nec plagam gravem facit, nisi petitio fuit apta; nec satis recte declinat impetum, nisi etiam in cedendo, quid deceat, intelligit. itaque, qualis eorum motus, quos ἀπαλῆσθαι Graeci vocant, talis horum mihi videtur oratio, qui non claudunt numeris sententias: tantumque abest, ne, quod ii, qui hoc aut magistrorum inopia, aut ingenii tarditate, aut laboris fuga non sunt assecuti, solent dicere, enervetur oratio compositione verborum, ut aliter in ea nec impetus
⁶⁹ nullus, nec vis esse possit. Sed magnam exercitationem res flagitat, ne quid eorum, qui genus hoc secuti non tenuerunt, simile faciamus; ne aut verba trajiciamus

aperte, quo melius aut cadat, aut volva-
tur oratio. quod se L. Coelius Antipater
in prooemio belli Punici, nisi necessario,
facturum negat. ô virum simplicem, qui
nos nihil celat: sapientem, qui servien-
dum necessitati putet! sed hic omnino ru-
dis. nobis autem in scribendo atque in
dicendo, necessitatis excusatio non pro-
batur. nihil est enim necesse: et, si quid
esset, id necesse tamen non erat confiteri.
et hic quidem, qui hanc a Laelio, ad quem
scripsit, cui se purgat, veniam petit, et u-
titur ea traiectione verborum, et nihilo
tamen aptius explet, concluditque sen-
tentias. apud alios autem, et Asiaticos
maxime, numero servientes, inculcata re-
perias inania quaedam verba, quasi com-
plementa numerorum, sunt etiam qui illo
vitio, quod ab Hegesia maxime fluxit, in-
fringendis, concidendisque numeris in
quoddam genus abjectum incidant, Sicu-
lorum simillimum. tertium est, in quo fu-
erunt fratres illi, Asiaticorum rhetorum
principes, Hierocles et Menecles, mini-
me mea sententia contemnendi. etsi enim
a forma veritatis et ab Atticorum regula
absunt, tamen hoc vitium compensant

vel facultate, vel copia : sed apud eos varietas non erat, quod omnia fere concludabantur uno modo. quæ vitia qui fugerit, ut neque verbum ita trajiciat, ut id de industria factum intelligatur; neque inferciens verba, quasi rimas expleat; nec minutos numeros sequens, concidat, delumbetque sententias; nec sine ulla commutatione in eodem semper versetur genere numerorum: is omnia fere vitia vitaverit. nam de laudibus multa diximus, quibus sunt alia perspicue vitia contraria. ⁷⁰ Quantum autem sit apte dicere, experiri licet, si aut compositi oratoris bene structam collocationem dissolvas permutatione verborum. corrumpatur enim tota res, ut et hæc nostra in Corneli-
ana, et deinceps omnia: 'neque me di-
'vitiae movent, quibus omnes Africa-
'nos, et Laelios multi venalitii, merca-
'toresque superarunt.' immuta paulum,
ut sit, 'multi superarunt mercatores, ve-
'nalitiique;' perierit tota res. et quæ
sequuntur: 'neque vestis, aut caelatum
'aurum et argentum, quo nostros veteres
'Marcellos, Maximosque multi eunuchi
'e Syria Aegyptoque vicerunt.' verba

permuta sic, ut sit, ' vicerunt eunuchi e
' Syria, Aegyptoque.' adde tertium: ' ne-
' que vero ornamenta ista villarum, qui-
' bus L. Paulum, et L. Mummiū, qui
' rebus his urbem, Italiamque omnem re-
' ferferunt, ab aliquo video perfacile De-
' liaco, aut Syro potuisse superari.' fac
ita, ' potuisse superari ab aliquo Syro,
' aut Deliacō.' videsne, ut ordine verbo-
rum paulum commutato, iisdem verbis,
stante sententia, ad nihilum omnia reci-
dant, cum sint ex aptis dissoluta? aut si
alicujus inconditi arripias dissipatam ali-
quam sententiam, eamque, ordine ver-
borum paulum commutato, in quadrum
redigas, efficiatur aptum illud, quod fue-
rit antea diffluens, ac solutum. age, su-
me de Gracchi apud censores illud: ' ab-
' esse non potest, quin ejusdem hominis
' sit, probos improbare, qui improbos
' probet.' quanto aptius, si ita dixisset,
' quin ejusdem hominis sit, qui improbos
' probet, probos improbare?' hoc modo
dicere nemo unquam noluit: nemoque
potuit, quin dixerit. qui autem aliter dix-
erunt, hoc assequi non potuerunt: ita
facti sunt repente Attici. quasi vero Tral-

lianus fuerit Demosthenes: cujus non tam vibrarent fulmina illa, nisi numeris
71 contorta ferrentur. Sed si quos magis delectant soluta, sequantur ea sane, modo sic, ut si quis Phidiae clypeum dissolverit, collocationis universam speciem sustulerit, non singulorum operum venustatem: ut in Thucydide, orbem modo orationis desidero, ornamenta comparent. isti autem cum dissolvunt orationem, in qua nec res, nec verbum ullum est, nisi abjectum: non clypeum, sed, ut in proverbio est (etsi humiliter dictum est, tamen simile est) scopas (ut ita dicam) mihi videntur dissolvere: atque, ut plane genus hoc, quod ego laudo, contempsisse videantur, aut scribant aliquid vel Isocrateo more, vel quo Aeschines, aut Demosthenes utitur: tum illos existimabo non desperatione formidavisse genus hoc, sed judicio refugisse: aut reperiam, ipsa eadem conditione qui uti velit, ut aut dicat, aut scribat utra voles lingua, eo genere, quo illi volunt. facilius est enim apta dissolvere, quam dissipata connectere. res autem se sic habet, (ut brevissime dicam quod sentio) composite, et

apte, sine sententiis dicere, infania est: sententiose autem sine verborum et ordine, et modo, infantia: sed ejusmodi tamen infantia, ut ea qui utantur, non stulti homines haberi possint, etiam plerumque prudentes: quo qui est contentus, utatur. eloquens vero, qui non approbationes solum, sed admirationes, clamores, plausus, si liceat, movere debet, omnibus oportet ita rebus excellat, ut ei turpe sit, quidquam aut spectari, aut audiri libentius. habes meum de oratore, Brute, judicium: quod aut sequere, si probaveris; aut tuo stabis, si aliud quoddam est tuum. in quo neque pugnabo tecum, neque hoc meum, de quo tantopere hoc libro asseveravi, unquam affirmabo esse verius, quam tuum. potest enim non solum aliud mihi, ac tibi, sed mihi ipsi aliud aliàs videri. nec in hac modo re, quae ad vulgi assensum spectat, et ad aurium voluptatem: quae duo sunt ad judicandum levissima: sed ne in maximis quidem rebus quidquam adhuc inveni firmitus, quod tenerem, aut quo judicium meum dirigerem, quam id, quodcumque mihi quam simillimum veri videretur,

cum ipsum illud verum in occulto lateret.
tu autem velim, si tibi ea, quae disputata
sunt, minus probabuntur, ut aut majus
opus institutum putes, quam effici potu-
erit; aut, dum tibi roganti voluerim ob-
sequi, verecundia negandi, scribendi me
impudentiam suscepisse.

M. T.
CICERONIS
TOPICA.

AD
C. TREBATIUM.

EX EDITIONE J. OLIVETI.

GLASGUA E,
IN AEDIBUS ACADEMICIS
EXCUDEBANT ROB. ET AND. FOULIS
MDCCXLVIII.

M. T.

CICERO

TOPICA

AD

C. TREBATIUM

AD L. L. OLIVIERI

CLASCUA

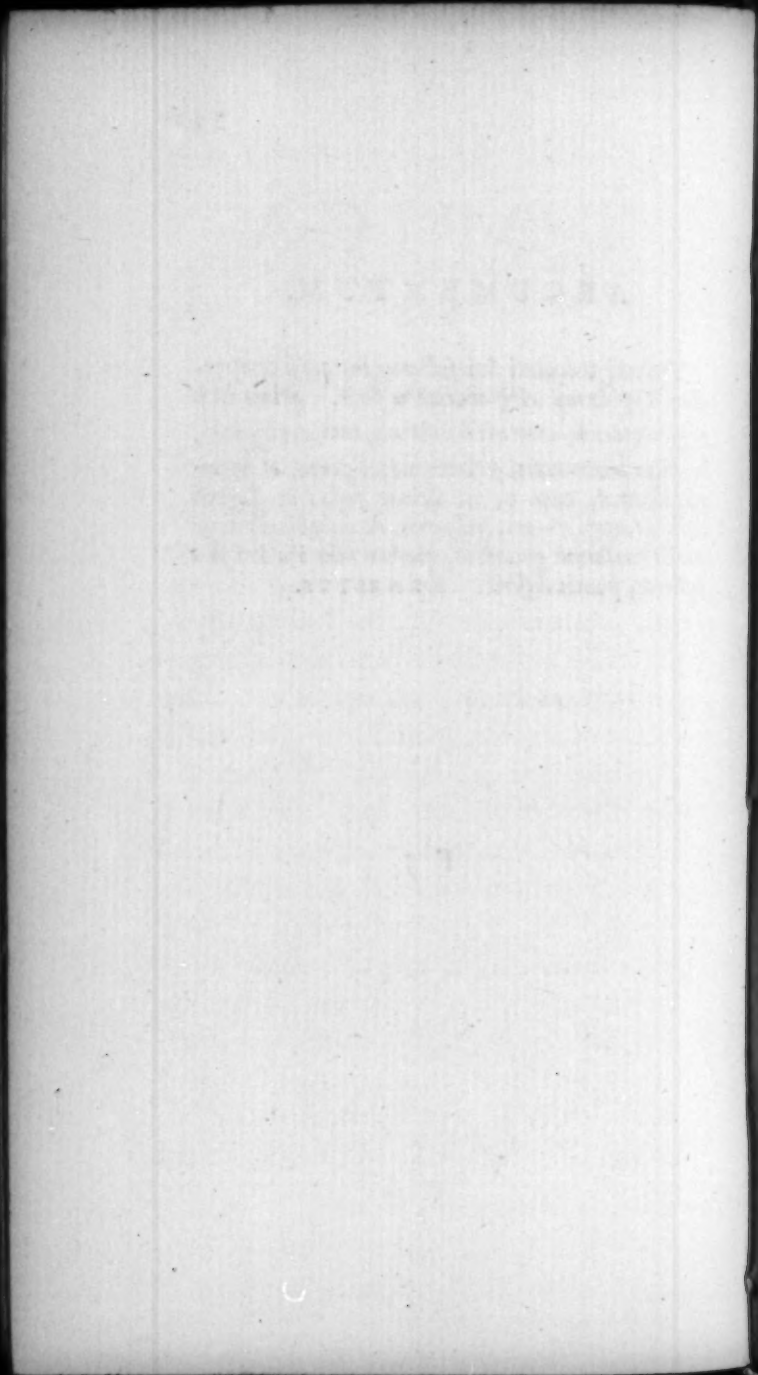
IN L. L. OLIVIERI

RECEIVED AT THE

LIBRARY

ARGUMENTUM.

Trebatii voluntati satisfacturus hoc quasi compendium Topicorum Aristoteleorum fecit. primo locis argumentorum, cum artificiosorum, tum ατέχων, breviter enumeratis, definit quodque genus, et exemplis illustrat, cap. 2, 4. deinde fusius de singulis disserit: cap. 5--20. postremo, de quaestionibus, ac variis causarum generibus, quorum aliis alii loci sunt aptiores, paucis disserit. ERNESTUS.

TOPICA.

A D

C. TREBATIUM.

MAJORES nos res scribere ingres-
 sos, C. Trebati, et iis libris, quos
 brevi tempore satis multos edidimus, dig-
 niores, e cursu ipso revocavit voluntas
 tua. cum enim mecum in Tusculano es-
 ses, et in bibliotheca separatim uterque
 nostrum ad suum studium libellos, quos
 vellet, evolveret, incidisti in Aristotelis
 Topica quaedam, quae sunt ab illo pluri-
 bus libris explicata. qua inscriptione
 commotus, continuo a me eorum libro-
 rum sententiam requisisti. quam tibi cum
 exposuissem, disciplinam inveniendorum
 argumentorum, ut sine ullo errore ad e-
 am rationem via perveniremus ab Aristo-
 tele inventa, libris illis contineri: vere-
 cunde tu quidem, ut omnia, sed tamen ut
 facile cernerem te ardere studio, mecum,
 ut tibi illa traderem, egisti. cum autem

ego te non tam vitandi laboris mei causa, quam quod id tua interesse arbitrarer, vel ut eos per te ipse legeres, vel ut totam rationem a doctissimo quodam rhetore acciperes, hortatus essem: utrumque, ut a te audiebam, es expertus. sed a libris te obscuritas rejecit. rhetor autem ille magnus, haec, ut opinor, Aristotelica se ignorare respondit. quod quidem minime sum admiratus, eum philosophum rhetori non esse cognitum, qui ab ipsis philosophis, praeter admodum paucos, ignoretur. quibus eo minus ignoscendum est, quod non modo rebus iis, quae ab illo dictae et inventae sunt, allici debuerunt: sed dicendi quoque incredibili quadam cum copia, tum etiam suavitate. non potui igitur tibi, saepius hoc roganti, et tamen verenti, ne mihi gravis esses, (facile enim id cernebam) debere diutius, ne ipsi juris interpreti fieri videretur injuria. etenim cum tu mihi meisque multa saepe scripsisses, veritus sum, ne, si ego gravarer, aut ingratum id, aut superbum videretur. sed, dum fuimus una, tu optimus es testis, quam fuerim occupatus. ut autem a te discessi, in Graeciam proficiscens, cum

opera mea nec respublica, nec amici uterentur, nec honeste inter arma versari possem, ne si tutò id quidem mihi liceret: ut veni Veliam, tuaque, et tuos vidi, admonitus hujus aeris alieni, nolui deesse ne tacitae quidem flagitationi tuae. itaque haec, cum mecum libros non haberem, memoria repetita, in ipsa navigatione conscripsi, tibi que ex itinere misi: ut mea diligentia mandatorum tuorum, te quoque, etsi admonitore non eges, ad memoriam nostrarum rerum excitarem. sed jam tempus est ad id quod instituimus, accedere. Cum omnis ratio diligens differendi duas habeat partes; unam inveniendi, alteram judicandi: utriusque princeps, ut mihi quidem videtur, Aristoteles fuit. Stoici autem in altera elaboraverunt. judicandi enim vias diligenter persecuti sunt, eâ scientiâ, quam Dialecticam appellant. inveniendi vero artem, quae Topice dicitur, quaeque ad usum potior erat, et ordine naturae certe prior, totam reliquerunt. nos autem, quoniam in utraque summa utilitas est, et utramque, si erit otium, persequi cogitamus, ab ea, quae prior est, ordiemur. ut

igitur earum rerum, quae absconditae sunt, demonstrato, et notato loco, facilis inventio est: sic, cum peruestigare argumentum aliquod volumus, locos nosse debemus. sic enim appellatae ab Aristotele sunt hae quasi sedes, e quibus argumenta promuntur. itaque licet definire, Locum esse argumenti sedem: Argumentum autem, rationem, quae rei dubiae faciat fidem. sed ex his locis, in quibus argumenta inclusa sunt, alii in eo ipso, de quo agitur, haerent: alii assumentur extrinsecus. in ipso, tum ex toto, tum ex partibus ejus, tum ex nota, tum ex his rebus, quae quodam modo affectae sunt ad id, de quo quaeritur. extrinsecus autem ea dicuntur, quae absunt, longeque disjuncta sunt. sed ad id totum, de quo differitur, tum definitio adhibetur, quae quasi involutum evolvit id, de quo quaeritur. ejus argumenti talis est formula: jus civile est aequitas constituta iis, qui ejusdem civitatis sunt, ad res suas obtinendas: ejus autem aequitatis utilis est cognitio: utilis est ergo juris civilis scientia. tum partium enumeratio, quae tractatur hoc modo: si neque censu,

neque vindicta, nec testamento liber factus est, non est liber. neque est ulla earum rerum: non est igitur liber. tum notatio, cum ex vi verbi argumentum aliquod elicitur, hoc modo: Cum lex assiduo vindicem assiduum esse jubeat, locupletem jubet locupleti. locuples enim est assiduus, ut ait Aelius, appellatus ab aere dando. Ducuntur etiam argumenta ex iis rebus, quae quodam modo affectae sunt ad id, de quo quaeritur. sed hoc genus in plures partes distributum est. nam alia conjugata appellamus, alia ex genere, alia ex forma, alia ex similitudine, alia ex differentia, alia ex contrario, alia ex adjunctis, alia ex antecedentibus, alia ex consequentibus, alia ex repugnantibus, alia ex causis, alia ex effectis, alia ex comparatione majorum, aut parium, aut minorum. conjugata dicuntur, quae sunt ex verbis generis ejusdem. ejusdem autem generis verba sunt, quae orta ab uno varie commutantur, ut sapiens, sapienter, sapientia. haec verborum conjugatio συζυγία dicitur, ex qua hujusce modi est argumentum: si compascuus ager est, jus est compascere. a gene-

re sic ducitur: quoniam argentum omne mulieri legatum est, non potest ea pecunia, quae numerata domi relicta est, non esse legata. forma enim a genere, quoad suum nomen retinet, nunquam se jungitur. numerata autem pecunia nomen argenti retinet. legata igitur videtur. a forma generis: quam interdum, quo planius accipiatur, partem licet nominare, hoc modo: si ita Fabiae pecunia legata est a viro, si ei viro materfamilias esset: si ea in manum viri non convenerat, nihil debetur. genus enim est uxor: ejus duae formae; una matrumfamilias, earum, quae in manum convenerunt; altera earum, quae tantummodo uxores habentur. qua in parte cum fuerit Fabia, legatum ei non videtur. a similitudine, hoc modo: si aedes eae corruerunt, vitiumve fecerunt, quarum ususfructus legatus est, heres restituere non debet, nec reficere, non magis, quam servum restituere, si is, cujus ususfructus legatus est, deperisset. a differentia: non, si uxori vir legavit omne argentum, quod suum esset; idcirco, quae in nominibus fuerunt, legata sunt. multum enim differt, in ar-

câne positum sit argentum, an in tabulis debeatur. ex contrario autem, sic: non debet ea mulier, cui vir bonorum suorum usumfructum legavit, cellis vinariis et oleariis plenis relictis, putare id ad se pertinere. usus enim, non abusus, legatus est. ea sunt inter se contraria. Ab adjunctis: si ea mulier testamentum fecit, quae se capite nunquam diminuit, non videtur ex edicto praetoris secundum eas tabulas possessio dari. adjungitur enim, ut secundum servorum, secundum exulum, secundum puerorum tabulas possessio videatur ex edicto dari. ab antecedentibus autem, et consequentibus, et repugnantibus, hoc modo: ab antecedentibus, si viri culpa factum est divortium, etsi mulier nuntium remisit, tamen pro liberis manere nihil oportet. a consequentibus: si mulier, cum fuisset nupta cum eo quicum connubii jus non esset, nuntium remisit; quoniam qui nati sunt, patrem non sequuntur, pro liberis manere nihil oportet. a repugnantibus: si paterfamilias uxori ancillarum usumfructum legavit a filio, neque a secundo herede legavit, mortuo filio mulier usumfructum non

amittet. quod enim semel testamento alicui datum est, id ab eo invito, cui datum est, auferri non potest. repugnat enim recte accipere, et invitum reddere. ab efficientibus causis, hoc modo: Omnibus est jus parietem directum ad parietem communem adjungere, vel solidum, vel fornicatum. at si quis in pariete communi demoliendo damni infecti promiserit, non debet praestare quod fornix vitii fecerit. non enim ejus vitio, qui demolitus est, damnum factum est, sed ejus operis vitio, quod ita aedificatum est, ut suspendi non posset. ab effectis rebus, hoc modo: Cum mulier viro in manum convenit, omnia, quae mulieris fuerunt, viri fiunt dotis nomine. ex comparatione autem omnia valent, quae sunt ejusmodi: quod in re majore valet, valeat in minore: ut si in urbe fines non reguntur, neque aqua in urbe arceatur. item contra: quod in minore valet, valeat in majore. licet idem exemplum convertere. item: quod in re pari valet, valeat in hac, quae par est: ut, quoniam usus auctoritas fundi, biennium est, sit etiam aedium. at in lege aedes non appellantur, et sunt cae-

terarum omnium, quarum annuus est usus. valeat aequitas, quae paribus in causis paria jura desiderat. quae autem extrinsecus assumuntur, ea maxime ex auctoritate ducuntur. itaque Graeci tales argumentationes ἀρέχως vocant, id est, artis expertes: ut, si ita respondeas, quoniam P. Scaevola id solum esse ambitus aedium dixerit, quod parietis communis tegendi causâ tectum projiceretur, ex quo in tectum ejus, aedes qui protexisset, aqua deflueret, id tibi jus videri. his igitur locis, qui sunt expositi, ad omne argumentum reperiendum, tanquam elementis quibusdam, significatio, et demonstratio datur. utrum igitur hætenus satis est? tibi quidem tam acuto, et tam occupato, puto. Sed quoniam avidum hominem ad has discendi epulas recepî, sic accipiam, ut reliquiarum sit potius aliquid, quam te hinc patiar non satiâtum discedere. quando ergo unusquisque eorum locorum, quos exposui, sua quaedam membra habet, ea quam subtilissime persequamur; et primum de ipsa definitione dicatur. definitio est oratio, quae id, quod definitur, explicat, quid sit. de-

finitionum autem duo sunt genera prima. unum earum rerum, quae sunt: alterum earum, quae intelliguntur. esse ea dico, quae cerni, tangive possunt, ut fundum, aedes, parietem, stillicidium, mancipium, pecudem, supellectilem, penus, caetera: quo ex genere quaedam interdum nobis definienda sunt. non esse rursus ea dico, quae tangi, demonstrarive non possunt; cerni tamen animo; atque intelligi possunt: ut, si usucapionem, si tutelam, si gentem, si agnationem definias, quarum rerum nullum subest quasi corpus: est tamen quaedam conformatio insignita, et impressa in intelligentia: quam notionem voco. ea saepe in argumentando definitione explicanda sunt. atque etiam definitiones, aliae sunt partitionum, aliae divisionum. partitionum, cum res ea, quae proposita est, quasi in membra discerpitur: ut, si quis jus civile dicat id esse, quod in legibus, senatusconsultis, rebus judicatis, jurisperitorum auctoritate, edictis magistratuum, more, aequitate consistat. divisionum autem definitio formas omnes complectitur, quae sub eo genere sunt, quod definitur; hoc mo-

do: Abalienatio est ejus rei, quae mancipi est, aut traditio alteri nexu, aut in jure cessio, inter quos ea jure civili fieri possunt. Sunt et alia genera definitionum: sed ad hujus libri institutum illa nihil pertinent: tantum est dicendum, qui sit definitionis modus. sic igitur veteres praecipiant; cum sumpseris ea, quae sunt ei rei, quam definire velis, cum aliis communia, usque eò persequi, dum proprium efficiatur, quod nullam in aliam rem transferri possit. ut hoc, 'Hereditas est pecunia.' commune adhuc. multa enim genera sunt pecuniae. adde quod sequitur: 'quae morte alicujus ad quempiam pervenit.' nondum est definitio. multis enim modis sine hereditate teneri mortuorum pecuniae possunt. unum adde verbum, 'jure.' jam a communitate res disjuncta videbitur, ut sit explicata definitio, sic: 'Hereditas est pecunia, quae morte alicujus ad quempiam pervenit jure.' nondum est satis: adde, 'nec ea aut legata testamento, aut possessione retenta.' confectum est. itemque, ut illud, 'Gentiles sunt, qui inter se eodem nomine sunt.' non est satis. 'qui ab

‘ingenuis oriundi sunt.’ ne id quidem satis est. ‘quorum majorum nemo servitutem servivit.’ abest etiam nunc. ‘qui capite non sunt diminuti.’ hoc fortasse satis est. nihil enim video Scaevolam, pontificem, ad hanc definitionem addidisse. atque haec ratio valet in utroque genere definitionum, siue id, quod est, siue id, quod intelligitur, definiendum est. partitionum autem, et divisionum genus quale esset, ostendimus: sed quid inter se differant, planius dicendum est. in partitione quasi membra sunt: ut corporis, caput, humeri, manus, latera, crura, pedes, caetera. In divisione formae sunt,⁷ quas Graeci *ιδέας* vocant: nostri, si qui haec forte tractant, Species appellant: non pessime id quidem, sed inutiliter ad mutandos casus in dicendo. nolim enim, ne si Latine quidem dici possit, Specierum, et Speciebus dicere: et saepe his casibus utendum est: at Formis et Formarum velim. cum autem utroque verbo idem significetur, commoditatem in dicendo non arbitror negligendam. genus et formam definiunt hoc modo: Genus est notio ad plures differentias pertinens. Forma est

notio, cujus differentia ad caput generis, et quasi fontem referri potest. notionem appello, quod Graeci tum *έννοιαν* tum *ωρόληψιν* dicunt. ea est insita, et ante percepta cujusque formae cognitio, enodationis indigens. formae igitur sunt hae, in quas genus sine ullius praetermissione dividitur: ut si quis jus in legem, morem, aequitatem dividat. formas qui putat idem esse, quod partes, confundit artem: et similitudine quadam conturbatus, non satis acute, quae sunt secernenda, distinguit. saepe etiam definiunt et oratores et poëtae per translationem verbi, ex similitudine, cum quadam suavitate. sed ego a vestris exemplis, nisi necessario, non recedam. solebat igitur Aquilius, collega et familiaris meus, cum de litoribus ageretur, quae omnia publica esse vultis, quaerentibus iis, ad quos id pertinebat, quid esset Litus, ita definire, 'qua fluctus eluderet: ' hoc est, quasi qui adolescentiam, florem aetatis; senectutem, occasum vitae, velit definire. translatione utens discedebat a verbis propriis rerum, ac suis. quod ad definitiones attinet, hactenus. reliqua videamus. Partitione

autem sic utendum est, nullam ut partem relinquas: ut si partiri velis tutelas, inscipienter facias, si ullam praetermittas. at si stipulationum, aut judiciorum formulas partiare, non est vitiosum in re infinita praetermittere aliquid. quod idem in divisione vitiosum est. formarum enim certus est numerus, quae cuique generi subjiciantur. partium distributio saepe est infinitior, tanquam rivorum a fonte deductio. itaque in oratoriis artibus, quaestionis genere proposito, quot ejus formae sint, subjungitur absolute. at cum de ornamentis verborum, sententiarumque praecipitur, quae vocantur σχήματα, non fit idem. res enim est infinitior, ut ex hoc quoque intelligatur, quod velimus inter partitionem, et divisionem interesse. quanquam enim vocabula prope idem valere videantur: tamen quia res differabant, nomina rerum distare voluerunt. multa etiam ex notatione sumuntur. ea est autem, cum ex vi nominis argumentum elicitur: quam Graeci ἐτυμολογίαν vocant, id est, verbum ex verbo, veriloquium. nos autem novitatem verbi non satis apti fugientes, genus hoc notationem

appellamus, quia sunt verba rerum notae. itaque hoc idem Aristoteles *συμβολον* appellat: quod Latine est nota. sed cum intelligitur, quid significetur, minus laborandum est de nomine. multa igitur in disputando notatione eliciuntur ex verbo, ut, cum quaeritur, 'postliminium' quid sit, non dico, quae sint postliminii. nam id caderet in divisionem, quae talis est: postliminio redeunt haec, homo, navis, mulus clitellarius, equus, equa, quae frena recipere solet. sed cum ipsius postliminii vis quaeritur, et verbum ipsum notatur: in quo Servius noster (ut opinor) nihil putat esse notandum, nisi 'post;' et 'liminium' illud, productionem esse verbi vult, ut in 'finitimo, legitimo, aeditimo,' non plus inesse 'timum,' quam in 'meditullio tullium.' Scaevola autem, Publii filius, junctum putat esse verbum, ut sit in eo, et 'post' et 'limen:' ut quae a nobis alienata sunt, cum ad hostem pervenerint, et ex suo tanquam limine exierint, deinde cum redierint post ad idem limen, postliminio videantur rediisse. quo in genere etiam Mancini causa defendi potest, postliminio rediisse: deditum non esse, quo-

niam non sit receptus. nam neque dedicationem, neque donationem sine acceptatione intelligi posse. Sequitur is locus, 9 qui constat ex iis rebus, quae quodam modo affectae sunt ad id, de quo ambigitur: quem modo dixi in plures partes distributum. cuius primus est locus ex conjugatione, quam Graeci συζυγία vocant, finitimus notationi, de qua modo dictum est: ut, si aquam pluviam eam modo intelligeremus, quam imbri collectam videremus; veniret Mucius, qui, quia conjugata verba essent pluvia, et pluendo, diceret, omnem aquam oportere arceri, quae pluendo crevisset. cum autem a genere ducetur argumentum, non erit necesse id usque a capite arcessere. saepe etiam citra licet, dummodo supra sit quod sumitur, quam id, ad quod sumitur: ut aqua pluvia ultimo genere ea est, quae de coelo veniens crescit imbri: sed propiore loco, in quo quasi jus arcendi continetur, genus est, aqua pluvia nocens: ejus generis formae, loci vitio, et manu nocens: quarum altera jubetur ab arbitro coërceri, altera non jubetur. commodè etiam tractatur haec argumentatio, quae ex ge-

nere sumitur, cum ex toto persequare partes, hoc modo: si dolus malus est, cum aliud agitur, aliud simulatur; enumerare licet, quibus id modis fiat: deinde in eorum aliquem id, quod arguas dolo malo factum, includere: quod genus argumenti ¹⁰ in primis firmum videri solet. Similitudo sequitur, quae late patet; sed oratoribus et philosophis magis, quam vobis. etsi enim omnes loci sunt omnium disputationum ad argumenta suppeditanda, tamen aliis disputationibus abundantius occurrunt, aliis angustius. itaque genera tibi nota sint: ubi autem his utare, quæstiones ipsae te admonerunt. sunt enim similitudines, quae ex pluribus collationibus perveniunt quò volunt, hoc modo: si tutor fidem præstare debet, si focius, si, cui mandaris, si qui fiduciam acceperit: debet etiam procurator. haec ex pluribus perveniens quo vult, appellatur inductio: quae Graece *παράγωγη* nominatur; qua plurimum est usus in sermonibus Socrates. alterum similitudinis genus collatione sumitur, cum una res uni, par pari comparatur, hoc modo: quemadmodum si in urbe de finibus con-

troverſia eſt, quia fines magis agrorum videntur eſſe, quam urbis, finibus regendis adigere arbitrum non poſſis: ſic, ſi aqua pluvia in urbe nocet, quoniam res tota magis agrorum eſt, aquae pluviae ar- cendae adigere non poſſis arbitrum. ex eodem ſimilitudinis loco etiam exempla ſumuntur, ut Cratſus in Curiana cauſa exemplis plurimis uſus eſt, agens de eo, qui teſtamento ſi heredem inſtituiſſet, ut, ſi filius natus eſſet in decem menſibus, iſ- que mortuus prius, quam in ſuam tute- lam veniſſet; ſecundus heres hereditatem obtinuifſet. quae commemoratio exem- plorum valuit, eaque vos in reſpondendo uti multum ſoletis. ficta etiam exempla ſimilitudinis habent vim: ſed ea oratoria magis ſunt, quam veſtra: quanquam uti etiam vos ſoletis, ſed hoc modo: Finge mancipio aliquem dediſſe id, quod man- cipio dari non poteſt: num idcirco id ejus factum eſt, qui accepit? aut num iſ, qui mancipio dedit, ob eam rem ſe ulla re ob- ligavit? in hoc genere oratoribus, et phi- loſophis. conceſſum eſt, ut muta etiam lo- quantur, ut mortui ab inferis excitentur, aut aliquid, quod fieri nullo modo poſſit,

augendae rei gratia dicatur, aut minuen-
dae, quae 'hyperbole' dicitur, et multa
mirabilia alia. sed latior est campus illo-
rum.eisdem tamen ex locis (ut ante dixi).
et in maximis, et in minimis quaestioni-
¹¹bus argumenta ducuntur. Sequitur si-
militudinem differentia rei, maxime con-
traria superiori: sed est ejusdem dissimile
et simile invenire. ejus generis haec sunt:
non quemadmodum quod mulieri debe-
as, recte ipsi mulieri sine tutore auctore
solvas: ita quod aut pupillae aut pupillo
debeas, recte possis eodem modo solvere.
deinceps locus est, qui a contrario duci-
tur.contrariorum autem genera sunt plu-
ra. unum eorum, quae in eodem genere
plurimum differunt, ut sapientia, et stul-
titia. eodem autem genere dicuntur, qui-
bus propositis occurrunt tanquam e re-
gione quaedam contraria, ut celeritati
tarditas, non debilitas. ex quibus con-
trariis argumenta talia existunt: si stul-
titiā fugimus, sapientiam sequamur: et
bonitatem, si malitiam. haec, quae ex
eodem genere contraria sunt, appellantur
adversa. sunt enim alia contraria,
quae privantia licet appellemus Latine,

Graece appellantur *επὶ ἰνά*. praepositio enim *IN*, privat verbum ea vi, quam haberet, si *IN* praepositum non fuisset: ut 'dignitas, indignitas, humanitas, inhumanitas,' et caetera generis ejusdem. quorum tractatio est eadem, quae superiorum, quae adversa dixi. nam alia quae sunt contrariorum genera, velut ea quae cum aliquo conferuntur: ut duplum, simplum: multa, pauca: longum, breve: majus, minus. sunt etiam valde contraria illa quae appellantur negantia. ea *ἀποφατικά* Graeci, contraria aientibus: ut, si hoc est, illud non est. quid enim opus exemplo est? tantum intelligatur, argumento quaerendo, contrariis omnibus contraria non convenire. ab adjunctis autem posui equidem exemplum paulo ante, multa scilicet adjungi, quae suscipienda essent, si statuissimus, ex edicto secundum eas tabulas possessionem dari, quas is instituisset, cui testamenti factio nulla esset. sed locus hic magis ad conjecturales causas, quae versantur in judiciis, valet: cum quaeritur, quid aut sit, aut evenerit, aut futurum sit, aut quid omnino fieri possit. ac loci quidem ipsius

¹² forma talis est. Admonet autem hic locus, ut quaeratur, quid ante rem, quid cum re, quid post rem evenierit. nihil hoc ad jus; ad Ciceronem, inquit Gallus noster, si quis ad eum tale quid retulerat, ut de facto quaereretur. tu tamen patiere, nullum a me artis institutae locum praeteriri, ne si nihil, nisi quod ad te pertineat, scribendum putaris, nimium te amare videare. est igitur magna ex parte locus hic oratorius, non modo non jurisconsultorum, sed ne philosophorum quidem. ante rem enim quaeruntur, quae talia sunt, apparatus, colloquia, locus, constitutum, convivium. cum re autem, pedum crepitus, strepitus hominum, corporum umbrae, et si quid ejusmodi. at post rem, rubor, pallor, titubatio, et si qua alia signa conturbationis et conscientiae: praeterea restinctus ignis, gladius cruentus, caeteraque, quae suspicionem facti possunt movere. deinceps est locus dialecticorum proprius ex consequentibus, et antecedentibus, et repugnantibus, qui etiam ab adjunctis longe diversus est. nam adjuncta, de quibus paulo ante dictum est, non semper eveniunt:

consequentia autem semper. ea enim dico consequentia, quae rem necessario consequuntur. itemque et antecedentia, et repugnantia. quidquid enim antecedit quamque rem, id cohaeret cum re necessario: et quidquid repugnat, id ejusmodi est, ut cohaerere nunquam possit. Cum ¹³ tripartito igitur distribuatur locus hic, in consecutionem, antecessionem, repugnantiam: reperiendi argumenti locus simplex est, tractandi triplex. nam quid interest, cum hoc sumpseris, pecuniam numeratam mulieri deberi, cui sit omne argentum legatum, utrum hoc modo concludas argumentum? ‘si pecunia signata argentum est, legata est mulieri. est autem pecunia signata argentum. legata igitur.’ an illo modo? ‘si numerata pecunia, non est legata; non est numerata pecunia argentum. est autem numerata pecunia argentum. legata igitur est.’ an illo modo? ‘non et legatum argentum est, et non est legata numerata pecunia. legatum autem argentum est. legata igitur numerata pecunia est.’ appellant autem dialectici eam conclusionem argumenti, in qua, cum primum as-

sumpseris,consequitur id,quod annexum est, primum conclusionis modum. cum id,quod annexum est,negaris, ut id quoque, cui fuerit annexum, negandum sit: secundus appellatur concludendi modus. cum autem aliqua conjuncta negaris, et his alia negatio rursus adjungitur, et ex his primum sumpseris, ut, quod relinquitur, tollendum sit: is tertius appellatur conclusionis modus. ex hoc illa rhetorum sunt ex contrariis conclusa, quae ipsi enthymemata appellant: non quod non omnis sententia proprio nomine enthymema dicatur, sed, ut Homerus, propter excellentiam, commune poetarum nomen efficit apud Graecos suum; sic, cum omnis sententia enthymema dicatur, quia videtur ea, quae ex contrariis conficiatur, acutissima, sola proprie nomen commune possidet. ejus generis haec sunt. ‘ hunc metuere, alterum in metu non ponere. eam, quam nihil accusas, damnas. bene quam meritam esse autumas, dicis male mereri. id, quod scis, prodest nihil: id, quod nescis, obest.’

¹⁴ Hoc differendi genus attingit omnino vestras quoque in respondendo disputa-

tiones: sed philosophorum magis; quibus est cum oratoribus illa ex repugnantibus sententiis communis conclusio, quae a dialecticis tertius modus, a rhetoribus enthymema nuncupatur. reliqui dialecticorum modi plures sunt, qui ex disjunctionibus constant: 'aut hoc, aut illud: hoc autem: non igitur illud.' itemque, 'aut hoc, aut illud: non autem hoc: illud igitur.' quae conclusiones idcirco ratae sunt, quod in disjunctione plus uno verum esse non potest. atque ex iis conclusionibus, quas supra scripsi, prior quartus, posterior quintus a dialecticis modus appellatur. deinde addunt conjunctionum negantiam, sic: 'non et hoc est, et illud: hoc autem: non igitur illud.' hic modus est sextus. septimus autem, 'non et hoc, et illud: non autem hoc: illud igitur.' ex his modis conclusiones innumerabiles nascuntur, in quo est fere tota dialectica. sed ne eae quidem, quas exposui, ad hanc institutionem sunt necessariae. proximus est locus rerum efficientium, quae causae appellantur: deinde rerum effectarum ab efficientibus causis. harum exempla, ut reliquorum

15 locorum, paulo antè posui, et quidem ex
jure civili: sed haec patent latius. Cau-
sarum igitur genera duo sunt. unum,
quod vi sua id, quod sub ea subiectum est,
certe efficit, ut ignis accendit. alterum,
quod naturam efficiendi non habeat, sed
sine quo effici non possit: ut, si quis aes
causam statuæ velit dicere, quod sine eo
non possit effici. hujus generis causarum,
sine quo non efficitur, alia sunt quieta,
nihil agentia, stolidi quodam modo; ut
locus, tempus, materiae, ferramenta, et
caetera generis ejusdem. alia autem prae-
cursiōem quandam adhibent ad efficien-
dum, et quaedam afferunt per se adjuvan-
tia, et si non necessaria, ut amor congres-
sus causam attulerit, amor flagitio, ex hoc
genere causarum, ex aeternitate pendentium,
fatum a Stoicis nescitur. atque ut ea-
rum causarum, sine quibus effici non po-
test, genera divisi, sic etiam efficientium di-
vidi possunt. sunt enim aliae causae, quae
plane efficiant, nulla re adjuvante: aliae,
quae adjuvari velint: ut sapientia efficit
sapientes sola per se: beatos efficiat necne
sola per se, quaestio est. quare, cum in
disputationem inciderit causa efficiens a-

liquid necessario, sine dubitatione licebit,
quod efficitur ab ea causa, concludere.
Cum autem erit talis causa, ut in ea non ¹⁶
fit efficiendi necessitas; necessaria con-
clusio non sequitur. atque illud quidem
genus causarum, quod habet vim efficien-
di necessariam, errorem asferre non fere
solet: hoc autem, sine quo non efficitur,
saepe conturbat. non enim si sine paren-
tibus filii esse non possunt, propterea cau-
sa fuit in parentibus gignendi necessaria.
hoc igitur, sine quo non fit, ab eo, in quo
certe fit, diligenter est separandum. illud
enim est tanquam:

Utinam ne in nemore Pelio securibus
Caesa cecidisset abiegna ad terram tra-
bes!

nisi enim cecidissent abiegnae ad terram
trabes, Argo illa facta non esset. nec ta-
men fuit in his trabibus efficiendi vis ne-
cessaria. at cum in Ajacis navim 'crispi-
' fulcans igneum fulmen' injectum est,
inflammatur navis necessario. atque eti-
am est causarum dissimilitudo, quod aliae
sunt, ut sine ulla appetitione animi, sine
voluntate, sine opinione, suum quasi o-
pus efficiant, velut, ut omne intereat,

quod ortum est. aliae autem aut voluntate efficiunt, aut perturbatione animi, aut habitu, aut natura, aut arte, aut casu. voluntate, ut tu, cum hunc libellum legis. perturbatione, ut si quis eventum horum temporum timeat. habitu, ut facile et cito irascatur. naturâ, ut vitium in dies crescat. arte, ut bene pingat. casu, ut prospere naviget. nihil horum sine causa, nec quidquam omnino, sed huiusmodi causae non necessariae. omnium autem causarum in aliis inest constantia, in aliis non inest. in natura, et in arte constantia est, in caeteris nulla. Sed tamen earum causarum,
17 quae non sunt constantes, aliae sunt perspicuae, aliae latent. perspicuae sunt, quae appetitionem animi, iudiciumque tangunt. latent, quae subjectae sunt fortunae. cum enim nihil sine causa fiat; hoc ipsum est fortunae eventus, obscura causa, quae latenter efficit. etiam ea, quae fiunt, partim sunt ignorata, partim voluntaria. ignorata, quae necessitate effecta sunt. voluntaria, quae consilio. quae autem fortuna, vel ignorata, vel voluntaria. nam jacere telum, voluntatis est: ferire quem nolueris, fortunae. ex quo

aries ille subjicitur in vestris actionibus: si telum manu fugit magis, quam jecit. cadunt etiam in ignorationem, atque in imprudentiam perturbationes animi: quae quanquam sint voluntariae, (objuratione enim, et admonitione dejiciuntur) tamen habent tantos motus, ut ea quae voluntaria sunt, aut necessaria interdum, aut certe ignorata videantur. toto igitur loco causarum explicato, ex earum differentia in magnis quidem causis vel oratorum, vel philosophorum magna argumentorum suppetit copia. in vestris autem si non uberior, at fortasse subtilior. privata enim judicia maximarum quidem rerum, in jurisconsultorum mihi videntur esse prudentia. nam et adsunt multum, et adhibentur in consilio: et patronis diligentibus, ad eorum prudentiam confugientibus, hastas ministrant. in omnibus igitur iis judiciis, in quibus, 'ex fide bona,' est additum: ubi vero etiam, 'ut inter bonos bene agier oportet:' imprimisque in arbitrio rei uxoriae, in quo est, 'quid equius, melius,' parati esse debent. illi enim dolum malum, illi fidem bonam, illi aequum, bonum, illi quid so-

eum socio, quid eum, qui negotia aliena curasset, ei, cujus ea negotia fuissent; quid eum, qui mandasset, eumve, cui mandatum esset, alterum alteri praestare oporteret; quid virum uxori, quid uxorem viro, tradiderunt. licebit igitur, diligenter cognitis argumentorum locis, non modo oratoribus et philosophis, sed juris etiam peritis copiose de consultati-
18 onibus suis disputare. Conjunctis huic causarum loco locus ille est, qui efficitur ex causis. ut enim causa quid sit effectum indicat, sic, quod effectum est, quae fuerit causa, demonstrat. hic locus sup-
peditare solet oratoribus et poetis, saepe etiam philosophis, sed iis, qui ornate et copiose loqui possunt, mirabilem copiam dicendi, cum denuntiant, quid ex quaque-
re sit futurum. causarum enim cognitio cognitionem eventorum facit. reliquus est comparationis locus, cujus genus et exemplum supra positum est, ut caetero-
rum: nunc explicanda tractatio est. comparantur igitur ea, quae aut majora, aut minora, aut paria dicuntur: in quibus spectantur haec, numerus, species, vis, quaedam etiam ad res aliquas affectio.

numero sic comparabuntur, ut plura bona, paucioribus bonis anteponan-
tur: pauciora mala, malis pluribus: diuturniora bona, brevioribus: longe, et late per-
vagata, angustis: ex quibus plura bona pro-
pagentur, quaeque plures imitentur, et
faciant. specie autem comparantur, ut
anteponan- tur quae propter se expetenda
sunt, iis, quae propter aliud: et ut innata
atque insita, assumptis et adventitiis:
integra, contaminatis: jucunda, minus
jucundis: honesta, ipsis etiam utilibus:
proclivia, laboriosis: necessaria, non ne-
cessariis: sua, alienis: rara, vulgaribus:
desiderabilia, iis, quibus facile carere pos-
sis: perfecta, inchoatis: tota, partibus:
ratione utentia, rationis expertibus: vo-
luntaria, necessariis: animata, inanima-
tis: naturalia, non naturalibus: artifi-
ciosa, non artificiosis. vis autem in com-
paratione sic cernitur, efficiens causa gra-
vior, quam non efficiens: quae seipsis
contenta sunt, meliora, quam quae egent
aliis: quae in nostra, quam quae in alio-
rum potestate sunt: stabilia, incertis: quae
eripi non possunt, iis, quae possunt. affec-
tio autem ad res aliquas est huiusmodi,

principum commoda majora, quam reli-
quorum: itemque, quae jucundiora, quae
pluribus probata, quae ab optimo quo-
que laudata. atque, ut haec in compara-
tione meliora, sic deteriora, quae iis sunt
contraria. parium autem comparatio nec
elationem habet, nec submissionem. est
enim aequalis. multa autem sunt, quae
aequalitate ipsa comparantur: quae ita
fere concluduntur. si consilio juvare ci-
ves, et auxilio, aequa in laude ponendum
est: pari gloria debent esse ii, qui consu-
lunt, et ii, qui defendunt. at quod pri-
mum, est: quod sequitur igitur. perfecta
est omnis argumentorum inveniendorum
praeceptio, ut, cum profectus sis a defi-
nitione, a partitione, a notatione, a con-
jugatis, a genere, a forma, a similitudine,
a differentia, a contrariis, ab adjunctis,
a consequentibus, ab antecedentibus, a
repugnantibus, a causis, ab effectis, a com-
paratione majorum, minorum, parium,
nulla praeterea sedes argumenti quaeren-
da sit. Sed quoniam ita a principio di-
visimus, ut alios locos diceremus in eo
ipso, de quo ambigitur, haerere, de qui-
bus satis est dictum: alios assumi extrin-

secus; de iis pauca dicamus: et si ea nihil omnino ad vestras disputationes pertinent; sed tamen totam rem perficiamus, quandoquidem coepimus. neque enim tu is es, quem nihil, nisi jus civile, delectet. et, quoniam ad te haec ita scribuntur, ut etiam in aliorum manus sint ventura, detur opera, ut quam plurimum iis, quos recta studia delectant, prodesse possimus. haec ergo argumentatio, quae dicitur artis experts, in testimonio posita est. testimonium autem nunc dicimus, omne, quod ab aliqua re externa sumitur ad faciendam fidem. persona autem non qualiscumque, testimonii pondus habet. ad faciendam enim fidem auctoritas quaeritur. sed auctoritatem aut natura, aut tempus affert. naturae auctoritas in virtute inest maxime. in tempore autem multa sunt, quae afferant auctoritatem: ingenium, opes, aetas, fortuna, ars, usus, necessitas, concursio etiam nonnunquam rerum fortuitarum. nam et ingeniosos, et opulentos, et aetatis spatio probatos, dignos, quibus credatur, putant: non recte fortasse, sed vulgi opinio mutari vix potest, ad eamque omnia diri-

gunt, et qui judicant, et qui existimant. qui enim his rebus, quas dixi, excellunt, ipsa virtute videntur excellere. sed reliquis quoque rebus, quas modo enumeravi, quanquam in iis nulla species virtutis est, tamen interdum confirmatur fides, si aut ars quaedam adhibetur; magna enim est vis ad persuadendum, scientiae: aut usus; plerumque enim creditur iis, qui
20 experti sunt. Facit etiam necessitas fidem, quae cum a corporibus, tum ab animis nascitur. nam et verberibus, tormentis, igni fatigati, quae dicunt, ea videtur veritas ipsa dicere, et, quae a perturbationibus animi sunt, dolore, cupiditate, iracundia, metu, quia necessitatis vim habent, afferunt auctoritatem et fidem. cujus etiam generis illa sunt, ex quibus verum nonnunquam invenitur, pueritia, somnus, imprudentia, vinolentia, insania. nam et pueri saepe indicaverunt aliquid, ad quod pertineret, ignari: et per somnum, vinum, insaniam, multa saepe patefacta sunt. multi etiam in res odiosas imprudentes inciderunt, ut Staleno nuper accidit: qui ea locutus est, bonis viris subauscultantibus, pariete in-

terposito, quibus patefactis, in iudicium-
que prolatis, rei capitalis jure damnatus
est. huic simile quiddam de Lacedaemo-
nio Pausania accepimus. concursio autem
fortuitorum talis est, ut, si interventum
est casu, cum aut ageretur aliquid, quod
proferendum non esset, aut diceretur.
in hoc genere etiam illa est in Palamedem
conjecta suspicionum proditiōis multi-
tudo: quod genus refutare interdum ve-
ritas vix potest. hujus etiam generis est
fama vulgi, quoddam multitudinis testi-
monium. quae autem virtute fidem faci-
unt, ea bipartita sunt. ex quibus alterum,
natura valet: alterum, industria. deorum
enim virtus naturâ excellit: hominum
autem, industriâ. divina haec fere sunt
testimonia. primum orationis: oracula
enim ex eo ipso appellata sunt, quod in-
est in his deorum oratio. deinde rerum,
in quibus insunt quasi opera divina quae-
dam: primum ipse mundus, ejusque om-
nis ordo, et ornatus: deinceps aërei vola-
tus avium, atque cantus: deinde ejusdem
aëris sonitus et ardores, multarumque re-
rum in terra portenta: atque etiam per
exta, inventa praesensio. a dormienti-

bus quoque multa significata visis. quibus ex locis sumi interdum solent ad fidem faciendam testimonia deorum. in homine virtutis opinio valet plurimum. opinio autem est, non modo eos virtutem habere, qui habeant, sed eos etiam, qui habere videantur. itaque, quos ingenio, quos studio, quos doctrina praeditos vident, quorumque vitam constantem, et probatam, ut Catonis, Laelii, Scipionis, aliorumque plurium, rentur eos esse, quales seipsi velint. nec solum eos censent tales esse, qui in honoribus populi, atque in re publica versantur, sed et oratores, et philosophos, et poëtas, et historicos: ex quorum et dictis, et scriptis saepe auctoritas²¹ petitur ad faciendam fidem. Expositis omnibus argumentandi locis, illud primum intelligendum est, nec ullam esse disputationem, in quam non aliquis locus incurrat, nec fere omnes locos incidere in omnem quaestionem, et quibusdam quaestionibus alios, quibusdam esse alios aptiores locos. quaestionum duo sunt genera: alterum infinitum, alterum definitum. definitum est, quod ὑπόθεσιν Graeci, nos Causam. infinitum, quod θέσιν illi appel-

lant, nos Propositum possumus nominare. causa certis personis, locis, temporibus, actionibus, negotiis cernitur, aut in omnibus, aut implerisque eorum. propositum autem, in aliquo eorum, aut in pluribus, nec tamen in maximis. itaque propositum, pars causae est. sed omnis quaestio earum aliqua de re est, quibus causae continentur, aut una, aut pluribus, aut nonnunquam omnibus. quaestionum autem, quacumque de re sint, duo sunt genera: unum, cognitionis; alterum, actionis. cognitionis sunt hae, quarum finis est scientia: ut, si quaeratur, a naturane jus profectum sit, an ab aliqua quasi conditione hominum et pactione. actionis autem huiusmodi exempla sunt: sitne sapientis ad rempublicam accedere. cognitionis quaestiones tripartitae sunt, cum, an sit: aut, quid sit: aut, quale sit, quaeritur. horum primum, conjectura: secundum, definitione: tertium, juris et injuriae distinctione explicatur. conjecturae ratio in quatuor partes distributa est. quarum una est, cum quaeritur, sitne aliquid. altera, unde ortum sit. tertia, quae id causa effecerit. quarta, in qua

de mutatione rei quaeritur, sit, necne sit: sic, Ecquidnam honestum sit, ecquid aequum re vera, an haec tantum in opinione sint. unde autem sit ortum, ut, cum quaeritur, natura, an doctrina possit effici virtus. causa autem efficiens sic, ut, cum quaeritur, quibus rebus eloquentia efficiatur. de commutatione, sic: possitne eloquentia commutatione aliqua converti in infantiam. Cum autem, quid sit, quaeritur; notio explicanda est, et proprietas, et divisio, et partitio. haec enim sunt definitioni attributa. addituretiam descriptio, quam Graeci χαρακτῆρα vocant. notio sic quaeritur: sitne id aequum, quod ei, qui plus potest, utile est. proprietas sic: in hominemne solum cadat, an etiam in belluas aegritudo. divisio, et eodem pacto partitio, sic: triane genera bonorum sint. descriptio, qualis sit avarus, qualis assentator, caeteraque ejusdem generis, in quibus natura et vita describitur. cum autem quaeritur, quale quid sit: aut simpliciter quaeritur, aut comparate. simpliciter, expetendane sit gloria. comparate, praeponendane sit divitiis gloria. simplicium tria genera

sunt: de expetendo, fugiendoque: de aequo, et iniquo: de honesto, et turpi. comparisonum autem duo, unum de eodem, et alio: alterum de majore, et minore. de expetendo, et fugiendo, hujusmodi: si expetendae divitiae, si fugienda paupertas. de aequo et iniquo: aequumne sit ulcisci, a quocumque injuriam acceperis. de honesto, et turpi: honestumne sit, pro patria mori. ex altero autem genere, quod erat bipartitum, unum est de eodem, et alio: ut, si quaeratur, quid intersit inter amicum, et assentatorem: regem, et tyrannum. alterum de majore, et minore: ut, si quaeratur, eloquentiae pluris sit, an juris civilis scientia. de cognitionis quaestionibus haecenus. actionis reliquae sunt: quarum duo sunt genera: unum ad officium, alterum ad motum animi vel gignendum, vel sedandum, planeve tollendum. ad officium sic; ut, cum quaeritur, suscipiendine sint liberi. ad movendos animos, cum fiunt cohortationes ad defendendam rempublicam, ad gloriam, et ad laudem: quo ex genere sunt quaerellae, incitationes, miserationesque flebiles, rursusque oratio cum iracundiam ref-

tinguens, tum metum eripiens, tum exultantem laetitiam comprimens, tum aegritudinem abstergens. haec cum in propositis quaestionibus genera sint, eadem
 23 in causas transferuntur. Loci autem qui ad quasque quaestiones accommodati sunt, deinceps est videndum. omnes quidem illi, quos supra diximus, ad plerasque sunt: sed alii ad alias, ut dixi, aptiores. ad conjecturam igitur maxime apta, quae ex causis, quae ex effectis, quae ex conjunctis sumi possunt. ad definitionem autem pertinet ratio, et scientia definiendi. atque huic generi finitimum est illud, quod appellari de eodem, et altero diximus: quod genus forma quaedam definitionis est. si enim quaeratur, idemne sit pertinacia et perseverantia, definitionibus judicandum est. loci autem convenient in ejus generis quaestionem, consequentes, antecedentes, repugnantes, adjunctis etiam duobus iis, qui sumuntur ex causis et effectis. nam si hanc rem illa sequitur, hanc autem non sequitur: aut si huic rei illa antecedit, huic non antecedit: aut si huic rei repugnat, illi non repugnat: aut si hu-

jus rei haec, illius alia causa est: aut si ex alio hoc, ex alio illud effectum est: ex quovis horum id, de quo quaeritur, idemne, an aliud sit, inveniri potest. ad tertium genus quaestionis, in quo, quale sit, quaeritur, in comparisonem ea cadunt, quae paulo ante in comparisonis loco enumerata sunt. in illud autem genus, in quo de expetendo fugiendoque quaeritur, adhibentur ea, quae sunt aut animi, aut corporis, aut externa vel commoda, vel incommoda. itemque cum de honesto, turpique quaeritur, ad animi bona, vel mala, omnis dirigenda oratio est. cum autem de aequo et iniquo differitur, aequitatis loci colliguntur. hi cernuntur bipartito, et natura, et instituto. natura partes habet duas, tuitionem sui, et ulciscendi jus. institutio autem aequitatis tripartita est. una pars legitima est, altera conveniens, tertia moris vetustate confirmata. atque etiam rursus aequitas tripartita dicitur esse: una ad superos deos, altera ad manes, tertia ad homines pertinere. prima, pietas: secunda, sanctitas: tertia, justitia, aut aequitas nominatur. De proposito satis multa: deinceps de²⁴

causa pauciora dicenda sunt. pleraque enim sunt ei cum proposito communia. tria sunt igitur genera causarum; iudicii, deliberationis, laudationis. quarum fines ipsi declarant, quibus utendum locis sit. nam iudicii finis est jus: ex quo etiam nomen. juris autem partes tum expositae, cum aequitatis. deliberandi finis, utilitas: cujus hae partes, quae modo expositae, rerum expetendarum. laudationis finis, honestas: de qua item est ante dictum. sed definitae quaestiones a suis quaeque locis, quasi propriis, instituuntur, in accusationem, defensionemque partitae. in quibus existunt haec genera, ut accusator personam arguat facti: defensor aliquid opponat de tribus: aut non esse factum; aut si sit factum, aliud ejus facti nomen esse; aut jure esse factum. itaque aut infimalis, aut conjecturalis prima appelletur: definitiva, altera: tertia, quamvis molestum nomen hoc sit, juridicialis vocetur. harum causarum propria argumenta ex iis sumpta locis, quos exposuimus, in praeceptis oratoriis explicata sunt. refutatio autem accusationis, in qua est depulsio criminis,

quae Graece *στάσις* dicitur, Latine appelletur Status: in quo primum infistit quasi ad repugnandum congressa defensio. atque etiam in deliberationibus et laudationibus iidem existunt status. nam et negantur saepe ea futura, quae ab aliquo in sententia dicta sunt fore, si aut omnino fieri non possunt, aut sine summa difficultate non possunt. in qua argumentatione status conjecturalis existit. at, cum aliquid de utilitate, honestate, aequitate differitur, deque iis rebus, quae iis sunt contrariae: incurrunt status aut iuris, aut nominis: quod idem contingit in laudationibus. nam aut negari potest, id factum esse, quod laudetur; aut non eo nomine afficiendum, quo laudator affecerit; aut omnino non esse laudabile, quod non recte, non jure factum sit. quibus omnibus generibus usus est nimis impudenter Caesar contra Catonem meum. sed quae ex statu contentio efficitur, eam Graeci *κρίσις μόνον* vocant. mihi placet id, quoniam quidem ad te scribo, 'qua de re agitur,' vocari. quibus autem hoc, qua de re agitur, continetur, haec continentia vocentur, quasi firmamenta defensio-

nis: quibus sublati, defensio nulla sit. sed, quoniam lege firmitus in controversiis disceptandis esse nihil debet, danda est opera, ut legem adjutricem et testem adhibeamus. in qua re alii quasi status existunt novi, qui appellantur legitimae disceptationes. tum enim defenditur non id legem dicere, quod adversarius velit, sed aliud. id autem contingit, cum scriptum ambiguum est, ut duae differentes sententiae accipi possint. tum opponitur scripto voluntas scriptoris, ut quaeratur verbane plus, an sententia valere debeat. tum legi lex contraria affertur. ita sunt tria genera, quae controversiam in omni scripto facere possunt, ambiguum, discrepantia scripti et voluntatis, scripta contraria. Jam hoc perspicuum est, non²⁵ magis in legibus, quam in testamentis, in stipulationibus, in reliquis rebus, quae ex scripto aguntur, posse controversias easdem existere. horum tractationes in aliis libris explicantur. nec solum perpetuae actiones, sed etiam partes orationis iisdem locis adjuvantur, partim propriis, partim communibus: ut in principiis, quibus ut benevoli, ut dociles, ut attentis sint, qui

audiant, efficiendum est propriis locis. itemque narrationes, ut ad suos fines spectent, id est, ut planae sint, ut breves, ut evidentes, ut credibiles, ut moratae, ut cum dignitate: quae quanquam in tota oratione esse debent, magis tamen sunt propria narrandi. quae autem consequitur narrationem fides, ea persuadendo quoniam efficitur, qui ad persuadendum loci maxime valeant, dictum est in iis, in quibus de omni ratione dicendi. peroratio autem et alia quaedam habet, et maxime amplificationem: cujus effectus is debet esse, ut, aut perturbentur animi, aut tranquillentur: et si ita jam affecti ante sunt, ut augeat eorum motus, aut sedet oratio. huic generi, in quo et misericordia, et iracundia, et odium, et invidia, et caeterae animi affectiones perturbantur, praecepta suppeditantur aliis in libris, quos poteris mecum legere, cum voles. ad id autem, quod te velle senseram, cumulate satisfactum esse debet voluntati tuae. nam, ne praeterirem aliquid, quod ad argumentum in omni ratione reperiendum pertineret, plura quam a te desiderata

erant, sum complexus; fecique, quod
saepe liberales venditores solent, ut, cum
aedes, fundumve vendiderunt, rutis cae-
sis receptis, concedant tamen aliquid
emptori, quod ornandi causa apte et lo-
co positum esse videatur. sic tibi nos ad
id, quod quasi mancipio dare debuimus,
ornamenta quaedam voluimus non de-
bita accedere.

and the only way to get
the best results is to use
the best materials and the
best methods. It is not
enough to have the best
materials if they are not
used in the best way. It
is not enough to have the
best methods if they are
not used with the best
materials. The only way to
get the best results is to
use the best materials and
the best methods.

The only way to get the best results is to use the best materials and the best methods. It is not enough to have the best materials if they are not used in the best way. It is not enough to have the best methods if they are not used with the best materials. The only way to get the best results is to use the best materials and the best methods.

M. T.

CICERONIS

ORATORIAE

PARTITIONES.

EX EDITIONE J. OLIVETI.

GLASGUA E,

IN AEDIBUS ACADEMICIS

EXCUDERANT ROB. ET AND. FOULIS

MDCCLVIII.

H. 5.

M. T.

CICERO

ORATORIAE

PARTITIONES

EX EDITORIS J. OLIVII

CL. A. G. U. A. D.

IN ACADEMIA

LECTURAE

ANNO 1788

N. 3.

ARGUMENTUM.

His libellus est quoddam compendium eorum, quae in libris Oratoriis caeteris fuisse docuerat. omnem autem dicendi doctrinam in tres partes distribuit: in oratoris vim, orationem, et quaestionem. ad vim requirit inventionem, collocationem, elocutionem, et memoriam cum pronuntiatione: cap. 3, 7. orationis partes facit exordium, narrationem, confirmationem, et conclusionem: cap. 8, 17. de quaestionibus cum infinitis, tum finitis, atque adeo de generibus causarum et constitutionibus agit a cap. 18. usque ad finem.
ERNESTUS.

Utra potior sit inscriptio, DE PARTITIONE ORATORIA, an PARTITIONES ORATORIAE, disputent otiosi interpretes. utramque rectam esse constat. PRUSTEUS.

Quandoquidem habet hic libellus brevem duntaxat enumerationem eorum omnium, quae multis hactenus de ratione dicendi, variisque sunt a Cicerone disputationibus explicata; nihil esse in eo difficultatis potest, quod superiorum jam librorum explanatio non expedierit: nisi forte quam affert socia brevitatis et comes obscuritas. at haec ipsa neminem vel morabitur, vel terreat, quisquis in libris hujus voluminis prioribus legendis fuerit bene ac diligenter versatus. ad hunc librum sic paratus qui veniet, artem summi oratoris universam, praeceptaque omnia regustabit cum voluptate; atque hoc agnoscet quam non frustra sit a me dictum in prologo, Ciceronis interpretem esse nullum Cicerone opportuniorem. si tamen explicationibus carere nequeunt juvenes, vel discipuli,

vel magistri; habent in has Partitiones Commenta-
rios uberes, ad puerilem institutionem apprime ac-
commodatos, a duobus adornatos eruditissimis hominibus,
atque in hac palæstra valde exercitatis, M. Ant.
Majoragio, et Joan. Lud. Strebæo, quos describere
neque hujus instituti est, neque vero spatium. OLIVETUS.

ORATORIAE PARTITIONES.

CICERO PATER. CICERO FILIUS.

FILIUS. studeo, mi pater, Latine ex te audire ea, quae mihi tu de ratione dicendi Graece tradidisti; si modo tibi est otium, et si vis. PATER. an est, mi Cicero, quod ego malim, quam te quam doctissimum esse? otium autem primum est summum, quoniam aliquando Roma exeundi potestas data est: deinde ista tua studia vel maximis occupationibus meis anteferebam libenter. FILIUS. visne igitur, ut tu me Graece soles ordine interrogare, sic ego te vicissim eisdem de rebus Latine interrogem? PATER. sane, si placet. sic enim et ego te meminisse intelligam, quae accepisti: et tu ordine audies, quae requiris. FILIUS. quot in partes distribuenda est omnis doctrina dicendi? PA-

TER. in tres. FILIUS. cedò quas? PATER. primùm in ipsam vim oratoris, deinde in orationem, tum in quaestionem. FILIUS. in quo est ipsa vis? PATER. in rebus et verbis. sed et res et verba inveniendae sunt et collocandae. proprie autem in rebus invenire, in verbis eloqui dicitur. collocare autem, etsi est commune, tamen ad inveniendum refertur. vox, motus, vultus, atque omnis actio, eloquendi comes est, earumque rerum omnium custos est memoria. FILIUS. quid? orationis quot sunt partes? PATER. quatuor. earum duae valent ad rem docendam; narratio et confirmatio. ad impellendos animos duae; principium et peroratio. FILIUS. quid? quaestio quasnam habet partes? PATER. infinitam, quam consultationem appello: et definitam, quam causam nomino. FILIUS. quoniam igitur invenire oratoris primum est, quid quaeret? PATER. ut inveniat, quemadmodum fidem faciat eis, quibus volet persuadere, et quemadmodum motum eorum animis afferat. FILIUS. quibus rebus fides fit? PATER. argumentis, quae ducuntur ex locis, aut in re ipsa insitis,

PARTITIONES. 183

aut assumptis. **FILIUS.** quos vocas locos? **PATER.** eos, in quibus latent argumenta. **FILIUS.** quid est argumentum? **PATER.** probabile inventum ad faciendam fidem. **FILIUS.** quomodo igitur duo genera ista dividis? **PATER.** quae sine arte putantur, ea remota appello, ut testimonia. **FILIUS.** quid insita? **PATER.** quae inhaerent in ipsa re. **FILIUS.** testimoniorum quae sunt genera? **PATER.** divinum, et humanum. divinum, ut oracula, ut auspicia, ut vaticinationes, et responsa sacerdotum, haruspicum, conjectorum. humanum, quod spectatur ex auctoritate, et ex voluntate, et ex oratione, aut libera, aut expressa: in quo insunt scripta, pacta, promissa, jurata, quaesita. **FILIUS.** quae sunt quae dicis insita? **PATER.** quae infixae sunt rebus ipsis, ut definitio, ut contrarium, ut ea, quae sunt ipsi, contrariove ejus aut similia, aut dissimilia, aut consentanea, aut dissentanea: ut ea, quae sunt quasi conjuncta, aut ea, quae sunt quasi pugnancia inter se: aut earum rerum, de quibus agitur, causae: aut causarum eventus, id est, quae sunt effecta de causis, ut

distributiones, ut genera partium, generumve partes, ut primordia rerum, et quasi praecurrentia, in quibus inest aliquid argumenti : ut rerum contentiones, quid majus, quid par, quid minus sit, in quibus aut naturae rerum, aut facultates comparantur. **FILIUS.** omnibusne, igitur ex his locis argumenta sumemus? **PATER.** immo vero scrutabimur, et quaeremus ex omnibus : sed adhibebimus iudicium, ut levia semper rejiciamus, nonnunquam etiam communia praetermittamus, et non necessaria. **FILIUS.** quoniam de fide respondisti, volo audire de motu. **PATER.** loco quidem quaeris, sed planius quod vis explicabitur, cum ad orationis ipsius quaestionumque rationem venero. **FILIUS.** quid sequitur igitur? **PATER.** cum inveneris, collocare. cujus in infinita quaestione ordo est idem fere, quem exposui locorum. in definita autem, adhibenda sunt illa etiam, quae ad motus animorum pertinent. **FILIUS.** quomodo igitur ista explicas? **PATER.** habeo communia praecepta fidem faciendi, et commovendi. quoniam fides est firma opinio : motus autem, animi in,

PARTITIONES. 185

citatio aut ad voluptatem, aut ad molestiam, aut ad metum, aut ad cupiditatem: (tot enim sunt motus genera, partes plures generum singulorum:) omnem collocationem ad finem accommodo quaestionis. nam est in proposito finis, fides: in causa et fides, et motus. quare cum de causa dixero, in qua est propositum, de utroque dixero. **FILIUS.** quid habes igitur de causa dicere? **PATER.** auditorum eam genere distingui. nam aut auscultator est modo qui audit, aut disceptator, id est, rei sententiaeque moderator: ita, ut aut delectetur, aut statuatur aliquid. statuit autem aut de praeteritis, ut iudex: aut de futuris, ut senatus. sic tria sunt genera, iudicii, deliberationis, exornationis, quae quia in laudationes maxime confertur, proprium habet jam ex eo nomen. **FILIUS.** quas res sibi proponet in istis tribus generibus orator? **PATER.** delectationem in exornatione: in iudicio, aut saevitiam, aut clementiam iudicis: in suasionem autem, aut spem, aut reformidationem deliberantis. **FILIUS.** cur igitur exponis hoc loco genera controversiarum? **PATER.** ut

rationem collocandi ad finem cuiusque accommodem. **FILIUS.** quonam tandem modo? **PATER.** quia, quibus in orationibus delectatio finis est, varii sunt ordines collocandi. nam aut temporum servantur gradus, aut generum distributiones, aut a minoribus ad maiora adscendimus, aut a maioribus ad minora delabimur, aut haec inaequabili varietate distinguimus, cum parva magnis, simplicia conjunctis, obscura dilucidis, laeta tristibus, incredibilia probabilibus inteximus, quae in exornationem cadunt omnia. **FILIUS.** quid? in deliberatione quid spectas? **PATER.** principia, vel non longa, vel saepe nulla. sunt enim ad audiendum qui deliberant, sua causa parati. nec multum sane saepe narrandum est. est enim narratio praeteritarum rerum, aut praesentium: suasio autem, futurarum. quare ad fidem, et ad motum adhibenda est omnis oratio. **FILIUS.** quid? in iudiciis quae est collocatio? **PATER.** non eadem accusatoris, et rei: quod accusator rerum ordinem prosequitur, et singula argumenta, quasi hasta in manu collocata, vehementer proponit, concludit acri-

PARTITIONES. 187

ter, confirmat tabulis, decretis, testimoniis, accuratiusque in singulis commoratur: perorationisque praeceptis, quae ad incitandos animos valent, et in reliqua oratione paululum digrediens de cursu dicendi, utitur, et vehementius in perorando. est enim propositum, ut iratum efficiat iudicem. **FILIUS.** quid faciendum est contra reo? **PATER.** omnia longe secus. sumenda principia ad benevolentiam conciliandam. narrationes aut amputandae, quae laedunt: aut relinquendae, si totae sunt molestae. firmamenta ad fidem posita, aut per se diluenda, aut obscuranda, aut digressionibus obruenda. perorationes autem, ad misericordiam conferendae. **FILIUS.** semperne igitur ordinem collocandi, quem volumus, tenere possumus? **PATER.** non sane. nam auditorum aures moderantur oratori prudenti, et provido; et quod respuunt, immutandum est. **FILIUS.** expone deinceps, quae ipsius orationis, verborumque praecepta sunt. **PATER.** unum igitur genus est eloquendi sua sponte fufum: alterum versum, atque mutatum. prima vis est in simplicibus verbis: in conjunctis

secunda, simplicia, invenienda sunt: conjuncta, collocanda sunt. et simplicia verba partim nativa sunt, partim reperta. nativa ea, quae significata sunt sensu. reperta, quae ex his facta sunt, et novata aut similitudine, aut imitatione, aut inflexione, aut adjunctione verborum. atque etiam est haec distinctio in verbis; altera, naturâ: tractatione, altera. naturâ, ut sint alia consonantiora, graviora, leviora, et quodam modo nitidiora: alia contra. tractatione autem, cum aut propria sumuntur rerum vocabula, aut addita ad nomen, aut nova, aut prisca, aut ab oratore modificata, et inflexa quodam modo: qualia sunt ea, quae transferuntur, aut immutantur, aut ea, quibus tanquam abutimur, aut ea, quae obscuramus, quae incredibiliter tollimus, quaeque mirabilius, quam sermonis consuetudo patitur, ornamus.

FILIUS. habeo de simplicibus verbis: 6
nunc de conjunctione quaero. PATER.
numeri quidam sunt in conjunctione servandi, consecutioque verborum. numeros aures ipsae metiuntur, ne aut non compleas verbis quod proposueris, aut redundes, consecutio autem, ne generi-

bus, numeris, temporibus, personis, casibus, perturbetur oratio. nam, ut in simplicibus verbis, quod non est Latinum: sic in conjunctis, quod non est consequens, vituperandum est. communia autem simplicium, conjunctorumque sunt haec quinque quasi lumina, dilucidum, breve, probabile, illustre, suave. dilucidum fit usitatis verbis, propriis, dispositis aut circumscriptione conclusa, aut intermissione, aut concisione verborum. obscurum autem, aut longitudine, aut contractione orationis, aut ambiguitate, aut inflexione, atque immutatione verborum. brevis autem conficitur simplicibus verbis: semel unaquaque re dicenda: nulli rei, nisi, ut dilucide dicas, serviendo. probabile autem genus est orationis, si non nimis est comptum, atque expositum, si est auctoritas et pondus in verbis, si sententiae vel graves, vel aptae opinionibus hominum, et moribus. illustris autem oratio est, si et verba gravitate delecta ponuntur, et translata, et superlata, et ad nomen adjuncta, et duplicata, et idem significantia, atque ab ipsa actione, atque imitatione rerum non ab-

horrentia. est enim haec pars orationis, quae rem constituat paene ante oculos. is enim maxime sensus attingitur: sed caeteri tamen, et maxime mens ipsa moveri potest. sed quae dicta sunt de oratione dilucida, cadunt in hanc illustrem omnia. est enim plus aliquanto illustre, quam illud dilucidum. altero fit ut intelligamus, altero vero, ut videre videamur. suave autem genus erit dicendi, primum elegantia et jucunditate verborum sonantium, et lenium: deinde conjunctione, quae neque asperos habeat concursus, neque disjunctos, atque hiantes: et sit circumscripta non longo anfractu, sed ad spiritum vocis apto, habeatque similitudinem, aequalitatemque verborum: tum ex contrariis sumpta verbis: crebra crebris, paria paribus respondeant, relataque ad idem verbum: et geminata, atque duplicata, vel etiam saepius iterata ponantur: constructioque verborum tum conjunctionibus copuletur, tum dissolutionibus relaxetur. fit etiam suavis oratio, cum aliquid aut invisum, aut inauditum, aut novum dicas. delectat enim quidquid est admirabile, maximeque mo-

vet ea, quae motum aliquem animi miscet, oratio; quaeque significat oratoris ipsius amabiles mores: qui exprimuntur, aut significando iudicio ipsius ex animo humano ac liberali, aut inflexione sermonis, cum aut augendi alterius, aut minuendi sui causâ, alia dici ab oratore, alia existimari videntur, idque comitate fieri magis, quam vanitate. sed multa sunt suavitatis praecepta, quae orationem aut magis obscuram, aut minus probabilem faciunt. itaque etiam hoc loco nobis est ipsis, quid causa postulet, iudicandum.

7 **FILIUS.** reliquum est igitur, ut dicas de conversa oratione, atque mutata. **PATER.** est itaque id genus totum situm in commutatione verborum: quae simplicibus in verbis ita tractatur, ut aut ex verbo dilatetur, aut in verbum contrahatur oratio. ex verbo, cum aut proprium, aut idem significans, aut factum verbum in plura verba diducitur. ex oratione, cum aut definitio ad unum verbum revocatur, aut assumpta verba remouentur, aut in circuitus diriguntur, aut in conjunctione sit unum verbum ex duobus. in conjunctionis autem verbis triplex adhiberi potest

commutatio, non verborum, sed ordinis tantummodo: ut, cum semel dictum sit directe, sicut natura ipsa tulerit, invertatur ordo; et idem quasi sursum versus, retroque dicatur; deinde idem intercise, atque permiste. eloquendi autem exercitatio maxime in hoc toto convertendi genere versatur. **FILIUS.** actio igitur sequitur, ut opinor. **PATER.** est ita: quae quidem oratori, et cum rerum, et cum verborum momentis commutanda maxime est. facit enim et dilucidam orationem, et illustrem, et probabilem, et suavem, non verbis, sed varietate vocum, motu corporis, vultu, quae plurimum valebunt, si cum orationis genere consentient, ejusque vim ac varietatem subsequenter. **FILIUS.** num quidnam de oratore ipso restat? **PATER.** nihil sane, praeter memoriam, quae est gemina literaturae quodammodo, et in dissimili genere perfimilis. nam ut illa constat ex notis literarum, et ex eo, in quo imprimuntur illae notae: sic confectio memoriae, tanquam cera, locis utitur, et in his imagines, ut literas, collocat. **FILIUS.**⁸ quoniam igitur vis oratoris omnis expo-

sita est, quid habes de orationis praeceptis dicere? **PATER.** quatuor esse ejus partes: quarum prima et postrema ad motum animi valet: is enim initiis est et perorationibus concitandus. secunda, narratio: et tertia, confirmatio, fidem facit orationi. sed amplificatio quanquam habet proprium locum, saepe etiam primum, postremum quidem fere semper, tamen reliquo in cursu orationis adhibenda est, maximeque cum aliquid aut confirmatum est, aut reprehensum. itaque ad fidem quoque vel plurimum valet. est enim amplificatio vehemens quaedam argumentatio, ut illa docendi causa sit: haec, commovendi. **FILIUS.** perge igitur ordine quatuor mihi istas partes explicare. **PATER.** faciam, et a principiis primum ordiar. quae quidem ducuntur aut ex personis, aut ex rebus ipsis. sumuntur autem trium rerum gratiâ: ut amicè, ut intelligenter, ut attente audiamur. quorum primus locus est in personis nostris, disceptatorum, adversariorum: e quibus initia benevolentiae conciliandae comparantur, aut meritis nostris, aut dignitate, aut aliquo genere vir-

tutis, et maxime liberalitatis, officii, iustitiae, fidei: contrariis rebus in adversarios conferendis, et cum iis, qui disceptant, aliqua conjunctionis aut causa, aut spe significanda: et, si in nos aliquod odium, offensiove collata sit, tollenda ea, minuendave, aut diluendo, aut extenuando, aut compensando, aut deprecando. intelligenter autem ut audiamur, et attente, a rebus ipsis ordiendum est. sed facillime auditor discit, et, quid agatur, intelligit, si complectare a principio genus, naturamque causae, si definias, si divides, si neque prudentiam ejus impedias confusione partium, nec memoriam multitudine: quaeque mox de narratione dilucida dicentur, eadem etiam huc poterunt recte referri. ut attente autem audiamur, trium rerum aliqua consequemur. nam aut magna quaedam proponemus, aut necessaria, aut conjuncta cum ipsis, apud quos res agetur. sit autem hoc etiam in praeceptis, ut, si quando tempus ipsum, aut res, aut locus, aut interventus alicujus, aut interpellatio, aut ab adversario dictum aliquod, et maxime in perorando, dederit occasi-

onem nobis aliquam, ut dicamus aliquid ad tempus apte, ne derelinquamus: et, quae suo loco de amplificatione dicemus, multa ex his poterunt ad principiorum praecepta transferri. FILIUS. quid?

in narratione quae tandem observanda sunt? PATER. quoniam narratio est rerum explicatio, et quaedam quasi sedes, ac fundamentum constituendae fidei, ea sunt in ea servanda maxime, quae etiam in reliquis fere dicendi partibus: quae partim sunt necessaria, partim sunt assumpta ad ornandum. nam ut dilucide probabiliterque narremus, necessarium est: sed assumimus etiam suavitatem. ergo ad dilucide narrandum, eadem illa superiora explicandi et illustrandi praecepta repetemus, in quibus est brevitās: eaque saepissime in narratione laudatur, de qua supra dictum est. probabilis autem erit, si personis, si temporibus, si locis ea, quae narrabuntur, consentient: si cujusque facti, et eventī causa ponetur: si testata dici videbuntur: si cum hominum opinione, auctoritate, si cum lege, cum more, cum religione conjuncta: si probitas narrantis significabitur, si an-

tiquitatis memoria, si orationis veritas, et vitae fides. suavis autem narratio est, quae habet admirationes, expectationes, exitus inopinatos, interpositos motus animorum, colloquia personarum, dolores, iracundias, metus, laetitias, cupiditates. sed jam ad reliqua pergamus. FILIUS. nempe ea sequuntur, quae ad faciendam fidem pertinent. PATER. ita est: quae quidem in confirmationem, et reprehensionem dividuntur. nam in confirmando nostra probare volumus: in reprehendendo, redarguere contraria. quoniam igitur omne, quod in controversiam venit, id aut sit, necne sit; aut quid sit; aut quale sit, quaeritur: in primo conjectura valet, in altero definitio, in tertio ratio. FILIUS. teneo istam distributionem. nunc conjecturae locos quaero. PATER. in verisimilibus, et in propriis rerum notis posita est tota. sed appellemus docendi gratiâ verisimile, quod plerumque ita fiat: ut adolescentiam procliviorē esse ad libidinem. propriae autem notae argumentum, quod nunquam aliter sit, certumque declarat, ut fumus ignem. verisimilia reperiuntur ex partibus, et quasi membris

narrationis. ea sunt in personis, in locis, in temporibus, in factis, in eventis, in rerum ipsarum negotiorumque naturis. in personis naturae primum spectantur, valetudinis, figurae, virium, aetatis, marium, foeminarum: atque haec quidem in corpore. animi autem, aut quemadmodum affecti sunt, virtutibus, vitiis, artibus, inertis: aut quemadmodum commoti, cupiditate, metu, voluptate, molestia. atque haec quidem in natura spectantur. in fortuna, genus, amicitiae, liberi, propinqui, affines, opes, honores, potestates, divitiae, libertas, et ea, quae sunt iis contraria. in locis autem et illa naturalia, maritimi, an remoti a mari: plani, an montuosi: laeves, an asperi: salubres, an pestilentes: opaci, an aprici. et illa fortuita, culti, an inculti: celebres, an deserti: coaedificati, an vasti: obscuri, an rerum gestarum vestigiis nobilitati: consecrati, an profani. In temporibus autem, praesentia, et praeterita, et futura cernuntur. in his ipsis, vetusta, recentia, instantia paulo post, aut aliquando futura. insunt etiam in temporibus illa, quae temporis quasi naturam notant, ut hiems, ver, aestas, autumnus:

aut anni tempora, ut mensis, ut dies, ut nox, hora, tempestas, quae sunt naturalia. fortuita autem, sacrificia, festi dies, nuptiae. jam facta, et eventus, aut consilii sunt, aut imprudentiae: quae est aut in casu, aut in quadam animi permotione. casu, cum aliter accidit, ac putatum sit. permotione, cum aut oblivio, aut error, aut metus, aut aliqua cupiditatis causa permovet. est etiam in imprudentia necessitas ponenda. rerum autem bonarum et malarum tria sunt genera. nam aut in animis, aut in corporibus, aut extra esse possunt. hujus igitur materiae, ad argumentum subjectae, perlustrandae animo partes erunt omnes, et ad id, quod agitur, ex singulis conjectura capienda. est etiam genus argumentorum aliud, quod ex facti vestigiis sumitur, ut telum, cruor, clamor editus, titubatio, permutatio coloris, oratio inconstans, tremor, et eorum aliquid, quod sensu percipi possit: etiam, si praeparatum aliquid, si communicatum cum aliquo, si postea visum, auditum, indicatum. verisimilia autem partim singula movent suo pondere; partim, etiam si videntur esse exigua per se, multum ta-

men, cum sunt coacervata, proficiunt. atque in his verisimilibus insunt nonnunquam etiam certae rerum et propriae notae. maximam autem facit fidem ad similitudinem veri, primum, exemplum: deinde introducta rei similitudo: fabula etiam nonnunquam, etsi sit incredibilis, tamen homines commovet. **FILIUS.** quid? definitionis quae ratio est, et quae via? **PATER.** non dubium est id quidem, quin definitio genere declaretur, et proprietate quadam, aut etiam communium frequentia, ex quibus proprium quid sit, eluceat. sed quoniam de propriis oritur plerumque magna dissensio, definiendum est saepe ex contrariis, saepe etiam ex dissimilibus, saepe ex paribus. quamobrem descriptiones quoque sunt in hoc genere saepe aptae, et enumeratio consequentium, in primisque commovet explicatio vocabuli ac nominis. **FILIUS.** sunt exposita jam fere ea, quae de facto, quaeque de facti appellatione quaeruntur. nempe igitur ea restant, quae, cum factum constet, et nomen, qualia sint, vocatur in dubium. **PATER.** est ita, ut dicis. **FILIUS.** quae sunt igitur in eo genere partes?

PATER. aut jure factum defenditur, aut ulciscendi doloris gratia, aut pietatis, aut pudicitiae, aut religionis, aut patriae nomine, aut denique necessitate, inscitia, casu. nam quae motu animi, et perturbatione facta sine ratione sunt, ea defensionem contra crimen, in legitimis judiciis non habent, in liberis disceptationibus habere possunt. hoc in genere, in quo, quale sit, quaeritur, ex controversia, jure, et recte actum sit, quaeri solet: quorum disputatio ex locorum descriptione sumenda est. FILIUS. agēs ergo, quoniam in confirmationem et reprehensionem diviseras orationis fidem, et dictum de altero est: expone nunc de reprehendendo. PATER. aut totum est negandum, quod in argumentatione adversarius sumpserit, si fictum, aut falsum esse possis docere; aut redarguenda ea, quae pro verisimilibus sumpta sunt: primum dubia sumpta esse pro certis: deinde etiam in perspicue falsis eadem posse dictum ex iis, quae sumpserint, non effici, quae velint. accedere autem oportet ad singula: sic universa franguntur. commemoranda sunt etiam exempla, quibus

simili in disputatione creditum non sit: conquerenda conditio communis periculi, si ingeniis hominum criminisorum sit
 13 exposita vita innocentium. **FILIUS.** quoniam unde inveniuntur quae ad fidem pertinent, habeo, quemadmodum in dicendo singula tractentur, exspecto. **PATER.** argumentationem quaerere videris, quae est argumenti explicatio: quae sumpta ex iis locis, qui sunt expositi, conficienda, et distinguenda dilucide est. **FILIUS.** plane istuc ipsum desidero. **PATER.** est ergo (ut supra dictum est) explicatio argumenti, argumentatio: sed ea conficitur, cum sumpseris aut non dubia, aut probabilia, ex quibus id efficias, quod aut dubium, aut minus probabile per se videtur. argumentandi autem duo sunt genera, quorum alterum ad fidem directo spectat; alterum se inflectit ad motum. dirigitur, cum proposuit aliquid, quod probaret, sumpsitque ea, quibus uteretur: atque his confirmatis ad propositum sese retulit, atque conclusit. illa autem altera argumentatio, quasi retro, et contra prius sumit quae vult, eaque confirmat: deinde id, quod proponen-

dum fuit, permotis animis jacid ad extremum. est autem illa varietas in argumentando, et non injucunda distinctio: ut cum interrogamus nosmetipsos, aut percontamur, aut imperamus, aut optamus: quae sunt cum aliis compluribus sententiarum ornamenta. vitare autem similitudinem poterimus, non semper a proposito ordientes: et si non omnia confirmando disputabimus, breviterque interdum, quae erunt satis aperta, ponemus: quodque ex his efficietur, si id apertum sit, non habebimus necesse semper concludere. **FILIUS.** quid? illa, quae si-¹⁴ne arte appellantur, quae jamdudum assumpta dixisti, ecquonam modo, ecquonam loco artis indigent? **PATER.** illa vero indigent: nec eo dicuntur sine arte, quod ita sunt, sed quod ea non parit oratoris ars, sed foris ad se delata, tamen arte tractat, et maxime in testibus. nam de toto genere testium, quam id sit infirmum, saepe dicendum est: et argumenta rerum esse propria; testimonia, voluntatum: utendumque est exemplis, quibus testibus creditum non sit: et de singulis testibus, si naturâ vani, si leves, si cum

ignominia, si spe, si metu, si iracundiâ, si misericordiâ impulsî, si praemio, si gratiâ adducti: comparandique superiore cum auctoritate testium, quibus tamen creditum non sit. saepe etiam quaestionibus resistendum est, quod et dolorem fugientes multi in tormentis ementiti per saepe sunt, morique maluerunt falsum fatendo, quam infitiando dolere. multi etiam suam vitam neglexerunt, ut eos, qui his cariores, quam ipsi sibi essent, liberarent. alii autem aut natura corporis, aut consuetudine dolendi, aut metu supplicii, aut mortis, vim tormentorum pertulerunt. alii ementiti sunt in eos, quos oderant. atque haec exemplis firmanda sunt. neque est obscurum, quin (quoniam in utraque parte sunt exempla, et item ad conjecturam faciendam loci) in contrariis contraria sint sumenda. atque etiam incurrit alia quaedam in testibus, et in quaestionibus ratio. saepe enim ea, quae dicta sunt, si aut ambigue, aut inconstanter, aut incredibiliter dicta sunt, aut etiam aliter ab alio dicta, subtiliter reprehenduntur.

15 tur. FILIUS. extrema tibi pars restat orationis, quae posita in perorando est,

de qua sane velim audire. PATER. facilior est explicatio perorationis. nam est divisa in duas partes, amplificationem et enumerationem. augendi autem et hic est proprius locus in perorando: et in cursu ipso orationis declinationes ad amplificandum dantur, confirmata re aliqua, aut reprehensa. est igitur amplificatio gravior quaedam affirmatio, quae motu animorum conciliet in dicendo fidem. ea et verborum genere conficitur, et rerum. verba ponenda sunt, quae vim habeant illustrandi, nec ab usu sint abhorrentia, gravia, plena, sonantia, juncta, facta, cognominata, non vulgata, superlata, in primisque translata, nec in singulis verbis, sed in continentibus soluta, quae dicuntur sine conjunctione, ut plura videantur. augent etiam relata verba, iterata, duplicata, et ea, quae adscendunt gradatim ab humilioribus verbis ad superiora: omninoque semper quasi naturalis, et non explanata oratio, sed gravibus referta verbis, ad augendum accommodatior. haec igitur in verbis; quibus actio voce, vultu, et gestu congruens, et apta ad animos permovendos, accommodanda est.

sed et in verbis, et in actione causa erit tenenda, et pro re agenda. nam haec, quia videntur perabsurda, cum graviora sunt, quam causa fert; diligenter, quid
 16 quemque deceat, judicandum est. Rerum amplificatio sumitur eisdem ex locis omnibus, quibus illa, quae dicta sunt ad fidem: maximeque definitiones valent conglobatae, et consequentium frequentatio, et contrariarum, et dissimilium, et inter se pugnantium rerum conflictio; et causae, et ea, quae sunt de causis orta, maximeque similitudines, et exempla; fictae etiam personae, muta denique loquantur; omninoque ea sunt adhibenda, si causa patitur, quae magna habentur: quorum est duplex genus. alia enim magna naturâ videntur, alia usu. naturâ, ut coelestia, ut divina, ut ea, quorum obscurae causae, ut, in terris, mundoque admirabilia quae sunt: ex quibus, similibusque, si attendas, ad augendum permulta suppetunt. usu, quae videntur hominibus aut prodesse, aut obesse vehementius: quorum sunt genera ad amplificandum tria. nam aut caritate moventur homines; ut deorum, ut patriae, ut paren-

tum: aut amore; ut fratrum, ut conjugum, ut liberorum, ut familiarium: aut honestate; ut virtutum, maximeque earum, quae ad communionem hominum et liberalitatem valent. ex iis et cohortationes sumuntur ad ea retinenda: et in eos, a quibus ea violata sunt, odia incitantur, et miseratio nascitur. Proprius¹⁷ locus augendi in his rebus aut amissis, aut amittendi periculo: nihil est enim tam miserabile, quam ex beato miser. et hoc totum quidem moveat, si bona ex fortuna quis cadat; et a quorum caritate delatatur; quae amittat, aut amiserit; in quibus malis sit, futurusve sit, exprimatur breviter. cito enim arescit lacryma, praesertim in alienis malis. nec quidquam in amplificatione nimis enucleandum est. minuta est enim omnis diligentia: hic autem locus grandia requirit. illud jam est iudicii, quo quaque in causa genere utamur augendi. in illis enim causis, quae ad delectationem exornantur, ii loci tractandi sunt, qui movere possunt expectationem, admirationem, voluptatem. in cohortationibus autem, bonorum ac malorum enumerationes et exempla valent

plurimum. in judiciis accusatori fere, quae ad iracundiam; reo plerumque, quae ad misericordiam pertinent. nonnunquam tamen accusator misericordiam movere debet, et defensor iracundiam. enumeratio reliqua est, nonnunquam laudatori, suadori non saepe, accusatori saepius, quam reo, necessaria. hujus ipsa tempora duo sunt, si aut memoriae diffidas eorum, apud quos agas, vel intervallo temporis, vel longitudine orationis: aut frequentatis firmamentis orationis, et breviter expositis, vim est habitura causa majorem. et reo rarius utendum est, quod ponenda sunt contraria: quorum dissolutio in brevitate latebit, aculei pungent. sed erit in enumeratione vitandum, ne ostentatio memoriae suscepta videatur esse puerilis. id effugiet, qui non omnia minima repetet; sed brevia singula attingens, pondera rerum ipsa comprehendet. ¹⁸ FILIUS. quoniam et de ipso oratore, et de oratione dixisti, expone eum mihi nunc, quem ex tribus extremum proposuisti, quaestionis locum. PATER. duo sunt, ut initio dixi, quaestionum genera: quorum alterum finitum

temporibus et personis, causam appello: alterum infinitum, nullis neque personis neque temporibus notatum, propositum voco. sed est consultatio, quasi pars causae quaedam, et controversiae. inest enim infinitum in definito, et ad illud tamen referuntur omnia. quamobrem prius de proposito dicamus: cuius genera sunt duo, cognitionis alterum; ejus scientia est finis, ut verine sint sensus: alterum actionis, quod refertur ad efficiendum quid, ut, si quaeratur, quibus officiis amicitia colenda sit. rursus superioris genera sunt tria: sit, necne: quid sit: quale sit. sit, necne; ut, jus in natura sit, an in more. quid autem sit; sitne jus, id, quod majori parti sit utile. quale autem sit; juste vivere, sit, necne, utile. actionis autem duo sunt genera. unum, ad persequendum aliquid, aut declinandum: ut, quibus rebus adipisci gloriam possis, aut quomodo invidia vitetur. alterum, quod ad aliquod commodum, usumque refertur: ut, quemadmodum sit respublica administranda, aut, quemadmodum in paupertate vivendum. rursus autem ex cognitionis consultatione, ubi, sit, necne

fit, aut fuerit, futurumve sit, quaeritur, unum genus est quaestionis, possitne aliquid effici: ut, cum quaeritur, ecquisnam perfecte sapiens esse possit. alterum, quemadmodum quidque fiat: ut, quonam pacto virtus pariat, naturane, an ratione, an usu. cujus generis sunt omnes, in quibus, ut in obscuris naturalibusque quaestionibus, causae rationesque rerum explicantur. Illius autem generis, in quo, quid sit id, de quo agitur, quaeritur, duo sunt genera; quorum in altero disputandum est, aliud, an idem sit, ut pertinacia et perseverantia: in altero autem descriptio generis alicujus, et quasi imago exprimenda est, ut, qualis sit avarus, aut quid sit superbia. tertio autem in genere, in quo, quale sit, quaeritur, aut de honestate, aut de utilitate, aut de aequitate dicendum est. de honestate sic: ut, honestumne sit pro amico periculum, aut invidiam subire. de utilitate autem sic: ut, sitne utile in republica administranda versari. de aequitate vero sic: ut, sitne aequum, amicos cognatis anteferre. atque in hoc eodem genere, in quo, quale sit, quaeritur, exoritur aliud quoddam dispu-

tandi genus. non enim simpliciter solum quaeritur, quid honestum sit, quid utile, quid aequum; sed etiam ex comparatione, quid honestius, quid utilius, quid aequius; atque etiam quid honestissimum, quid utilissimum, quid aequissimum: cuius generis illa sunt, quae praestantissima sit dignitas vitae. atque ea quidem, quae dixi, cognitionis sunt omnia. restant actionis: cuius alterum est praecipendi genus, quod ad rationem officii pertinet, ut, quemadmodum colendi sint parentes: alterum autem ad sedandos animos, et oratione sanandos, ut in consolandis moeroribus, ut in iracundia comprimenda, aut in timore tollendo, aut in cupiditate minuenda. cui quidem generi contrarium est disputandi genus ad eosdem illos animi motus, quod in amplificanda oratione saepe faciendum est, vel gignendos vel concitandos. atque haec fere est partitio consultationum. FILIUS. cognovi: sed quae ratio est in his inveniendi, et disponendi, requiro. PATER. quid? tu aliamne censes, et non eandem esse, quae est exposita, ut ex eisdem locis ad fidem, et ad inveniendum ducantur omnia? col-

locandi autem quae est exposita in aliis ratio, eadem huc transfertur. cognita igitur omni distributione propositarum consultationum, causarum genera restant omnino. et earum quidem forma duplex est: quarum altera delectationem sectatur aurium: alterius, ut obtineat, probet, et efficiat quod agit, omnis est suscepta contentio. itaque illud superius, exornatio dicitur: quod cum latum genus esse potest, saneque varium, unum ex eo delegimus, quod ad laudandos claros viros suscepimus, et ad improbos vituperandos. genus enim nullum est orationis, quod aut uberius ad dicendum, aut utilius civitatibus esse possit, aut in quo magis orator in cognitione virtutum, vitiorumque versetur. reliquum autem genus causarum, aut in provisione posterius temporis, aut in praeteriti disceptatione versatur: quorum alterum deliberationis est, alterum iudicii. ex qua partitione tria genera causarum exstiterunt: unum, quod a meliori parte, laudationis est appellatum; deliberationis alterum; tertium iudiciorum. quamobrem de primo primum, si placet, disputemus. **FILIUS**, mihi ve-

ro placet. PATER. ac laudandi vitu-²¹
perandique rationes, quae non ad bene
dicendum solum, sed etiam ad honeste vi-
vendum valent, exponam breviter, atque
a principiis exordiar et laudandi et vitu-
perandi. omnia enim sunt profecto lau-
danda, quae conjuncta cum virtute sunt:
et quae cum vitiis, vituperanda. quam-
obrem finis alterius est honestas, alterius
turpitudine. conficitur autem genus hoc
dictionis, narrandis exponendisque fac-
tis, sine ullis argumentationibus, ad ani-
mi motus leniter tractandos magis, quam
ad fidem faciendam, aut confirmandam
accommodate. non enim dubia firman-
tur, sed ea, quae certa, aut pro certis po-
sita sunt, augmentur. quamobrem ex iis,
quae ante dicta sunt, et narrandi, et au-
gendi praecepta repetentur. et, quoniam
in his causis omnis ratio fere ad volupta-
tem auditoris et ad delectationem refer-
tur, utendum erit iis in oratione singulo-
rum verborum insignibus, quae habent
plurimum suavitatis: id est, ut factis ver-
bis, aut vetustis, aut translatis frequenter
utamur; et in ipsa constructione verbo-
rum, ut paria paribus et similia similibus

saepe referantur: ut contraria, ut geminata, ut circumscripta numerosè, non ad similitudinem versuum, sed ad explendum aurium sensum, apto quasi quodam verborum modo. adhibendaque frequentius etiam illa ornamenta rerum sunt, siue quae admirabilia, et nec-opinata, siue significata monstris, prodigiis, et oraculis: siue quae videbuntur ei, de quo agimus, accidisse divina, atque fatalia. omnis enim expectatio ejus, qui audit, et admiratio, et improvise exitus, habent aliquam in audiendo voluptatem. Sed quoniam in tribus generibus bona, male versantur, externis, corporis, et animi; prima sunt externa, quae ducuntur a genere: quo breviter modicèque laudato, aut, si erit infame, praetermisso: si humile, vel praeterito, vel ad augendam ejus, quem laudas, gloriam, tacto: deinceps, si res patiat, de fortunis erit, et facultatibus dicendum. postea de corporis bonis; in quibus quidem, quae virtutem maxime significat, facillime forma laudatur. deinde est ad facta veniendum, quorum collocatio triplex est. aut enim temporum servandus est ordo, aut in pri-

mis recentissimum quodque dicendum, aut multa et varia facta in propria virtutum genera sunt dirigenda. sed hic locus virtutum, atque vitiorum latissime patens, ex multis et variis disputationibus nunc in quandam angustam et brevem concludetur. est igitur vis virtutis duplex. aut enim scientia cernitur virtus, aut actione. nam, quae prudentia, quae calliditas, quaeque gravissimo nomine sapientia appellatur, haec scientia pollet una. quae vero moderandis cupiditatibus, regendisque animi motibus laudatur, ejus est munus in agendo: cui temperantiae nomen est. atque illa prudentia in suis rebus, domestica; in publicis, civilis appellari solet. temperantia autem in suas itidem res, et in communes distributa est, duobusque modis in rebus commodis discernitur; et ea, quae absunt, non expectando, et ab iis, quae in potestate sunt, abstinendo. in rebus autem incommodis est itidem duplex. nam quae venientibus malis obstat, fortitudo; quae, quod jam adest, tolerat et perfert, patientia nominatur. quae autem haec uno genere complectitur, magnitudo animi dicitur: cu-

jus est liberalitas in usu pecuniae: simulque altitudo animi in capiendis incommodis, et maxime injuriis: et omne quod est ejus generis, grave, sedatum, non turbulentum. in communione autem quae posita pars est, justitia dicitur: eaque erga deos, religio; erga parentes, pietas; vulgo autem, bonitas; creditis in rebus, fides; in moderatione animadvertendi, lenitas; amicitia in benevolentia nominatur. Atque hae quidem virtutes cernuntur in agendo. sunt autem aliae quasi ministræ, comitesque sapientiae: quarum altera, quae sint in disputando vera, atque falsa, quibusque positis quid sequatur, distinguit et judicat: quae virtus omnis in ratione scientiaque disputandi sita est. altera autem oratoria: nihil enim est aliud eloquentia, nisi copiose loquens sapientia; quae ex eodem hausta genere, quo illa, quae in disputando, uberior est, atque latior, et ad motus animorum, vulgique sensus accommodatior. custos vero virtutum omnium, dedecus fugiens, laudemque maxime consequens, verecundia est. atque hi sunt quidem ferre quasi quidam habitus animi, sic affecti,

et constituti, ut sint singuli inter se proprio virtutis genere distincti; a quibus ut quaeque res gesta est, ita sit honesta necesse est, summeque laudabilis. sunt autem alii quidam perfecti animi habitus ad virtutem quasi praeculti et praeparati rectis studiis et artibus; ut in suis rebus, studia literarum, ut numerorum, ut sonorum, ut mensurae, ut siderum, ut equorum, ut venandi, ut armorum. in communibus, propensiora studia in aliquo genere virtutis praecipue colendo, aut divinis rebus deserviendo, aut parentibus, amicis, hospitibus, praecipue atque insigniter diligendis. atque haec quidem virtutum. vitiorum autem sunt genera contraria. cernenda autem sunt diligenter, ne fallant ea nos vitia, quae virtutem videntur imitari. nam et prudentiam malitia, et temperantiam immanitas in voluptatibus aspernandis, et magnitudinem animi superbia in animis extollendis, et despicientia in contemnendis honoribus, et liberalitatem effusio, et fortitudinem audacia imitatur, et patientiam duritia immanis, et iustitiam acerbitas, et religionem superstitio, et lenitatem mollitia a-

nimi, et verecundiam timiditas, et illam disputandi prudentiam concertatio captatioque verborum, et hanc oratoriam vim inanis quaedam profluentia loquendi. studiis autem bonis similia videntur ea, quae sunt in eodem genere nimia. quamobrem omnis vis laudandi vituperandique ex his sumetur virtutum vitiorumque partibus: sed in toto quasi contextu orationis haec erunt illustranda maxime, quemadmodum quisque generatus, quemadmodum educatus, quemadmodum institutus, moratusque fuerit: et, si quid cui magnum, aut incredibile acciderit, maximeque si id divinitus accidisse potuerit videri: tum quae quisque senserit, dixerit, gesserit, ad ea, quae proposita sunt, virtutum genera accommodabuntur, ex illisque iisdem inveniendi locis causae rerum, et eventus, et consequentia requirentur. neque vero mors eorum, quorum vita laudabitur, silentio praeteriri debet, si modo quid erit animadvertendum aut in ipso genere mortis, aut in iis rebus, quae post mortem erunt consecutae. FILIUS. accepi ista, didicique breviter, non solum quemadmo-

dum laudarem alterum, sed etiam quem-
admodum eniterer, ut possem ipse jure lau-
dari. videamus igitur deinceps, in senten-
tia dicenda quam viam, et quae praecepta
teneamus. PATER. est igitur in deliberan-
do finis utilitas, ad quem omnia ita refe-
runtur in consilio dando, sententiaque di-
cenda, ut illa prima sint suafori, aut dissua-
fori videnda, quid aut possit fieri, aut non
possit, et quid aut necesse sit, aut non ne-
cesse. nam et, si quid effici non potest,
deliberatio tollitur, quamvis utile sit: et,
si quid necesse est, (necesse autem id est,
sine quo salvi, liberive esse non possu-
mus,) id est reliquis et honestatibus in ci-
vili ratione, et commodis anteponendum.
cum autem quaeritur, quid fieri possit,
videndum etiam est, quam facile possit.
nam quae perdifficilia sunt, perinde ha-
benda saepe sunt, ac si effici non possint.
et cum de necessitate attendemus, etsi ali-
quid non necessarium videbitur, viden-
dum tamen erit, quam sit magnum. quod
enim permagni interest, pro necessario
saepe habetur. itaque cum constet hoc
genus causarum ex suasionem et dissuasione;
suafori proponitur simplex ratio: si

et utile est, et fieri potest, fiat. dissuasori duplex: una, si non utile est, ne fiat; altera, si fieri non potest, nec suscipiatur. sic suasori utrumque docendum est, dissuasori alterum infirmare sat est. quare, quoniam in his versatur omne consilium duobus, de utilitate ante dicamus, quae in discernendis bonis, malisque versatur. bonorum autem partim necessaria sunt, ut vita, pudicitia, libertas, ut liberi, conjuges, germani, parentes: partim non necessaria, quorum alia sunt per se expetenda, ut ea, quae sita sunt in officiis, atque virtutibus; alia, quod aliquid commodi efficiunt, ut opes et copiae. eorum autem, quae propter se expetuntur, partim honestate ipsa, partim commoditate aliqua expetuntur. honestate ea, quae proficiuntur ab iis virtutibus, de quibus paulo ante est dictum: quae sunt laudabilia ipsa per se. commoditate autem aliqua, quae sunt in corporis aut fortunae bonis expetenda. quorum alia sunt quasi quodam modo cum honestate juncta, ut honos, ut gloria: alia diversa, ut vires, forma, valetudo, nobilitas, divitiae, clientelae. Est etiam quasi quae-

dam materies subiecta honestati: quae maxime spectatur in amicitiiis. amicitiae autem caritate et amore cernuntur. nam cum deorum, tum parentum, patriaeque cultus, eorumque hominum, qui aut sapientia aut opibus excellunt, ad caritatem referri solet. conjuges autem, et liberi, et fratres, et alii, quos usus, familiaritasque conjunxit, quanquam etiam caritate ipsa, tamen amore maxime continentur. in his igitur rebus cum bona sint, facile est intellectu, quae sint contraria. quod si semper optima tenere possemus, haud sane, quoniam quidem ea perspicua sunt, consilio multum egeremus. sed quia temporibus, quae vim habent maximam, persaepe evenit, ut utilitas cum honestate certet, earumque rerum contentio plerumque deliberationes efficit: ne aut opportuna propter dignitatem, aut honesta propter utilitatem relinquuntur, ad hanc difficultatem explicandam praecepta referamus. et quoniam non ad veritatem solum, sed etiam ad opiniones eorum, qui audiunt, accommodanda est oratio: hoc primum intelligamus, hominum duo esse genera; alterum

indoctum et agreſte, quod anteferat ſemper utilitatem honeſtati; alterum expolitum, quod rebus omnibus dignitatem anteponat. itaque huic generi laus, honor, gloria, fides, juſtitia, omniſque virtus: illi autem alteri, quaerſtus, emolumentum, fruſtusque proponitur; atque etiam voluptas, quae maxime eſt inimica virtuti, bonique naturam fallaciter imitando adulterat; quam immaniſſimus quiſque acerrime ſequitur, neque ſolum honeſtis rebus, ſed
 26 etiam neceſſariis anteponit. In ſuadendo, cum ei generi hominum conſilium des, ſaepe ſane laudanda eſt: et illud videndum, quanto magis homines mala fugiant, quam ſequantur bona. nam neque honeſta tam expetunt, quam devitant turpia. quis enim honorum, quis gloriam, quis laudem, quis ullum decus tam unquam expetat, quam ignominiam, infamiam, contumeliam, dedecus fugiat? quarum rerum dolor gravis eſt. eſt genus hominum ad honeſtatem natum, malo cultu pravisque opinionibus corruptum. quare in cohortando, atque ſuadendo propoſitum quidem nobis erit illud, ut doceamus, quavi bona conſequi, malaque vitare poſſi-

mus. sed apud homines bene institutos, plurimum de laude et de honestate dicemus: maximeque ea virtutum genera tractabimus, quae in communi hominum utilitate tuenda, augendaque versantur. sin apud indoctos imperitosque dicemus; fructus, emolumenta, voluptates, vitationesque dolorum proferantur: addantur etiam contumeliae, atque ignominiae. nemo enim est tam agrestis, quem non, si ipsa minus honestas, contumelia tamen et dedecus magnopere moveat. quare quod ad utilitatem spectat, ex iis, quae dicta sunt, reperietur. quod autem possit effici, necne possit, in quo etiam, quam facile possit, quamque expediat, quaeri solet, maxime ex causis iis, quae quamque rem efficiant, est videndum. causarum autem genera sunt plura. nam sunt aliae, quae ipsae conficiunt; aliae, quae vim aliquam ad conficiendum afferunt. itaque illae superiores conficientes vocentur: hae reliquae ponantur in eo genere, ut sine his confici non possit. conficiens autem causa alia est absoluta, et perfecta per se: alia aliquid adjuvans, et efficiendi socia quaedam: cujus generis vis varia est, et saepe

aut major, aut minor, ut et illa, quae maximam vim habet, sola saepe causa dicitur. sunt autem aliae causae, quae aut propter principium, aut propter exitum, conficientes vocantur. cum autem quaeritur, quid sit optimum factu; aut utilitas, aut spes efficiendi ad assentiendum impellit animos. et, quoniam de utilitate jam diximus, de efficiendi ratione dicamus. Quo toto genere, quibuscumque, et contra quos, quo tempore, aut quo loco, aut quibus facultatibus armorum, pecuniae, sociorum, earumve rerum, quae ad quamque rem efficiendam pertinent, possimus uti, requirendum est. neque solum ea sunt, quae nobis suppetunt, sed etiam illa, quae adversantur, videnda. et, si ex contentione procliviora erunt nostra; non solum effici posse quae suademus, erit persuadendum: sed curandum etiam, ut illa facilia, proclivia, jucunda videantur. dissuadentibus autem, aut utilitas labefactanda est, aut efficiendi difficultates efferendae, neque aliis ex praeceptis, sed iisdem ex suasionis locis. uterque vero ad augendum habeat exemplorum aut recentium, quo notiora sint, aut

veterum, quo plus auctoritatis habeant, copiam: maximeque sit in hoc genere meditatus, ut possit vel utilia, ac necessaria saepe honestis, vel haec illis anteferre, ad commovendos autem animos maxime proficient, si incitandi erunt, huiusmodi sententiae, quae ad explendas cupiditates, aut ad odium satiandum, aut ad ulciscendas injurias pertinebunt. sin autem reprimendi; de incerto statu fortunae, dubiisque eventis rerum futurarum, et retinendis suis fortunis, si erunt secundae: sin autem adversae, de periculo commonendi. atque hi quidem sunt perorationis loci. principia autem in sententiis dicendis breviter esse debent. non enim supplex, ut ad iudicem, venit orator, sed hortator, atque auctor. quare proponere, qua mente dicat, quid velit, quibus de rebus dicturus sit, debet, hortarique ad se breviter dicentem audiendum. tota autem oratio simplex, et gravis, et sententiis debet ornatiores esse, quam verbis. **FILIUS.** cognovi jam laudationis, et suasionis locos. nunc, quae iudiciis accommodata sunt, exspecto: idque nobis genus restare unum puto. **PATER.** recte intelligis. at-

que ejus quidem generis finis est aequitas; quae non simpliciter spectatur, sed ex comparatione nonnunquam: ut, cum de verissimo accusatore disputatur, aut cum hereditatis sine lege, aut sine testamento petitur possessio: in quibus causis quid aequius, aequissimumve sit, quaeritur: quas ad causas facultas petitur argumentationum ex iis, de quibus mox dicitur, aequitatis locis. atque etiam ante iudicium de constituendo ipso iudicio solet esse contentio, cum aut, sitne actio illi, qui agit, aut jamne sit, aut num jam esse desierit, aut illane lege, hisne verbis sit actio, quaeritur. quae etiam si ante quam res in iudicium venit, aut concertata, aut dijudicata, aut confecta non sunt; tamen in ipsis iudiciis permagnum saepe habent pondus, cum ita dicitur: plus petisti: sero petisti: non fuit tua petitio: non a me, non hac lege, non his verbis, non hoc iudicio. quarum causarum genus est positum in jure civili: quod est in privatarum, ac publicarum rerum lege, aut more positum; cujus scientia neglecta ab oratoribus plerisque, nobis ad dicendum necessaria videtur. quare

de constituendis actionibus, accipiendis, subeundisque judiciis, de excipienda iniquitate actionis, de comparanda aequitate, quod ea fere generis ejus sunt, ut, quanquam in ipsum judicium saepe dilabantur, tamen ante judicium tractanda videantur, paululum ea separo a judiciis, tempore magis agendi, quam dissimilitudine generis. nam omnia, quae de jure civili, aut de aequo et bono disceptantur, cadunt in eam formam, in qua, quale quid sit, ambigitur, de qua dicturi sumus: quae in aequitate et jure maxime consistit. In omnibus igitur causis tres sunt ²⁹ gradus, ex quibus unus aliquis capiendus est, si plures non queas, ad resistendum. nam aut ita consistendum est, ut, quod objicitur, factum neges: aut illud, quod factum fateare, neges eam vim habere, atque id esse, quod adversarius criminetur. aut, si neque de facto, neque de facti appellatione ambigi potest, id, quod arguere, neges tale esse, quale ille dicat: et rectum esse quod feceris, concedendumve, defendas. ita primus ille status, et quasi conflictio cum adversario, conjectura quadam; secundus autem de-

finitione, atque descriptione, aut informatione verbi; tertius aequi, et veri, et recti, et humani ad ignoscendum disputatione tractandus est. et quoniam semper is, qui defendit, non solum resistat oportet, aliquo statu, aut infitiando, aut desiniendo, aut aequitate opponenda; sed etiam rationem subjiciat recusationis suae: primus ille status rationem habet iniqui criminis, ipsam negationem, infitiationemque facti: secundus, quod non sit in re, quod ab adversario ponitur in verbo: tertius, quod id recte factum esse defendat, quod sine ulla nominis controversia factum fatetur. deinde unicuique rationi opponendum est, ab accusatore id, quod si non esset in accusatione, causa omnino esse non posset. itaque ea, quae sic referuntur, continentia causarum vocentur: quanquam non ea magis, quae contra rationem defensionis afferuntur, quam ipsae defensionis rationes, continent causas. sed distinguendi gratiâ rationem appellamus eam, quae affertur a reo ad recusandum, depellendi criminis causâ; quae nisi esset, quid defenderet, non haberet: firmamentum autem, quod contra

ad labefactandam rationem refertur, sine quo accusatio stare non potest. Ex 30
rationis autem, et ex firmamenti conflictione et quasi concursu, quaestio exoritur quaedam, quam disceptationem voco: in qua, quid deveniat in iudicium, et de quo disceptetur, quaeri solet. nam prima adversariorum contentio diffusam habet quaestionem, ut in conjectura, Ceperitne pecunias Decius. in definitione, Minueritne maiestatem Norbanus. in aequitate, Jurene occiderit Opimius Gracchum. haec, quae primam contentionem habent ex arguendo et resistendo, lata, ut dixi, et confusa sunt. rationum, et firmamentorum contentio adducit in angustum disceptationem. ea in conjectura nulla est. nemo enim ejus, quod negat factum, rationem aut potest, aut debet, aut solet reddere. itaque in his causis eadem et prima quaestio, et disceptatio est extrema. in illis autem, ubi ita dicitur, non minuit maiestatem, quod egit de Caepione turbulentius; populi enim Romani dolor justus vim illam excitavit, non tribuni actio; maiestas autem, quoniam est magnitudo quaedam populi Romani in

ejus potestate, ac jure retinendo, aucta est potius, quam diminuta: et ubi ita refertur, Majestas est in imperii, atque in omni populi Romani dignitate, quam minuit is, qui per vim multitudinis rem ad seditionem vocavit: existit illa disceptatio, Minueritne majestatem, qui voluntate populi Romani rem gratam et aequam per vim egerit. in his autem causis, ubi aliquid recte factum, aut concedendum, esse factum defenditur, cum est facti subiecta ratio, sicut ab Opimio, Jure feci, salutis omnium, et conservandae reipublicae causa: relatumque est ab Decio, Ne sceleratissimum quidem civem sine iudicio jure ullo necare potuisti: oritur illa disceptatio, Potueritne recte, salutis reipublicae causâ, civem, everforem civitatis, indemnatum necare. ita disceptationes eae, quae in his controversiis oriuntur, quae sunt certis personis, et temporibus notatae, fiunt rursus infinitae, detractisque temporibus et personis rursus ad consultationis formam rationemque revocantur. Sed in gravissimis fir-
 31 mentis, etiam illa ponenda sunt, si qua ex scripto legis, aut testamenti, aut verbo-

rum ipsius iudicii, aut alicujus stipulationis, aut cautionis opponuntur defensionibus contraria. ac ne hoc quidem genus in eas causas incurrit, quae conjectura continentur. quod enim factum negatur, id argui non potest scripto. ne in definitionem quidem venit genere scripti ipsius, nam etiam si verbum aliquod de scripto definiendum est, quam vim habeat: ut, cum ex testamentis, quid sit penus, aut cum ex lege praedii quaeritur, quae sunt ruta caesa: non scripti genus, sed verbi interpretatio controversiam parit, cum autem plura significantur scripto, propter verbi, aut verborum ambiguitatem, ut liceat ei, qui contra dicat, eo trahere significationem scripti, quo expediatur, aut velit: aut, etiam si ambigue scriptum non sit, vel a verbis voluntatem et sententiam scriptoris abducere, vel alio se eadem de re contrarie scripto defendere: tum disceptatio ex scripti contentione existit: ut in ambiguis disceptetur, quid maxime significetur: in scripti sententiaeque contentione, utrum potius sequatur iudex: in contrariis scriptis, utrum magis sit comprobandum. discep-

tatio autem cum est constituta, proposita esse debet oratori, quo omnes argumentationes repetitae ex inveniendi locis conjiciantur. quod quanquam satis est ei, qui videt, quid in quoque loco lateat, quique illos locos, tanquam thesauros aliquos argumentorum, notatos habet: tamen ea, quae sunt certarum causarum propria, tangemus. In conjectura igitur cum est in infitiando reus, accusatori haec duo prima sunt, (sed accusatorem pro omni actore et petitore appello: possunt enim etiam sine accusatore in causis haec eadem controversiarum genera versari,) sed haec duo sunt ei prima, causa, et eventus. causam appello rationem efficiendi: eventum, id, quod est effectum. atque ipsa quidem partitio causarum paulo ante in suasionis locis distributa est. quae enim in consilio capiendo futuri temporis praecipiebantur, quamobrem aut utilitatem viderentur habitura, aut efficiendi facultatem, eadem, qui de facto argumentabitur, colligere debet, quamobrem et utilia illi, quem arguet, fuisse, et ab eo effici potuisse demonstrat. utilitatis conjectura movetur, si

illud, quod arguitur, aut spe bonorum, aut malorum metu fecisse dicitur: quod fit acrius, quo illa in utroque genere majora ponuntur. spectantur etiam ad causam facti, motus animorum, si ira recens, si odium vetus, si ulciscendi studium, si injuriae dolor: si honoris, si gloriae, si imperii, si pecuniae cupiditas: si periculi timor, si aes alienum, si angustiae rei familiaris: si audax, si levis, si crudelis, si impotens, si incautus, si insipiens, si amans, si commota mente, si vinolentus, si cum spe efficiendi, si cum opinione celandi: aut, si patefactum esset, depellendi criminis, vel perrumpendi periculi, vel in longinquum tempus differendi: aut si judicii poena levior, quam facti praemium: aut si facinoris voluptas major, quam damnationis dolor. his fere rebus facti suspicio confirmatur, cum et voluntatis in reo causae reperiuntur, et facultas. in voluntate autem utilitas ex adeptione alicujus commodi, vitatoneque alicujus incommodi quaeritur, ut aut spes, aut metus impulisse videatur, aut alius repentinus animi motus, qui etiam citius in fraudem, quam ratio utilitatis,

impellit. quamobrem sint haec dicta de
causis. **FILIUS.** teneo, et quaero, qui
sint illi eventus, quos ex causis effici dix-
33 isti. **PATER.** consequentia quaedam
signa praeteriti, et quasi impressa facti ve-
stigia: quae quidem vel maxime suspicio-
nem movent, et quasi tacita sunt crimi-
num testimonia. atque hoc quidem gra-
viora, quod causae communiter videntur
insimulare, et arguere omnes posse, quo-
rum modo interfuerit aliquid: haec pro-
prie attingunt eos ipsos, qui arguuntur,
ut telum, ut vestigium, ut cruor, ut de-
prehensum aliquid, quod ablatum, erep-
tumve videatur, ut responsum inconstan-
ter, ut haesitatum, ut titubatum, ut cum
aliquo visus, ex quo suspicio oriatur, ut
eo ipso in loco visus, in quo facinus, ut
pallor, ut tremor, ut scriptum, aut obfig-
natum, aut depositum quippiam. haec
enim, et talia sunt, quae aut in re ipsa,
aut etiam ante quam factum est, aut post-
ea, suspiciosum crimen efficiant. quae
si non erunt, tamen causis ipsis, et effici-
endi facultatibus niti oportebit, adjuncta
illa disputatione communi, non fuisse il-
lum tam amentem, ut indicia facti aut ef-

fugere, aut occultare non posset: ut ita apertus esset, ut locum crimini relinqueret. communis ille contra locus, audaciam temeritati, non prudentiae, esse conjunctam. sequitur autem ille locus ad augendum, non esse expectandum, dum fateatur: argumentis peccata convinci: et hic etiam exempla ponentur. Atque haec quidem de argumentis. si autem erit etiam testium facultas: primum genus erit ipsum laudandum, dicendumque ne argumentis teneretur reus, ipsum sua cautione fecisse, testes effugere non potuisse. deinde singuli laudentur. quae autem essent laudabilia, dictum est. deinde etiam argumento firmo, quia tamen saepe falsum est, posse recte non credi: viro bono et firmo, sine vitio judicis, non posse non credi. atqui etiam, si obscuri testes erunt, aut tenues: dicendum erit, non esse ex fortuna fidem ponderandam, et eos esse cujusque locupletissimos testes, qui id, de quo agatur, facillime scire possint. si quaestiones habitae, aut postulatio ut habeantur, causam adjuvabunt: confirmandum genus primum quaestionum erit: dicendum de vi doloris; de opinione majore

rum, qui eam rem totam, nisi probassent, certe repudiassent; de institutis Atheniensium, Rhodiorum, doctissimorum hominum, apud quos etiam (id quod acerbissimum est) liberi, civesque torquentur; de nostrorum etiam prudentissimorum hominum institutis, qui cum de servis in dominos quaeri noluisent, de incestu tamen, et conjuratione, quae facta me consule est, quaerendum putaverunt. irridenda etiam disputatio est, qua solent uti ad infirmandas quaestiones, et meditata, puerilisque dicenda. tum facienda fides, diligenter esse, et sine cupiditate quaesitum: dictaque quaestionis, argumentis, et conjectura ponderanda. atque haec accusationis fere membra sunt. Defensionis autem primum infirmatio causarum: aut non fuisse, aut non tantas, aut non sibi soli, aut se commodius potuisse idem consequi; aut non iis esse moribus, non eâ vitâ; aut nullos animi motus, aut non tam impotentes fuisse. facultatum autem infirmatione utetur, si aut vires, aut animum, aut copias, aut opes abuisse demonstrabit: aut alienum tempus, aut locum non idoneum, aut multos arbitros,

quorum crederet nemini: aut non se tam ineptum, ut id susciperet, quod occultare non posset, neque tam amentem, ut poenas, ac iudicia contemneret. consequentia autem diluet, exponendo non esse illa certa indicia facti, quae etiam nullo admissio consequi possent: consistetque in singulis: et ea, aut eorum, quae ipse facta esse dicet, propria esse defendet potius, quam criminis: aut si sibi cum accusatore communia essent, pro periculo potius, quam contra salutem valere debere: testimoniumque, et quaestionum genus universum, et quod poterit, in singulis, ex reprehensionis locis, de quibus ante dictum est, refellet. harum causarum principia suspiciosa ad acerbitem ab accusatore ponentur: denunciabiturque insidiarum commune periculum, excitabunturque animi, ut attendant. a reo autem querela conflati criminis, collectarumque suspicium, et accusatoris insidiae, et item commune periculum proferetur, animique ad misericordiam allicientur, et modice benevolentia iudicum colligetur. narratio autem accusatoris erit quasi membratim gesti negotii suspiciosa explicatio, sparsis

omnibus argumentis, obscuratis defensoribus. defensori, aut praeteritis, aut obscuratis suspicionum argumentis, rerum ipsarum eventus erunt, casusque narrandi. in confirmandis autem nostris argumentationibus, infirmandisque contrariis, saepe erunt accusatori motus animorum incitandi, reo mitigandi. atque haec quidem utrique maxime in peroratione facienda: alteri, frequentatione argumentorum, et coacervatione universa: alteri, si plane causam redarguendo explicarit, enumeratione, ut quidque diluerit, et miseratione ad extremum. **FILIVS.** scire mihi jam videor, quemadmodum conjectura tractanda sit. nunc de definitione audiamus. **PATER.** communia dantur in isto genere accusatori, defensorique praecepta. uter enim definiendo, describendoque verbo magis ad sensum iudicis, opinionemque penetrarit, et uter ad communem verbi vim, et ad eam praeceptionem, quam inchoatam habebunt in animis ii, qui audient, magis et propius accesserit, is vincat necesse est. non enim argumentando hoc genus tractatur, sed tanquam explicando excutien-

doque verbo: ut, si in reo pecuniâ absolute, rursusque revocato, praevaricationem accusator esse definiat, omnem iudicii corruptelam ab reo: defensor autem, non omnem, sed tantummodo accusatoris corruptelam ab reo. sit ergo haec contentio prima verborum, in qua etiam si propius accedat ad consuetudinem mentemque sermonis defensoris definitio, tamen accusator sententia legis nititur. negat enim probari oportere, eos, qui leges scripserunt, ratum habere iudicium, si totum corruptum sit: si unus accusator corruptus sit, rescindere. nititur aequitate: ut illa quasi scribenda lex sic esset, quaeque tamen complecteretur in iudiciis corruptis, ea verbo uno praevaricationis comprehendisse dicitur. defensor autem testatur consuetudinem sermonis, verbique vim ex contrario reperiet quasi ex vero accusatore, cui contrarium est nomen praevaricatoris: ex consequentibus, quod ea litera de accusatore soleat dari iudici: ex nomine ipso, quod significat eum, qui in contrariis causis quasi varie esse positus videatur. sed huic tamen ipsi consuegiendum est ad aequitatis locos, ad rerum

judicatarum auctoritatem, ad finem aliquem periculi: communeque sit hoc praeceptum, ut, cum uterque definierit, quam maxime potuerit ad communem sensum vimque verbi, tum similibus, exemplisque eorum, qui ita locuti sunt, suam definitionem sententiamque confirmet. atque accusatori in hoc genere causarum locus ille communis, minime esse concedendum, ut is, qui de re confiteatur, verbi se interpretatione defendat. defensor autem et ea, quam proposui, aequitate nitatur, et, ea cum secum faciat, non re, sed depravatione verbi se urgeri queratur. quo in genere percensere poterit plerosque inveniendi locos. nam et similibus utetur, et contrariis, et consequentibus; quanquam uterque, tamen reus, nisi plane erit absurda causa, frequentius. amplificandi autem causa, quae aut cum digredientur a causa, dici solent, aut cum perorabunt, haec vel ad odium, vel ad misericordiam, vel omnino ad animos iudicum movendos ex iis, quae sunt ante posita, sumentur, si modo rerum magnitudo, hominumve aut invidia, aut dignitas postulabit. **FILIUS.** habeo ista:

nunc ea, quae cum, quale sit quippiam, disceptatur, quaeri ex utraque parte deceat, velim audire. PATER. confitentur in isto genere, qui arguuntur, se id fecisse ipsum, in quo reprehenduntur: sed, quoniam jure se fecisse dicunt, juris est omnis ratio nobis explicanda. quod dividitur in duas partes primas, naturam atque legem: et utriusque generis vis in divinum et humanum jus est distributa: quorum aequitatis est unum; alterum, religionis. aequitatis autem vis est duplex: cujus altera, directi, et veri, et iusti, et, ut dicitur, aequi et boni ratione defenditur: altera ad vicissitudinem referendae gratiae pertinet: quod in beneficio, gratia: in injuria, ultio nominatur. atque haec communia sunt naturae, atque legis: sed propria legis et ea, quae scripta sunt, et ea, quae sine literis aut gentium jure, aut majorum more retinentur. scriptorum autem privatum aliud est, publicum aliud. publicum, lex, senatusconsultum, foedus. privatum, tabulae, pactum conventum, stipulatio. quae autem scripta non sunt, ea aut consuetudine, aut conventis hominum, et quasi consensu obtinentur. at-

que etiam hoc in primis, ut nostros mo-
res legesque tueamur, quodammodo na-
turali jure praescriptum est. et quoniam
breviter aperti fontes sunt quasi quidam
aequitatis, meditata nobis ad hoc causa-
rum genus esse debebunt ea, quae dicenda
erunt in orationibus, de natura, de legi-
bus, de more majorum, de propulsanda
injuria, de ulciscenda, de omni parte ju-
ris. si imprudenter, aut necessitate, aut
casu quippiam fecerit, quod non conce-
deretur iis, qui sua sponte, et voluntate
fecissent: ad ejus facti deprecationem,
ignoscendi petenda venia est: quae sume-
tur ex plerisque locis aequitatis. exposi-
tum est, ut potui brevissime, de omni con-
troversiarum genere, nisi praeterea tu
quid requiris. **FILIUS.** illud equi-
dem, quod jam unum restare video, qua-
le sit, cum disceptatio versatur in scriptis.
PATER. recte intelligis, eo enim expo-
sito, munus promissi omne confecero.
sunt igitur ambigui duobus adversariis
praecepta communia. uterque enim hanc
significationem, qua utetur ipse, dignam
scriptoris prudentiâ esse defendet. uter-
que id, quod adversarius ex ambigue

scripto intelligendum esse dicet, aut absurdum, aut inutile, aut iniquum, aut turpe esse defendet, aut etiam discrepare cum caeteris scriptis, vel aliorum, vel maxime, si poterit, ejusdem: quamque defendet ipse, eam rem, et sententiam quemvis prudentem, et justum hominem, si integrum daretur, scripturum fuisse, sed planius. eamque sententiam, quam significari posse dicet, nihil habere aut captionis aut vitii: contrariam autem si probarit, fore ut multa vitia, stulta, iniqua, contraria consequantur. cum autem aliud scriptor sensisse videtur, et aliud scripsisse: qui scripto nitetur, eum, re exposita, recitatione uti oportebit: deinde instare adversario, iterare, renovare, interrogare, num aut scriptum neget, aut contra factum infitietur. post, judicem ad vim scripti vocet. hac confirmatione usus, amplificet rem lege laudanda, audaciamque confutet ejus, qui cum palam contra fecerit, idque fateatur; adsit tamen, factumque defendat. deinde infirmet defensionem: cum adversarius aliud voluisse, aliud sensisse scriptorem, aliud scripsisse dicat, non esse ferendum, a quoquam potius auctoris sensum, quam a lege, explicari. cur

ita scripserit, si ita non senserit? cur, cum ea, quae plane scripta sint, neglexerit: quae nunquam scripta sint, proferat? cur prudentissimos in scribendo viros summae stultitiae putet esse damnandos? quid impedierit scriptorem, quo minus exciperet illud, quod adversarius, tanquam si exceptum esset, ita dicit se secutum? utetur exemplis iis, quibus idem scriptor: aut, si id non poterit, quibus alii, quod excipiendum putarint, exceperint. quaerenda etiam ratio est, si qua poterit inveniri, quare non sit exceptum: aut iniqua lex, aut inutilis futura dicetur, aut alia causa obtemperandi, alia abrogandi: dissentire adversarii vocem, atque legis. deinde amplificandi causâ, de conservandis legibus, de periculo rerum publicarum, atque privatarum, cum aliis locis, tum in perorando maxime graviter erit, vehementerque dicendum.

- 39 Ille autem, qui se sententiâ legis voluntateque defendet, in consilio atque in mente scriptoris, non in verbis ac literis, vim legis positam esse defendet: quodque nihil exceperit in lege, laudabit, ne diverticula peccatis darentur, atque ut ex facto cuiusque iudex legis mentem interpretare-

tur. deinde erit utendum exemplis, in quibus omnis aequitas perturbetur, si verbis legum, ac non sententiis pareatur. deinde genus ejusmodi calliditatis et calumniae retrahatur in odium judicis, cum quadam invidiosa querela. et, si incidet imprudentiae causa, quae non ad delictum, sed ad casum, necessitatemve pertineat, quod genus paulo ante attigimus: erit iisdem aequitatis sententiis contra acerbitatem verborum deprecandum. si scripta inter se dissentient: tanta series artis est, et sic inter se sunt pleraque connexa et apta, ut, quae paulo ante praecepta dedimus ambigui, quaeque proximè sententiae et scripti, eadem ad hoc genus causae tertium transferantur. nam quibus locis in ambiguo defendimus eam significationem, quae nos adjuvat, eisdem in contrariis legibus nostra lex defendenda est. deinde est efficiendum, ut alterius scripti sententiam, alterius verba defendamus. ita quae modò de scripto, sententiaque praecepta sunt, eadem huc omnia transferemus. Expositae sunt tibi ⁴⁰ omnes oratoriae partitiones, quae quidem e media illa nostra Academia florue-

runt: neque sine ea aut inveniri, aut intelligi, aut tractari possunt. nam et partiri ipsum, et definire, et ambigui partitiones dividere, et argumentorum locos nosse, et argumentationem ipsam concludere, et videre, quae sumenda in argumentando sint, quidque ex iis, quae sumpta sunt, efficiatur; et vera a falsis, verisimilia ab incredibilibus dijudicare et distinguere, et aut male sumpta, aut male conclusa reprehendere, et eadem vel anguste differere, ut dialectici qui appellantur, vel, ut oratorem decet, late exprimere: illius exercitationis et subtiliter disputandi, et copiose dicendi artis est. de bonis vero rebus, et malis; aequis, iniquis; utilibus, inutilibus; honestis, turpibus, quam potest habere orator, sine illis maximarum rerum artibus, facultatem, aut copiam? quare haec tibi sint, mi Cicero, quae exposui, quasi indicia fontium illorum: ad quos si nobis eisdem ducibus, alii sive perveneris, tum et haec ipsa melius, et multo maiora alia cognosces. FILIUS. ego verò, ac magno quidem studio, mi pater: multisque ex tuis praeclarissimis muneribus nullum majus exspecto.

M. T.
CICERONIS
DE
OPTIMO GENERE
ORATORUM.

EX EDITIONE J. OLIVETI.

GLASGUA E,
IN AEDIBUS ACADEMICIS
EXCUDERANT ROB. ET AND. FOULIS
MDCCXLVIII.

M. T.

CICERO

DE

OPTIMO GENERE

ORATORUM

EX EDITIONE J. OLIVIERI

GLASSGOW

IN AEDIBUS ACADEMICIS

RECURRIT NOM. ET ANNO

MDCCLXXV

ARGUMENTUM.

Haec est praefatio, quam Cicero conversis a se ex Graeco in Latinum sermonem orationibus Aeschinis in Ctesiphontem, et Demosthenis pro Ctesiphonte praemisit. quo consilio id fecerit, cum ex ipsa hac scriptione intelligi potest, tum ex Quintiliano, lib. x. cap. 10: scilicet ut horum reprehensiones dilueret, qui ipsius dicendi genus nimis redundans, et Asianum, atque vitiosum esse dicebant. ostendit ergo plerosque, quid sit Atticè dicere, nescire, atque optimum dicendi genus esse Atticum, hoc est, quod tenuia firmiter, mediocria mediocriter, summa graviter tractet. ERNESTUS.

Hic liber, Carisii testimonio, cui sane multum tribuo, (nam Pedianus, in argumento orationis pro Milone, ita loquitur, ut non affirmet) Ciceronis est: mutilus tamen mihi videtur. nam et suspectam habeo brevitatem nimiam: et illa pars de conversis duabus Graecis orationibus, Demosthenis, et Aeschinis, nullam cum hoc libro societatem videtur habere posse. aut enim prooemium hoc est, propositum duabus illis orationibus; aut liber est de optimo genere Oratorum. si prooemium: quorsum illa de Graecis oratoribus? quae, si Carisio credimus, ad librum pertinent. sin liber est: unde illa de conversione orationum? praeterea, in parte, quae ad oratores pertinet, oratio significatur pro Milone habita, Cicerone jam senescente: at illas duas orationes non senior, sed adolescens potius convertisse Cicero videtur; ideoque divus Hieronymus non admodum in ea conversione Ciceronis probavit industriam. MANUTIUS.

DE
OPTIMO GENERE
ORATORUM.

ORATORUM genera esse dicuntur
tanquam poëtarum. id secus est.
nam alterum est multiplex. poëmatis e-
nim tragici, comici, epici, melici etiam,
ac dithyrambici, quod magis est tracta-
tum a Latinis, suum quodvis est diver-
sum a reliquis. itaque et in tragoedia
comicum vitiosum est, et in comoedia
turpe tragicum: et in caeteris suus est cu-
jusque certus sonus, et quaedam intel-
ligentibus nota vox. oratorum autem si
quis ita numerat plura genera, ut alios
grandes, aut graves, aut copiosos: alios
tenues, aut subtiles, aut breves: alios eis
interjectos, et tanquam medios putet: de
hominibus dicet aliquid, de re parum. in
re enim, quod optimum sit, quaeritur:
in homine dicitur, quod est. itaque licet

dicere et Ennium, summum epicum poëtam, si cui ita videtur; et Pacuvium tragicum; et Caecilium fortasse, comicum. oratorem genere non divido. perfectum enim quaero. unum est autem genus perfecti, a quo qui absunt, non genere differunt, ut ab Accio Terentius; sed in eodem non sunt pares. optimus est enim orator, qui dicendo animos audientium et docet, et delectat, et permovet. docere, debitum est: delectare, honorarium: permovere, necessarium. haec ut alius melius, quàm alius, concedendum est. verum id sit non genere, sed gradu. optimum quidem unum est; et proximum, quod ei simillimum. ex quo perspicuum est, quod optimo dissimillimum sit, id esse deterrimum. Nam quoniam eloquentia constat ex verbis et sententiis, perficiendum est, ut pure, et emendate loquentes, quod est Latine: verborum praeter ea et priorum et translatorum elegantiam persequamur: in propriis, ut aptissima eligamus: in translatis, ut similitudinem secuti, verecunde utamur alienis. sententiarum autem totidem genera sunt, quot diximus esse laudum. sunt e-

nim docendi, acutae: delectandi, quasi argutae: commovendi, graves. sed et verborum est structura quaedam, duas res efficiens, numerum et lenitatem: et sententiae suam compositionem habent, et ad probandam rem accommodatum ordinem. sed earum omnium rerum, ut aedificiorum, memoria est quasi fundamentum, lumen actio. ea igitur omnia in quo summa, erit orator peritissimus: in quo media, mediocris: in quo minima, deterrimus. et appellabuntur omnes, oratores; ut pictores appellantur etiam mali: nec generibus inter sese, sed facultatibus different. itaque nemo est orator, qui se Demosthenis similem esse nolit: at Menander, Homeri noluit. genus enim erat aliud. id non est in oratoribus: aut si est, ut alius gravitatem sequens, subtilitatem fugiat: contra, alius acutiorem se, quam ornatorem, velit: etiam si est in genere tolerabili, certe non est in optimo: siquidem, quod omnes laudes habet, id est optimum.

³ Haec dixi brevius equidem, quam res petebat: sed ad id, quod agimus, non fuit dicendum pluribus. unum enim cum sit genus, id quale sit, quaerimus. est autem tale,

quale floruit Athenis, ex quo Atticorum oratorum ipsa vis ignota est, nota gloria. nam alterum multi viderunt, vitiosi nihil apud eos: alterum pauci, laudabilia esse multa. est enim vitiosum in sententia, si quid absurdum, aut alienum, aut non acutum, aut subinsulsum est. in verbis, si inquinatum, si abjectum, si non aptum, si durum, si longe petatum. haec vitaverunt fere omnes, qui aut Attici numerantur, aut dicuntur Atticè. sed quatenus valuerunt, sani et sicci duntaxat habeantur, sed ita, ut palaestricè spatari in xysto iis liceat, non ab Olympiis coronam petant. qui cum careant omni vitio, non sunt contenti quasi bona valetudine, sed vires, lacertos, sanguinem quaerunt, quandam etiam suavitatem coloris. eos imitemur, si possumus: sin minus, illos potius, qui incorrupta sanitate sunt, (quod est proprium Atticorum) quam eos, quorum vitiosa abundantia est, quales Asia multos tulit. Quod cum faciemus, (si modo id ipsum assequemur: est enim permagnum) imitemur, si poterimus, Lysiam, et ejus quidem tenuitatem potissimum. est enim multis in locis grandior. sed quia

et privatas ille plerasque, et eas ipsas aliis, et parvarum rerum causulas scripsit, videtur esse jejunior, quoniam se ipse consultò ad minutarum genera causarum limaverit. quod qui ita faciet, ut, si cupiat uberior esse, non possit, habeatur sane orator, sed de minoribus: magno autem oratori etiam illo modo saepe dicendum est in tali genere causarum. ita fit, ut Demosthenes certe possit summis dicere: elatè Lyfias fortasse non possit. sed si eodem modo putant, exercitu in foro, et in omnibus templis, quae circum forum sunt, collocato, dici pro Milone decuisse, ut si de re privata ad unum judicem diceremus; vim eloquentiae sua facultate, non rei naturâ, metiuntur. quare quoniam nonnullorum sermo jam increbuit, partim seipsos Atticè dicere, partim neminem nostrum dicere: alteros negligamus. satis enim his res ipsa respondet: cum aut non adhibeantur ad causas, aut adhibiti derideantur. nam si arrideantur, esset idipsum Atticorum. sed qui dici a nobis Attico more nolunt, ipsi autem se non oratores esse profitentur, si teretes aures habent, intelligensque judicium:

tanquam ad picturam probandam, adhibentur etiam inscii faciendi cum aliqua solertia judicandi. sin autem intelligentiam ponunt in audiendi fastidio, neque eos quidquam excelsum magnificumque delectat: dicant se subtile quiddam et politum velle, grave ornatumque contemnere: id vero desinant dicere, qui subtiliter dicunt, eos solos Atticè dicere, id est, quasi siccè, et integre. at si ample, et orate, et copiose cum eadem integritate, Atticorum est: quid? dubium est, utrum orationem nostram tolerabilem tantum, an etiam admirabilem esse cupiamus? non enim jam quaerimus, quid sit Atticè, sed quid sit optime dicere. ex quo intelligitur, quoniam Graecorum oratorum praestantissimi sunt ii, qui fuerunt Athenis; eorum autem princeps facile Demosthenes: hunc si quis imitetur, eum et Atticè dicturum, et optime: ut, quoniam Attici nobis propositi sunt ad imitandum, bene dicere, id sit Atticè dicere. Sed cum; in eo magnus error esset, quale esset id dicendi genus: putavi mihi suscipiendum laborem, utilem studiosis, mihi quidem ipsi non necessarium. converti enim ex

Atticis, duorum eloquentissimorum nobilissimas orationes inter se contrarias, Aeschinis, Demosthenisque: nec converti ut interpres, sed ut orator, sententiis iisdem, et earum formis, tanquam figuris, verbis ad nostram consuetudinem aptis: in quibus non verbum pro verbo necesse habui reddere, sed genus omnium verborum, vimque servavi. non enim ea me annumerare lectori putavi oportere, sed tanquam appendere. hic labor meus assequetur, ut nostri homines, quid ab illis exigant, qui se Atticos volunt, et ad quam eos quasi formulam dicendi revertent, intelligant. sed exorietur Thucydides. ejus enim quidam eloquentiam admirantur. id quidem recte: sed nihil ad eum oratorem, quem quaerimus. aliud est enim explicare res gestas narrando, aliud argumentando criminari, crimenve dissolvere: aliud narratione tenere auditorem, aliud concitare. at loquitur pulchre. num melius, quam Plato? necesse tamen est oratori, quem quaerimus, controversias explicare forenses dicendi genere apto ad docendum, ad delectandum, ad permovendum. Quare si quis erit,

qui Thucydidio genere causas in foro dicturum se esse profiteatur, is abhorreat etiam a suspicione ejus, quae versatur in re civili et forense: qui Thucydidem laudavit, adscribat suae nostram sententiam. quin ipsum Isocratem, quem divinus auctor Plato suum fere aequalem admirabiliter in Phaedro laudari fecit a Socrate, quemque omnes docti summum oratorem esse dixerunt: tamen hunc in numero non repono. non enim in acie versatur, et ferro; sed quasi rudibus ejus eludit oratio. a me autem (ut cum maximis minima conferam) gladiatorum par nobilissimum inducitur. Aeschines, tanquam 'Aeserninus' (ut ait Lucilius) non 'spurcus homo,' sed doctus et acer,

Cum Pacidiano hic componitur, optimu' longe

Post homines natos.

nihil enim illo oratore arbitror cogitari posse divinius. huic labori nostro duo genera reprehensorum opponuntur: unum hoc, Verum melius Graeci. a quo quaeratur, ecquid possint ipsi melius Latine. alterum, Quid istas potius legam, quam Graecas. nec Andromacham igitur, aut

Antiopam, aut Epigonos Latinos recipiant. sed tamen Ennium, et Pacuvium, et Accium potius, quam Euripidem et Sophoclem legunt. iidem Andriam, et Synephebos: nec minus Terentium, et Caecilium, quam Menandrum legunt. quod igitur est eorum, in orationibus e Graeco conversis, fastidium, nullum cum sit in versibus? Sed aggrediamur jam quod suscepimus, si prius exposuerimus, quae causa in iudicium deducta sit. cum esset lex Athenis, 'ne quis populi scitum faceret, ut quisquam corona donaretur in magistratu prius, quam rationes retulisset: ' et altera lex, 'eos, qui a populo donarentur, in concione donari debere: qui a senatu, in senatu.' Demosthenes curator muris reficiendis fuit, eosque refecit pecuniâ suâ. de hoc igitur Ctesiphon scitum fecit, nullis ab ipso rationibus relatis, ut coronâ aureâ donaretur: eaque donatio fieret in theatro, populo convocato: qui locus non est concionis legitimæ; atque ita praedicaretur, EUM DONARI VIRTUTIS ERGO, BENEVOLENTIAEQUE, QUAM ERGA POPULUM ATHENIENSEM HABE-

RET. hunc igitur Ctesiphontem in iudicium adduxit Aeschines, quod contra leges scripisset, ut et rationibus non relatis corona donaretur, et ut in theatro, et quod de virtute ejus, et benevolentia, falsa scripisset; quoniam Demosthenes nec vir bonus esset, nec bene meritus de civitate. causa ipsa abhorret illa quidem a formula consuetudinis nostrae: sed est magna. habet enim et legum interpretationem satis acutam in utramque partem, et meritorum in rempublicam contentionem sane gravem. itaque causa fuit Aeschini, quoniam ipse a Demosthene esset capitis accusatus, quod legationem ementitus esset, ut ulciscendi inimici causa, nomine Ctesiphontis, iudicium fieret de factis, famaue Demosthenis. non enim tam multa dixit de rationibus non relatis, quam de eo, quod civis improbus, ut optimus, laudatus esset. hanc multam Aeschines a Ctesiphonte petiit quadriennio ante Philippi Macedonis mortem: sed iudicium factum est aliquot annis post, Alexandro jam Asiam tenente: ad quod iudicium concursus dicitur e tota Graecia factus esse. quid enim aut tam

visendum, aut audiendum fuit, quam summorum oratorum in gravissima causa, accurata, et inimicitiiis incensa contentio? quorum ego orationes si, ut spero, ita expressero, virtutibus utens illorum omnibus, id est, sententiis, et earum figuris, et rerum ordine, verba persequens eatenus, ut ea non abhorreant a more nostro, (quae si e Graecis omnia conversa non erunt, tamen ut generis ejusdem sint, elaboravimus) erit regula, ad quam eorum dirigantur orationes, qui Attice volunt dicere. sed de nobis satis. aliquando enim Aeschinem ipsum Latine dicentem audiamus.

EXCUDEBANT GLASGUAE
ROB. ET AND. FOULIS FRATRES,
ACADEMIAE TYPOGRAPHI
M. DCC. XLVIII.

